

KEFKEN ABHAZ MEZARLIĞI

2014 SOĐI OLİMPİYATLARI

AHÇIPSI

Ve

Kafkas Sürgününün Kültür Alanı Projesi

“Sürgün Yollarında Hüznün Umuda Yolculuğu”

Önsöz

Giriş

I. BÖLÜM

KEFKEN ABHAZ MEZARLIĞI ve ABHAZLAR

- a- Ömer Büyüka'nın Yazıları
- b- Kesepha Elif'in yükselen sesi
- c- Kefken'in Büyük Çerkes Sürgünü'ne sembol oluşu
- d- Kefken'e gelen Abhazlar kimlerdi? Nerelere dağıldılar?

II. BÖLÜM

2014 SOĐI OLİMPİYATLARI ve AHÇIPSI

- a- Olimpiyat Bölgesinin Haritaları ve Burada Yaşayan Halklar
- b- Ahçıpsı Halkı ve Kefken
- c- Ahçıpsı Köyleri ve Sülaleleri
- d- Ahçıpsılı Abhazlar ve Abhazlık Kodeksi

III. BÖLÜM

KAFKAS SÜRGÜNÜNÜN KÜLTÜR ALANI PROJESİ

- a-Sürgün Yollarında Hüznün Umuda Yolculuğu
- b- Geçmiş Unutmamak, Geleceğe bakmak
- c- Öyküler, Şiirler, Besteler ve Görseller
- d- Fotoğraflar

SONSÖZ

ÖNSÖZ

Öyle bir an geliyor ki “*bunu hemen, şimdi yazmalıyım*” diyorsunuz. Şu an bu duygu içerisindeyim. Kefken Abhaz Mezarlığı'nın geldiği nokta. Soçi Olimpiyatları'na bulaşan siyaset. Göç, sürgün, soykırım gibi konulardaki bilgi eksikliği, küçük de olsa böyle bir çalışma yapmama neden oldu.

Her 21 Mayıs yaklaştıkça “Sürgün” Kafkas derneklerinin gündemine gelir ama ne yazık ki 22 Mayıs'tan sonra unutulur. O yüzden bu 21 Mayıs etkinliklerine “Senede Bir Gün” etkinliği diyorum. Çünkü giderek bu etkinliklerin arkasından birkaç fotoğrafın dışında hiçbir şey kalmamaya başladı. Bu konu gündeme geldiği ilk yıllarda biraz daha araştırma ve bilgi ağırlıklı etkinlikler yapılır, yazılar yazılır, konferanslar verilirdi. Şimdi anmalar biraz karnavala, biraz siyasi amaçlara, biraz geçmişle hesaplaşmalara dönüştürüldü.

Önce Kefken Abhaz Mezarlığı'nda mevlid okunarak, denize çiçek bırakılarak yapılan etkinlikler, daha sonra Üsküdar'da çelenkli, mumlu, şarkılı anmalara dönüştü, derken Üsküdar'a oradan da Beşiktaş'a geçildi. Daha sonra Galatasaray, Taksim de işin içine girdi. Kimi zaman slogan atmak, kimi zaman ulusal giysiler içinde bayraklar sallayarak göç şarkıları ve şiirleri söylemek, kimi zaman Taksim'de küçük çocukların ellerine kurukafalı sopalar verip farkındalık yaratıyoruz diye, bir yabancı konsolosluk önünde, canhıraş haykırışlar biçiminde protestolara dönüştü.

Bu durum kardeş halkları gereksiz tartışmalar içine sürükledi, bilimsel anlamda; gerçekleri ortaya çıkarmak, tarihimize ve kendimize yüzleşmek, en basit soruları sormak ve bu sorulara yanıt aramak yerine, bir arpa boyu ilerlemeyen tartışma ve didişmelere neden oldu.

Kimse, Kefken'de ölen kimlerdi, neden öldüler, nasıl öldüler, bu insanlar nereden geldi, nereye gitti, diye merak etmedi. Hala Türkiye'de bu göçlerle ilgili ciddi bir araştırma yok. Kafkasya'da yapılan araştırmalar da Türkçe'ye çevrilmedi. Çevrilenler ise kısıtlı sayıda. Üstelik bunlar da böyle büyük bir dramın tüm boyutlarını yansıtacak nitelikte değil.

Günümüzde çok kullanılan bir cümleyi ben de kullanayım. “*Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak*”. Bu konuda bilgi sahibi olmak kolay değil, yazılı kaynaklar az, olayı yaşayanlar bu gün hayatta değil. Mevcut bilgiler de aklımızdaki soruları yanıtlayacak nitelikte değil.

Buna rağmen kafamızı kurcalayan sorulardan kurtulmak mümkün değil. Madem hepimiz sürüldük. Bu günkü Kafkas cumhuriyetlerini kim kurdu? Orada kalanlar teslim mi oldular, bizim kadar kahraman değiller miydi? Neden bizimle gelmediler? Geldiler de geri mi döndüler? Yoksa biz Müslümandık onlar Hristiyan mıydı? Yoksa biz korkaktık, onlar cesur muydu? Ya da tersi, biz cesurduk da onlar mı korkaktı? Kim daha yurtseverdi? Kalan mı? Giden mi? Yoksa biz; “***O ülke öyle bereketli, bir manda bir kabağın içine sığıyor***” diyenlere inanacak kadar saf mıydık? Gibi yüzlerce yanıtız soru. Ne zaman bu görkemli törenlere katılıp eve dönsem, ertesi gün kendimi işte bu hesaplaşma ile buluyor, kendi sorularıma yanıt bulamayınca da daha çok üzülüyorum.

Sakin kimse bu etkinlikleri küçümsediğimi sanmasın, tam tersine bu kadar insanın, atalarının dramını gündeme getirmelerini saygıyla karşılıyorum. Yalnız biraz olsun sorup soruşturmalarını ve edindikleri bilgileri yazmalarını istiyorum. Sürgün tarihimizi yazmalıyız. Bunu yaşayan insanların torunları bunu yazmalı. Bu tarihten ders almalı, geçmişi unutturmamalı ama geleceğe de umutla ve güvenle bakmalı.

Biz artık savaş istemiyoruz. Yaşamak ve var olmak istiyoruz. Yok olmaya yüz tutmuş bir halk için ağıt biraz tesellidir ama gelecek değildir. Biz ağıtlar bitsin, halkımızın geleceği olsun istiyoruz. Eğer ağıtlar bir halkı kurtarsaydı, Elif'in ağıdı kurtarırdı. Onu okurken şimdi sadece gözyaşı dökülebiliyoruz, hiç birimizin gücü ölenleri geri getiremiyor. Oysa aklın ve bilimin, sevginin ve sağduyunun gücü, bundan sonraki yok oluşlara engel olabilir, bu nedenle önce bilgi sahibi olmalıyız, diyor ve bulabildiğimiz en ufak bilgiyi sizlerle de paylaşmak istiyoruz.

GİRİŞ

Kefken Abhaz Mezarlığı'nın adını ilk kez rahmetli Ömer Büyüka'dan duymuştum. 1970 yılıydı, henüz kitaplarda yayınlamamıştı. Kefken'e çıkan göçmen Abhazların çektiği acıları iyi biliyordu. Çünkü annesi de onlardan biriydi. Olayları ilk ağızdan dinlediği için bu acılar onu yaşamı boyunca etkilemişti. Bir gecede 400 kişinin nasıl öldüğünü, Kesepha Elif'in bu toplu mezarların başında açamgur çalarak, ağıt yakıp yıllarca ağladığını. Kadıncağızın feryadının padişaha kadar ulaştığını, bu kadere ve kedere isyan eden kadının,

“Hara abas hanzırçüaz,
Yapsuwofüa yeykunçüaayt!”

“Bizi böyle yok edenler
Abhazlar gibi yok olsunlar!”

Diye ilendiğini, defalarca dinlemiş çok etkilenmişim. O sahili hiç görmediğim halde, o mezarlar, kulübelere ve anlatılan acıklı olaylar tam bir film şeridi gibi gözümün önünden geçmişti. O sahneler beni de etkilemiş olmalı ki Elif'le ilgili bir şey duydukça kaydediyorum.

1973 yılında Abhazya'ya gitmişim. Abhazya'ya ilk gidenler arasında olduğum için büyük ilgi gördüm. Etrafıma birçok insan toplandı, kadın erkek, genç yaşlı, bunların sadece bir kaç akrabamdı, geri kalan beni bir akraba gibi benimseyen insanlardı. Bunlardan biri Kesepha Bella adında bir genç kızdı. Beyaz tenli, narin, hoş bir bayan olan Bella, üniversite öğrencisi idi. Ketsba ailesinden olduğunu anlayınca ona Elif'ten söz ettim. Elif'in öyküsünü hüzünle dinledi ama tepkisi benim kadar etkili olmadı. Biraz şaşırım. Biraz sonra cüzdanından bir resim çıkarıp gösterdi.

“Bu da bir Kesepha ve benim halam. Abhazya'nın sayılı doktorlarından. Stalin ve Beria'nın aydın kıyımının kurbanı oldu. Böyle daha nice Abhaz var, Tanrım bu ne bitmez acıdır, durup durup tekrarlanıyor.” dedi. Ne söyleyeceğimi bilemedim. İkimiz de gözyaşlarımızı tutamadık.

Elif isyan etmesin de ne yapsın, bir avuç Abhaz şu koca dünyaya bir türlü sığamamış, diye düşündüm.

Elif aklımdan hiç çıkmıyordu ne zaman onu ağzıma alsam yeni bir dramla karşılaşıyordum. Abhazya'dan döndükten sonra Beygua Ömer Büyüka ile daha sık görüşmek ve birlikte çalışmak için evimi ona çok yakın bir yere taşıdım. Ömer amca ve eşi Şayan Teyze ile aramızdaki çok büyük yaş farkına karşın, çok iyi anlaşıyorduk. Arkadaş gibiydik. Sonun da erkek kardeşimi bir Beygua-pha ile evlendirerek iyice akraba olduk.

Gelinimiz Adapazarı'nın Acıelmalık köyünden Beygua İzzet'in kızıydı. İzzet amca Abhazca, Türkçe ve Rumca biliyordu. Rumca'yı nereden öğrendiğini sorunca, İzzet Amca'nın Selanik'te doğduğunu öğrendim. Tabii sohbet Acıelmalık Köyü'nün tarihçesine uzandı. Köy Abhazya'nın Abjakua denen köyünden göç edenlerin kurduğu bir köymüş ve köyde yaşayan aileler arasında Kesepha Elif'in ailesi de varmış. Ailenin adını duyar duymaz İzzet amcaya Elifi sordum.

” Elifi ben gördüm, 100 küsur yaşındaydı, Ajıy Mahmut vardı kendi yaşıtı, onunla Selanikte'ki köyümüzde, ocak başında sohbet ederlerdi. Selanikte öldü, oraya gömüldü” dedi.

O zamanlar kendim de o kadar bilgili olmadığım için Beyguaa İzzet Amca'ya köyle ve göçle ilgili bir şey sormadım. Yalnız bildiği çok iyi Abhaz öyküleri vardı onları anlattırıp kayda aldım. Örneğin, “Ajgeri Yıpa Kuçuk Xatsa “ adlı şarkının sözlerini ondan derlemiştim.

Kefken Abhaz Mezarlığı ve Kesepha Elif ile ilgili bilgiler daha sonra Ömer Büyüka'nın kitaplarında yayımlanmaya başladı. Önce 1986 yılında Kafkas Gerçekleri adlı kitabının II. Cildinde “Kefken Abaza Mezarlığı ve Bayan Kesepha Elif ” başlığı altındaki yazıyı okuduk, daha sonra 1990

yılında Abhazy'a da yayımlanan Abhazca şiirleri arasında “*Kesepha Elif Lilakmar*” yani “*Kesepha Elif'in Ağıdı*” adı altında Elif'in ağzından ağıtlarla beraber, Kefken olayı hakkındaki açıklama yazılarını gördük. 1992 yılında da “*Kafkas Aah'ları*” adlı Türkçe şiir kitabına, neden bu ismi verdiğini, ön sözünde okuduk. Tabii yine Kefken Abhaz Mezarlığı'ndan ve Kesepha Elif'ten söz ediliyordu.

Böylece, Kesepha Elif'in, Kefken Abhaz Mezarlığı'ndan yükselen sesi, hem Türkiye'de hem de Abhazy'a da yankı buldu.

Bildiğim kadarıyla Kefken'e ilk toplu ziyaret 21 Mayıs 1993 günü, Adapazarı Derneği'nin organizasyonu ile gerçekleşti. “*Geri Dönüş Komitesi*” adı altında Abhazy'a'dan gelen bir heyet Abhaz Dayanışma Komitesi'nin görevlendirdiği bir kişi ile birlikte Türkiye'deki tüm Abhaz köylerini gezdikten sonra Adapazarı'na gelmiş ve gezilerini 21 Mayıs'ta Kefken'i ziyaret etmek suretiyle tamamlamışlardı.

Bu haberi daha sonra Alaşara Dergisi'nde okuduğumu anımsıyorum. Bu haberden sonra bazı gençlerin burayı gündeme alıp üzerinde çalıştıklarını biliyorum.

Çok istememe karşın benim Kefken'e ilk gidişim, İstanbul Abhaz Kültür Derneği'nin başkanı olduğum sırada mümkün oldu. İyi de oldu. 1996-97 dönemi idi. Bu gençler bana geldi, böyle bir gezi yapabilir miyiz diye sordular. O sıralar bu gençlerin Bağlarbaşı Kafkas Kültür Derneği'nin yönetimiyle sorunları vardı ama başkanı ikna ettim ve birlikte gittik. Özel araçlarla çok az sayıda insanla oraya gittik. Gençler yerleri gösterdiler. Muhtarla ve köylülerle görüştük. Konuşmaları teybe aldık. Onlar da buraya “*Abaza Mezarlığı*” diyorlardı. Abaza Mezarlığı denen yer, içinde hiç mezar olmayan bir koruluktu. Esas köy mezarlığında da Abaza mezarlarının olduğunu söylediler. Gerçekten de gözlerimizle gördük ve fotoğraflarını çektik. Bunlardan biri “*Suk Ahmet Argun*” adını taşıyordu. 1269-1928 yazıyordu. Arap harfleriyle yazılı mezar taşları da vardı, onları da çektik. O “*Abaza Mezarlığı*” denen yerde gençlerden biri kuran okudu ve dualar ettik. Köylü kadınlardan biri de bu mezarlığa bazı geceler nur indiğini, bir ışık belirdiğini, burada yatan insanların çok masum insanlar olduğunu söyledi.

Oradan sahile indik, orayı da iyice gezdik, mağara şimdiki kadar temiz olmadığı için sadece girişteki yazılara bakabildik. Yazılar konusunda net bir şey söyleyemeyeceğim. Kendim Kiril Alfabetesi ile Abhazca bildiğim için, bu yazılar Abhazca değildi. Rusçaya da benzemiyordu. Ben bu yazıları Yunan alfabesine benzettim. Diğerlerini bilemeyeceğim. Bunun da net bir biçimde resimlenip bu güne kadar okutturulması gerekirdi.

Sonuç olarak oradan ayrılırken gençler her iki dernekten de bir anıt mezar yapılması için destek istediler. O zaman Bağlarbaşı Kafkas Derneği'nin başkanı Dr. Asım Berzeg söz vermedi ama ben Abhaz Derneği adına gençlere söz verdim. Ertesi yıl yine yönetime seçildim. Bu kez yönetimde Osman Güdü adlı mimar bir üyemiz vardı, bu görevi ona verdik. Fakat o da proje için fazla bir şey yapamadı. Abhaz Derneğinin adını taşıyan bir tabela hazırladı, biz de o tabelayı ertesi yıl götürüp “*Abaza Mezarlığı*” denen korunun içinde göze çarpan bir ağacın gövdesine çaktık.

Ertesi yıl da benzer bir etkinlik yapıldı. Sonraki yıllarda dereceli olarak katılan insanlar artmaya, yeni fikirler üretilmeye başlandı ve sonuçta bir anıt da dikildi. Sahilde ateş yakmalar, denize çiçek atmalar gibi bildiğiniz etkinlikler başladı. Bu törenlerin birçoğuna katıldım. Gün geçtikçe buranın amacından uzaklaştığını gördüm, acı duydum. Sonunda gitmemeye başladım, bu bir çözüm değildi elbet.

Kefken Abhaz Mezarlığı'nda 400 Abhaz bir gecede öldü, neden öldü? Açlıktan ve salgın hastalıktan. Açlıktan ve hastalıktan ölen insanların mezarlarının başında piknik yapar gibi yemek yendiğini görmek beni çok üzüyordu. Hoş benim de oradaki ikramları yediğim zamanlar oldu ama her seferinde boğazıma dizildi. Giderek tezgâhlar açıp, peynirler, kasetler, tişörtler satılıyor olması, hatta siyasi parti temsilcilerinin gelip burada siyasi nutuk atması, panayıra dönüşen kutlamaların İnternete yansıyan bölümünde ise, Kefken'de Abhaz varlığının neredeyse tümünden silinmesi gibi durumlar karşısında “*Kefken Abhaz Mezarlığı ve Abhazlar*” adlı bir makale yazdım. Fakat bu makalemi Nart Dergisi'nde yayımlatmam bir türlü mümkün olmadı. Sonunda Atay Ceyişakar ağabeyimizi torpil yaptım, o da yayımlatamadı. Bu törenler bana endişe vermeye başladı. Abhaz sürgün tarihinin en önemli kanıtı burada olmasına karşın. Bazı kardeşlerimiz neredeyse bunu yok

etmeye çabalıyordu.

“*Kefken Sloganını Arıyor*” diye yarışma açan derneğimize teşekkür ederim. Toplumu biraz bilgilendirmiş. Ancak, bu slogan orada yatan Abhazları görmezlikten gelip Elif'in sesini kısarsa birkaç kez düşünmemiz gerek. Bu mekân tüm Adige ve Abhaz halkının ortak acısını yansıtan bir mekân, bir sembol olmalı ama Abhazları tamamen unutturarak değil. Buranın tarihini araştırmak ve yazmak konusunda yeterince geç kalınmıştır. Abhazlar da Adigeler de senede bir törenlere katılarak görevlerini yapmış olduklarını sanmasınlar. Burada karaya çıkan, bu kıyılarda ölen ve daha sonra başka yerlere dağılan insanların öykülerini araştırıp yazsınlar. Gerçek sürgün tarihimiz ortaya çıksın.

Benim Elif'in kısa öyküsünden yola çıkarak gözlemlediğim en önemli nokta şu oldu. Bu halkın çilesi vatanından sürüldükten sonra da bitmemişti. Sürgün üstüne sürgün, acı üstüne acı yaşamışlardı.

Abhazy'a da bölgeler dialektlere göre ayrılır. Ahçıpsı, Tsabal, Abzıp, Sadz, Abjıwaa gibi çok iyi bildiğimiz bölge isimleri dialekt isimleridir. Benim atalarım Tsaballı'dır. 2001 yılında Tsabal tarihi ve Tsabal'dan göçleri yansıtan “*Apsilya ve Tsabal*” adlı kitabımı yayımladığımda insanların bundan bir takım doğru sonuçlar çıkarabileceğini düşünmüştüm. Ne yazık ki birçok insan sadece kendi sülale adları var mı, yok mu ona baktı, başkaca bir değerlendirme, bir eleştiri, bir yorum ya da bir bilgi katkısında bulunmadı. Oysa burada Tsaballıların göçünün yanı sıra diğerlerinden de söz ediliyordu. Hele benim için Sultan Abdülhamid'in kayın validesi Kucha Nazlı Hanım'ın göçle ilgili anıları altın değerindeydi ve büyük bir gerçeği yansıtıyordu. Bunu da kimsenin dikkate almadığı gördüm. Biz bunları niye yazıyoruz diye düşündüğüm zamanlar çok oldu ama yine aydın bilinciyle yazmaktan başka çare olmadığını gördüm.

*

Bütün bu yakınmalardan sonra, “*Kefken Abhaz Mezarlığı*”nda yatan Abhazlardan ve orada karaya çıkıp hayatı kurtulan insanlardan biraz söz etmek istiyorum.

Bura'ya gelen Abhazlar, Abhazy'a'nın Ahçıpsı, Abjıwa ve Abzıp bölgelerinden çıkan insanlardır. Bu insanlar önce Bulgaristan kıyılarına “*Varna*”ya gitmiş 12 yıl orada yaşamış, bir kısmı orada savaşa katılmış ve sonra Kefken'e gelmişler. Kefken'e geldiklerinde açlık ve hastalıktan sadece bir gecede 400 kişi ölmüş ondan sonrasını ve öncesini tanı bilir. Ölen ölmüş, kalanlar ise orada geçici kulübelere yaşamaya başlamış, kimisi dilenmiş, kimisi çalmış, kimisi oradaki yerleşik ahalinin hizmetinde çalışmış, kimisi iç güveysi girmiş, kimisi gelin gitmiş. Binbir çileden sonra çevre köylere dağılarak oralarda yerleşik olmaya başlamışlar. İlerde onlardan söz edeceğim, burada uzatmadan Elif'in ve Elif'in köyünün öyküsünü anlatacağım.

Kesba sülalesinden olan Elif Abhazy'a'nın Abjıwaa köylerinden biri olan Abjakua köyünde yaşarken 1864 de sürgüne uğrayan tüm Abhazlarla birlikte gemilere bindiriliyor. Önce Bulgaristan'ın Varna kentine giden Abjakuallılar orada 12 yıl kaldıktan sonra Kefken'e geliyor. Kefken'de bu dramatik olayları yaşıyorlar. Elif'in elinde açamguru* ile ne kadar süre bu mezarlıklarda ağıt yakıp gezdiğini bilemiyoruz. Fakat onun da sonunda, Abjakua'dan gelen köylüleri ile birlikte yeni bir köye yerleşmiş olduğunu öğreniyoruz.

Kefken kıyılarında birkaç yıl geçiren Abjakuallılar Adapazarı'nın bu gün “*Acıelmalık*” diye bilinen ve kendilerinin “*Abjakua*” dedikleri köylerini kuruyorlar. Köy öyle güzel bir köy oluyor ki çevredekiler buraya “*Küçük İstanbul*” diyorlar. İyi kötü her ailenin evi barkı, ambarı, hayvanı, tarlası oluyor. İnsanlar ekip biçiyor ve üretiyor. Hep felaket olacak değil ye yaşam bazen insanlara gülüyor. Bolluk ve bereket içinde yaşarken, bu kez İpsiz Recep köye musallat oluyor ve çete savaşları sonucunda köy Selanik'e sürülüyor. Elif bu sürgünün içinde Selanik'e gidiyor. Selanik'teki köylerine de Abhazca *Abjakua* diyorlar. Bu kez orada tam bir Abhaz gibi yaşamaya başlıyorlar. Hoş orada da bazı sorunlar çıkıyor ama yine de biraz nefes alıyorlar. Hatta oradan Abhazy'a'ya gitmek için Nestor Lakoba'ya mektup yazıyorlar ama sonuç alamıyorlar. Derken mübadele oluyor, tekrar Türkiye'ye kendi köylerine dönüyorlar. Artık fire vere vere bir elin parmakları kadar kalan bu ailelerden biri ile ben de akraba oluyorum ve bu bilgileri o akrabalarımından alıyorum.

Bu insanlar nasıl bir kadere sahipler ki zincirleme kederlere gark oluyorlar. Daha dün aynı şeyler yaşanmadı mı? Abhazya kardeş bildiği en yakın komşusunun saldırısına uğrayıp işgal edilmedi mi?

Bilgi ve belgeler her zaman arşivlerde saklı değildir. Bazen canlı bir belge karşınızda dikilir ve size bakar ama siz onun farkında olmazsınız. Ben kendi adıma böyle nice belgeyi yitirdiğimi düşünerek üzülüyorum. Tarih yanı başınızda, sorun, büyüklerinize sorun. Ben sormayı çok geç öğrendim. Bu işe erken başlayın. Büyükler birer bilgi hazinesidir. Sormasını bilerseniz çok şey öğrenirsiniz ve de asıl gerçeklerin ne olduğunu öğrenirsiniz. “Gerçekler çıplak gezmeyi sever” derler, çok doğru, onları kolay kolay giydiremezsiniz. Resmi tarihler giydirilmiş gerçeklerdir. Halkımıza kulak vermeliyiz. Çıplak gerçekler onların yaşadıklarıdır.

Kefkenle ilgili büyüklerden dinlediğim bazı bilgileri sizlerle paylaşacağım. Yine “*Köyler ve Öyküler*” adlı sözlü tarihe dayalı bir kitap çalışmamın Kefkenle ve dolayısıyla Ahçıpsı köyleri ile ilgili kısımlarını size aktaracağım. Bu gün 2014 Olimpiyatları nedeniyle gündeme oturan Ahçıpsı halkı kimdir? Türkiye'deki hangi Abhaz köyleri Ahçıpsı köyleri olarak bilinir ve onların göç öyküleri nedir, biraz ona da bakalım. Bakalım ki Kefken'de karaya çıkan insanların acıklı öyküsünü anlayalım.

I. BÖLÜM

KEFKEN ABHAZ MEZARLIĞI VE ABHAZLAR

a-Ömer Büyüka'nın Yazıları

Yukarıda da belirttiğim gibi, Kefken ve Abhazlar konusunu, ilk kez Ömer Büyüka'dan duydum. 70'li yılların başından beri yakından tanıdığım ve birlikte çalışmaya başladığım rahmetli Ömer Büyüka'yı hepimiz tanıdığımız için onun hakkında bilgi verme gereğini duymuyorum. Kendi annesi ve babası da birer sürgün çocuğu olan Ömer Amca ömrünü onların acılarıyla geçirdi. Şiirlerine, yazılarına, günlük yaşamına bile yansıyan bu acılara, yakın çevresindeki insanlar da şahit oldu. Ne zaman evine ziyarete gitsek konular dönüp dolaşıp buralara gelirdi. 100 küsur yaşında ölen Ömer amca sadece sürgün acılarına şahit olmadı, ondan sonrasını da gözüyle gördü, kulağıyla duydu. Bakın Türkçe şiirlerini yayımladığı “*Kafkas Aah'ları*” adlı şiir kitabının önsözünde ne diyor.

“1864 ve 1878 yıllarında Abhazya'dan Türkiye'ye sürgün edilenlerin bir bölümü Düzce'nin Efteni bölgesinde, birbirine bitişik üç büyük köy olarak yerleştirilmiş ve köyelerine Hacı Süleymanbey Köyü, Çay Köy, Beyköy adları verilmişti. Bu yazının sunucusu Beygua Ömer Büyüka o Hacı Süyelmanbey Köyünde, Beygua Hasanoğlu Beygua Bayram ve Şamha Mıkıd'dan 1317 (1899) yılı Temmuz ortalarında doğmuştur. Halkının acılarını duya duya büyüyerek o acılar kendisine miras kalmıştır.

Sevgili vatanlarından sürülüşleri, sürgün yolunda vapurlarda ölüp denize atılanları, her iskelede halkının bir bölümünü karaya çıkararak yakınlarını ve soydaşlarını kaybetmeleri, Karaya çıkarıldıkları yerlerde, yerleşebilecekleri yerler bulup yaşantılarını düzene sokuncaya kadar uğradıkları sıkıntılar ve acılar gerçekten çok acıklıydı.

Son bölümü Kefken'de karaya çıkarılmıştı. Çok perişan idiler. İlk gece ölenler 400 kişi olmuştu. Gömüldükleri yere “ABAZA MEZARLIĞI” denmiştir. Aç çocukların ağlayışları ve buldukları her şeyi yemeleri önlenemiyor, ölüp ölüp dökülüyorlardı. Büyükleri günde bir somun mısır karşılığında ırgatlık yapıyordu.

Güzel ut (açamgur) çalan KESPHE ELİF her gün halkının bu mezarlığına giderek udunun eşliğinde ağıtlar söyleyip ağlamakta idi. Acı durumu sarayda duyulunca acılarını dindirecek

çareler bulmak için kendisine memurlar gönderilerek saraya çağrılır. İyi vaatlerde bulunulur. O da bu çağrıya verdiği cevapta; “Padişahımızın eteklerinden öperim, Gülemeyecek kimsenin ağlayabileceği yerde kalmaya ihtiyacı vardır. Ben ağlayabileceğim yer olan burada kalmalıyım. Ölssem, bari bu zavallı kemiklerimin arasında bana da bir yer verilmiş olur. Benim tek isteğim budur. Yaşasın padişahımız...” der. Saraya alınmayı kabul etmez.

Hasta hemşiresini ziyarete giden göçmen bir kadın hastayı yatağında ezme fasulye çorbasını “kudırışısı” kâse ile içmekte olduğunu görünce, o sıralarda halkında bulunmayan bir nimetin böyle içilişini kınayarak. “Wargi wimahacır qudgi, waxoo acü wiyimbaayt” “Muhacirliğine rağmen fasulye çorbasını böyle içişini kimse görmesin !” dediğini anlatırlar.

Günümüzdeki mutlular, gülünecek bir anı diye, bunu anlatırlarsa da, atalarının acılarını alan bu yaşlı yazar, bu anıya gülmemektedir. Tersine öz yurdunda kalabilen bir avuç soydaşının varlığını istemeyen güçlerin zaman zaman acı davranışlarını öğrenmekle acıları tazelenmekte ve sürmektedir. E... Onun bu acılarının seslenişi “AAH !” değil de nedir?”

İşte, bu kitapçığa “Aah!” adı verilmesinin nedeni budur.

AAH!

Bakarsın “Aah !” ederim.
Bakarsın hey hey derim
İnlemek ve haykırmak
Benim soydan kederim.

Bu seste ne gaye var
Ne kısmama imkân var
Şuursuzca yürekten
Kopuverme huyu var.

Fıskırdıkça bu “Aah”lar
İçim biraz ferahlar.
Ne yapayım içtiğim.
Zehir dolu havalar.

Ömer Büyüka

BU SES

Allah'ın huzurunda insanlar
Allah'tan başka şey düşünmez
Cihanı deniz olan balıklar
O denizden başka şey göremez
Beni dinleyebilen insanlar
Kafkasya'dan başka şey işitmez
Benim sözümden bıkan insanlar
Yanlarında artık beni göremez.

*

“Çok dertli, çok konuşur” diyorlar
“Derdim çok dilim kısadır” kesemem”

Ömer Büyüka

1992 yılında yayımlanan “*Kafkas Aah'ları*” adlı Türkçe şiir kitabının ön sözünde Beygua Ömer kendisini işte böyle tanıtıyor. Annesi de Kefken'e karaya çıkan bir göçmen kızı olduğu için Kefken acıları Ömer Büyüka'nın yazı hayatında da yer alıyor. 1986 yılında yayımlanan “*Kafkas Kaynaklarına Göre İlk Yaratılışlar, İlk İnsanlık ve Kafkas Gerçekleri*” adlı kitabının II. Cildinin 296-298 sayfalarında da “KEFKEN ABAZA MEZARLIĞI ve KESPHA ELİF” başlığa altında bu konuya tekrar değiniyor

"Kefken Abaza Mezarlığı" ve Ketsepha Elif ve ...

Beygua Ömer Büyüka

Abhaz-Adığa'ların Türkiye'ye sürülmesinde, yollarda ve iskelelerde her gün yüzlercesinin öldüğü yetkili raporlarda, yerleştirildikleri yerlerin havasıyla uyşamayarak da nüfuslarının kırıldığı, yayınlarda görülür. Abaza'sı kalmamış ilk Abaza köylerinden birçoğu tarafımızdan da görülmüştür.

Vatanın ve ulusun esir düşmesi felaket ise de ümitsizlik değildir. Vatandan kitlece sürülmek ondan daha büyük felakettir. Vatandan kitlece sürülenlerin yollarda ve varış yerlerinde kitlece ölüp yere serilmesi ise en büyük felakettir, arkalarında kalanlara dinmeyen acılar bırakır, diğer insancıl yüreklere de acılar verir. Çerkesler bu dinmeyen acılara uğramıştır. 1864'lerde vatanlarından sürülen Çerkes(Abaza-Adığa)'ların uğradığı felaket bu üç katlı felakettir. Bunlar, Adığa boyları ile Abhazların Ciget (Sadz), Ayıbğa, Ahçıpsı boylarındandı.

Trabzon Rus Konsolosu Moşnı'nın raporunda şöyle denir:"Batım'a göç son zamanlarda başlamıştır. Oraya ancak 6000 Çerkes gelmiş, 4000'e yakın Çerkes de hududa yakın Çürüksu'ya gönderilmiştir... Her gün ortalama 7 kişi ölüyor... Sürgünün başından beri Trabzon ve Civarı'na 240000 kişi gelmiş olup, bunlardan 19000 kişi ölmüştür... Her gün ölenlerin sayısı ortalama 180-250 kişidir.

Giresun'da da 15000 kişi vardır. Samsun ve civarında ise 110000 kişiden fazladır. Her gün ölenlerin sayısı 200'ü geçmektedir. Tifüs salgını vardır. Sinop ve İnebolu'da 100000 kişi vardır..."(Kafkas Dağlıları Dergisi, 1933 Nisan, No,38).

Bunlardan daha büyük felakete, en büyük felakete uğrayanlar 1878'de yaklaşan düşmanın muhtemel imhasından kurtarmak için Osmanlı ordusunun çok acele ve zorla gemilere doldurup kaçırabildikleri Abhazların, Abzıp ve Abjuwaa boyları idi. Bunlar iskelelerde karaya çıkarıla çıkarıla son kalıntıları Kefken'e getirilip karaya çıkarılmışlardı. Açlıktan, buldukları herşeyi yemekten, hastalanıp kırıldılar. Gerçeği en iyi bilen Türk kaynaklarıdır. Onlar, değişik yıllarda Osmanlı ülkesine sürülen Abazaları toplam 400000 (dört yüz bin) olarak gösteriyorlar ki bu sayının yarısı bile bugün bu ülkelerde kalmamıştır; bittiler.

Atalardan, annelerden böyle acıları duya duya büyüdük, ihtiyarladık. Bu satırların sunucusunun annesi de bu göç döküntülerinden 1878' de Kefken'e çıkanlardandı. Onun ve emsalinin ne acı anıları vardı !...

Bu grubun diğer bir kızı o zaman Kandıra'da Kavafoğulları ailesine gelin olmuştu. Doğan çocukları, annelerinin acıklı anılarını ve oradan uzaklaşarak yeni buldukları yerleşim yerlerine giden halkının ve yakınlarının özlemini dinleye dinleye büyümüşlerdir. Oraya herhangi bir iş için giden bir Abaza görürlerse onu hemen yakalayıp evlerine götürerek ağırlarlar, anneleriyle bol bol konuşurup annelerinin özlemlerini hafifletmeye çalışırlar, kendileri ve anneleri "Kefken'deki "Abaza Mezarlığı'nı anlatıp ziyaret etmesini tavsiye ederler, oradaki Kespha Elif'in acı anılarını

anlatırlarmış. Bu mezarlık çok uzun yer dolduruyormuş, oraya konan Abazalar'ın köy kurabilecekleri yerler bulup gidinceye kadar, orada gömülenlerin gerçekten çok sayıda olduğu anlaşılıyor. "

"Anlatırlar: Savaştan kaçırılarak getirildikleri için her bakımdan perişan bulunan zavallı halk iskelelere döküle döküle son kalıntısı Kefken'de karaya çıkarılmıştı. Tırşı Murat, "Kefken'e geldiğimiz ilk gecede 400 kişi açlıktan ölmüştür..." der. Açıkta konmuşlar. Büyüklere köy kurabilecekleri yerleri araştırmak için uzaklarda iken, konak yerlerinde kalanlar da günde bir somak mısır karşılığında ırgatlık yaparlar. Vatanda herkese bahçelerinden meyve ikram etmeye alışkın oldukları için bu yeni vatanlarında da rastladıkları bir yemiş ağacından, kimselerden izin almadan yemiş koparmakta mahzur görmüyorlar, bu da yerlileri tedirgin ediyordu. Bir değirmenin bahçesinden izinsiz incir koparan Abaza hırsız sayılır ve değirmencinin kurşunuyla ölürdü. Yeni vatanlarında geçerli alışkanlıkları öğreninceye kadar gerçekten rahatsız etmişler ve rahatsız olmuşlardır. Kondukları yerin yanındaki çalılığa kaçtığını gördükleri kediyi etini yemek için avlamaya çocuklar koşuşurdu. Aynı çocuklar çürük ağaçların yumuşak kırıntılarını ve yapraklarını yemekten alı konamıyor, hastalanıp ölüyorlardı. Bu halkın güzel sesli ve ut çalan Kespha Elif adlı bayanı, ölümle serilen halkına her gün ağıtlar yakar, halkının "Abaza Mezarlığı" denen mezarlığına gidip udunun (açamgur) eşliğinde mersiyeler söyleye söyleye ağlarmış.

Yerlilerden, düşünceli kişiler bu muzdarip Elif'in, halkının mezarlığına her gün şarkı söyleyip ut çalmak için gitmeyeceğini düşünerek, izleyip gözlediklerinde, udunun eşliğinde ağlaya ağlaya söylediği şeylerin mersiye (ağıt) olduğunu görürler. Halka yayılan bu acı durum Sultan Abdülhamid'e ve sarayda Abhazların adeta temsilciliğini yapan Kapdan-yıpa Rıza Bey (Kaptanzade Rıza Bey)'e akseder. Abdülhamid çok duygulanır. Kefken'deki Abaza göçmenlere memurlar ve ilaçlar gönderir, Kespha Elifi de Saray'a getirmelerini söyler. Memurlar Kefken'e gelir, Elifi sorarlar, bunlar "Abaza Mezarlığı"na Elif'in yanına götürülürler. Elif mezarlar arasında bir kütükte oturmuş, utunun eşliğinde mersiyeler söyleyip ağlamaktadır. Ziyaretçileri yanına gelince ayağa kalkar, gözlerini siler. Elini öperler, Padişah'ın gönderdiği ilaçları ve muhacirlere yardım emri verdiğini, kendisini de Saray'a çağırdığını ve acılarını hafifletmek için her şeyi yapacağını bildirirler. Onlara Elif'in cevabı şudur: "Var olsun padişahımız. Gülemeyecek kimse için ağlayabilmenin kıymetini Allah padişahımıza öğretmesin. Mutlu insanlar arasında ağlamaklı halimle onların mutluluğunu bozmak istemem. Ağlama ihtiyacımı giderebileceğim buradan beni ayırmayın, ölsem de şu zavallı ölülerimin kemikleri arasında bana da bir yer verilmiş olur. Benim bundan başka bir ihtiyacım ve isteğim yoktur. Bırakın beni. Padişahımızın eteklerinden öperim."

Elif'in ellerinden öperler. Başlarındaki memur çok duygulanmıştır. Oradaki bir mezara yaşlarını döküp, eliyle toprağını okşayarak ayrılmışlar. Bu memurların başındaki kişi ise bir Abhaz olup Kuarkuar ailesindenmiş.

Gücünü bozmadan Türkçeye çevrilemeyen Kespha Elif'in ağıtlarından birinde "Şüara abars şürıtshaztpız yapsıwawsua yıtshaxaayt" yani "Sizi böyle perişan edenler, kendileri de Abhazlar gibi perişan olsun" gibi acıdan ilendiği de olmuştur.

Bu Kefken'deki muhacirler, ilkin hayvan hırsızlıklarıyla da yerlileri bizar eder. Şikâyetler Saraya akseder, Sultan Abdülhamit, "Çalınan hayvanlar satılmayıp yendiğine göre, onları açlıktan çalıyorlar, onlara iş ve ekmek bulun" der. Birçoklarına Kandıra Beyleri'nin çiftliklerinde iş bulunur. Bu satırların sunucusunun anne-babası da bu arada Hocaköy (Bugünkü Kaynarca) da gerçek insan Rifat Bey'in çiftliğinde iş verilenlerdendi.(O zaman çocuk olan anneciğimin ne acı hatıraları vardı...)"

Kaynak: Beygua Ömer Büyüka, Kafkas Kaynaklarına Göre İlk Yaratılışlar-İlk İnsanlık-Kafkas Gerçekleri, İstanbul,1986, sayfa.296

1990 yılında Sohum'da yayımlanan “*Astambiltiy Apsuwa Bji*” adlı Abhazca şiirlerinin arasında “*Kespha Elif Lilakmar*” başlığı altında, yani “*Kespha Elif'in Ağıtları*” diye bu trajediden söz ediliyor. Yazar burada Kefken ile ilgili açıklama yaptıktan sonra Kespha Elif'in söylediği ağıtların sözlerini Abhazca olarak yazıyor. Böylece Kefken o tarihte Abhazya tarafından da bilinmiş oluyor. Elif'in sesi Abhazya'daki kardeşlerini de duygulandırmış olmalı ki savaş zamanı oradan gelen bir heyet 21 Mayıs 1993 tarihinde Kefken kıyılarını ellerinde Abhaz bayrakları ile ziyaret ediyorlar. Türkiyedeki Kafkas Dernekleri de o tarihten sonra Kefken'i gündeme almaya başlıyor.

Kespha Elif'in ağıtlarını Abhazca olarak, Kiril alfabesinden Latin alfabesine çevirerek sizlere sunacağım. Türkçe anlamlarını da elimden geldiğince yazacağım.

Kespha Elif'in Ağıdı'ndan alınan bazı dizeler.

1. Ağıt

Nan, nan, nan, nan. Sışüdzımaaxıy nanaa!
Şüara abas şündzırçüaz, şüfüa yınçüaayt, nanaaa!
Nanaaw, nanaa!
Nan şüara abas şürıtshaztüz,
Yapsıwaafüa yıritshaxaayt, nanaa!
Nan şüara abas şükuzxız
“Şüafüa yıkudzaayt, nanaa!
Şülaxıntsa rılxınsaxaayt, nanaaa!
Rıçaxukua kıdbajüxaayt, nanaa!
Rıguğırta tsıgutsıxuaxaayt, nanaa!
Mıtıkumamdzar aşüa rmahaayt nanaa!
Ççara-xumarra rmowaayt nanaa! Nanaa!

Yavrularım, yavrularım, yine geldim yavrularım.
Sizi böyle yok eden sizin gibi yok olsun, yavrularım.
Yavrularım, yavrularım!
Yavrularım, sizi böyle perişan eden,
Abhazlar gibi perişan olsun, yavrularım.
Yavrularım, sizi böyle yok eden,
Sizin gibi yok olsun.
Sizin alın yazınız onların alın yazısı olsun.
Buğday ambarları vıran olsun, yavrularım.
Umutları kedi kuyruğuna dönsün yavrularım.
Ağıttan başka şarkı duymasınlar yavrularım.
Gülmek, oynamak nedir bilmesinler yavrularım.

2- Kespha Elif'in bir başka ağıdından dizeler.

Laşıçüa! Laşüçüa!
Şüaxışıa abars dıgugtajmı,
Dışpanşüjıy laşçüa!

Füachüartakgi şüznımxa
Füachüayüıkgı dışüznımxa.
Şüşpa nıkudzaay, şüaxışıa!

Apsuwa phüis laşüa hüa.
Apsuwa phüis lçamgur hüa.
Sixia zımıdırwa sıneytarhüawa.

Sıgugtaşümjıy, şüaxışaa!
Şüaxışaa, şüaxışaa!

Kardeşlerim, kardeşlerim!
Kızkardeşinizi böyle bir köşede bırakıp,
Nasıl gittiniz kardeşlerim.

Cenazenizi haber verecek bir yer olmaksızın,
Bir cenaze haberciniz de kalmaksızın,
Nasıl yok oldunuz! Kız kardeşiniz.

Abhaz kadının şarkısı diye,
Abhaz kadının çamguru diye,
Acımı bilmeyenler beni anlatacaklar,

Beni böyle bırakıp gittiniz, kız kardeşiniz!
Kız kardeşiniz, kız kardeşiniz!

Kespha Elif'in ağzından yazıyor bu kez Ömer Büyüka.

Kespha Elif Lıçala

Hara abas harıtshaztüz Yapsuwofüa şırıtshaxaayt!	Bizi böyle perişan eden, Abhazlar gibi perişan olun!
Amşın yalao apsıdzkua Mşınımdzar krırboma,	Denizdeki balıklar, Denizden başka birşey görür mü?
Yırtsaxu axuduw yalırdıraawey. Rıxı rıgu aşxa taloma?	Yertsaxu Dağı'nı ne bilsinler. Onlar bir dağ düşünebilir mi?
Apsuwa jülar rırıtshara Mşını yalo dçakuma.	Abhaz halkının acısını, Denizdekilerden başkası bilir mi?
Psabarey, düiy, gurğiarey Wıbrıy yıla yaboma?	Yaşam, doğa ve sevinç. Onu gözü görür mü?
Aça dzbaxuk axırhüao Danyar yılımha yahoma?	Başka bir şey söylenirken, Dinlese kulağı duyar mı?
Yahargi yalıydıraawa Apsuwaamkua daçakuma?	Duysa bile anlar mı? Derdi Abhaz değil mi?

Zegi axigurġiao zgu çüwao Dapsuwamkua çacüma?	Herkes gülerken kalbi ağlayan, Abhaz değil de kimdir?
Yeydzı bji xaay, aşıua xaay Lakmarımkuua çakuma?	Onun için güzel bir şarkı, Ağıt değil de nedir?
Şüapıy capıy wajüşta Apsuwa yıla yaboma?	Doğa ve yaşam artık Abhazın gözünde midir?
Tsisiy, hühüiy, bġiy ştüiy Pşey yırhüao çakuma?	Kuş, yaprak, çiçek, rüzgâr. Başka bir şey mi söyler.
Yıpxız yalo çakuma? Dıpatar yıçkiao çakuma?	Rüyada gördüğü başka, Sayıkladığı, başka midir?
Apsuwaamdzar kırıwboma? Rıbjı ada kır wahoma?	Abhazdan başkasını görür mü? Sesinden başkasını duyar mı?
Ççara zxaştız Apsuwa Açüwara dakuytuma?	Gülmeyi unutan Abhaz Ağlama özgürlüğüne sahip mi?
Argama dızımçüwaayt Nkaçüwartak yırtoma?	Açıkta ağlamasa da Bir köşecik bulur mu?
Apsuwa ydzı gujjagas Wıbrıy çüakıa raçoma?	Tek tesellisi ağlamakken, O da Abhaza çok mu?
Şüapsuwafüa şürıtshaxaayt Harıtshaztüz yışühaoma?	Abhazlar gibi yok olun! Bizi yok edenler duydunuz mu?

Ömer Büyüka

Ömer Büyüka'nın 1986, 1990 ve 1992 yıllarında yayınladığı şiir kitaplarında ve araştırma kitabında anlatılan “*Kefken Abaza Mezarlığı*” ve bu mezarlıkta ağıtlar yakan Kespha Elif'in dramatik öyküsü işte böyle. Ne var ki dram bu kadarla da bitmiyor.

b- Kespha Elif'in Yükselen Sesi

Kesba ailesinin adını ilk kez Elif'le duymuş oldum. Bunların nerede yaşadıklarını ve hangi diyalekte mensup olduklarını, Abhazya'daki ve buradaki köylerini merak ediyordum.

Ömer Büyüka'nın yazılarında Elif'in köyü ile ilgili bilgi yoktu. Sadece Kefken'deki hali biliniyordu. Rahmetli kardeşim Beybulat, Acıelmalık Köyün'den Ömer Büyüka'nın sülalesi olan Beygualar'dan bir kızla evlenince. Bu köyün Abhazca adının da “*Abjakua*” olduğunu öğrendim Beygualar gibi Kesbalar da Abjakualıydı.

Gelinimizin babası rahmetli Beygua İzzet, Elif'i Selanik'teki köylerinde gördüğünü ve 100 yaşın üzerinde olduğunu Ajıy Mahmut (Mahtı da olabilir) adında kendi yaşıtı olan bir Abhaz ile ocak başında sohbet ettiklerini, Abhazların deyimiyle “*Alaf yaptıklarını*” yani şakalaştıklarını falan

anlattı. İnsan bunca acıdan sonra bağışıklık kazanıyordu demek, oysa ben onun bu acılara dayanamayarak Kefken'de ölmüş olabileceğini düşünmüştüm. Meğer kadıncağızın dünyada daha çekecek çilesi varmış.

O yıllarda İzzet Amca'ya Yunanistan'a nasıl gittiklerini sormak aklıma gelmedi, yıllar sonra bunu değerli ağabeyimiz Aşamba Orhan Çakar'ın vefatı nedeniyle yapılan mevlitte karşılaştığım Maviş Teyze'den öğrendim.

Abjakua Sohum'un doğusunda, araba ile 5-10 dakikalık bir mesafedeydi. Bu köyü Ömer Büyüka'nın biyografisini yazarken biraz öğrenmiştim. Abjakua demek "Akua Abjiara" demekmiş. Yani Sohum'a yakın bir köy. Abjakualılara diyalekt olarak *Abjiwaa* deniyormuş. O da *orta halk* gibi bir anlam ifade ediyor. Belki de Abhazya'nın orta yerinde olanlar demek isteniyor. Abjakua köyünde: Beygua, Barçın, Yüardan, Kesba (Kespha Elif'in soyu) ve Wanara sülaleleri yaşıyormuş.

1864 yılında Abhazya'dan sürülünce hepsinin aynı köye gelmedikleri anlaşılıyor. Çünkü Ömer Büyüka'nın atalarının Efteniye'ye, Hacı Süleyman Bey Köyü'ne yerleştiklerini anlıyoruz.

Beyguaların bir bölümü Kesbalarla birlikte Acıelmalık'a yerleşiyorlar. Maviş Teyze benim konuştuğumda 70 yaşındaydı. Kucba Rauf Bey'in kızı imiş. Selanik'te doğup büyümüş. 3 senelik gelin iken Türkiye'ye gelmiş. Selanikteki köylerine de Abhazca "*Abjakua*" diyorlarmış. Oradaki köylerinde tam bir Abhaz gibi yaşamışlar. Düğünlerinde apxiartsa çalışıyorlarmış. Oradaki Abjakua köyünde hangi sülaleler yaşıyordu diye sorduğumda, "*Yüardan, Barçın, Kesba, Pışkuliya, Eynapşi, Açba, Xirıps, Kucaa*" dedi. Demek buradaki köyden farklı sülaleler yaşamış aralarında. Onlar mevlit yemeğine "*Açgaxia*" diyorlarmış. "*Apsxura*" için o ayrı bir şeydir, dedi.

Maviş Teyze Selanik'e gidişlerini büyüklerinden dinlediği şekilde anlattı.

"Yunanistan'da doğup büyüdüm. Yunan-Türk Savaşı oldu. Buradan Yunan'a gittiler büyüklerimiz. Yunana gitmeden önce burada üç tür çete vardı. Türkler ve Lazlar da karıştı. İpsiz çetesi vardı. O zaman Abjakua'da 150 hane Abaza vardı. Abaza çete de vardı. Bıçkı'da, başka yerlerde de çeteler vardı. Çete gelip Abjakua'ya oturdu. Eskiden okul yoktu. Kafa çalışıyormuş. Çolak Nazir diye bir Trışba vardı.

Çete neye çıktı bilmiyorum. Biz onbaşıyız, çavuşuz diye gelip oturdular.

Atrışba Çolak Nazir'in bir eli yoktu. Çolaktı. Öbürü baş idi. Turis-yıpa Nazif, Kap Mahmut. Başları bunlardı. Buraya oturunca gece gündüz istemeye başladılar. Bu köy o zaman çok zengindi. Ambarlar doluydu. Hayvan vardı. Abjakua o zamana göre en zengin köy sayılıyordu. Yiyecek bulabiliyordu. Çeteler de "Getirin !" diyordu. Bir taraftan da İpsiz'in çetesi saldırıyordu. İkide bir çatışıyorlardı. O zaman tüfekle dövüyorlardı. Kayın validem'den duydum. (Kayın validem Unarıphay'dı Azime derlerdi.)

Bir akşam bir başçavuşları gelmiş, halkı camiye toplamış "Hazırlanın !" demiş. "Yarın bu köyü terk etmeliyiz. Biz gideceğiz, gitmek zorundayız, Siz de bizimle gelin." demiş. "Bizimle gelmezseniz sizi öldürecekler!" demiş. Ne yapsın halk evine dönmüş. Gece yarısı yapacak bir şey yok. Bir öküz arabası koşup bir yorgan, bir yastık, bir döşek almışlar. Sabaha karşı, sabah namazında yola çıkmışlar. Her şeyi götürecek halimiz yok ya. Sizi Mandıra'ya kadar götüreceğiz demişler. Sonra:

Biraz yiyecek içecek de aldık, dedi kayın validem. Tereyağlarını erittik, peynirleri torbalara doldurduk, bir çuval da mısır unu aldık dedi kayın validem, Unarpha. Belki yolda bir abista yeme şansımız olur, diye düşünmüşler. Şuraya kadar yükselen yorgan döşegimizi bıraktık. İzmit'e doğru yola çıktık. Epeyce hayvanımız vardı. Her hane birer ikişer, öküz, inek ne varsa önümüze katıp Adapazarı'na kadar geldik. Adapazarı'na gelince bu inekleri öküzleri ne yapacağımızı bilemedik. Her yer hayvan doldu. Bağırıp duruyorlardı. Hepsini orada bırakıp İzmit'e gittik. İzmit'e gidince oranın bomboş olduğunu gördük. Halk saklanmıştı. Orada bir cami vardı. O camiye aldılar bizi. Bir kısmımızı boş evlere yerleştirdiler. Onbeş gün burada kaldık. Onbeş gün sonra "Toplanın !" dediler. Bir Yunan gemisi geldi. Arkuku, arkuku ! diye bağırıyordu. İskeleye yanaştı. Geminin direğinde Yunan bayrağı vardı. Yunan gemisi ya, sizi almaya geldik dediler. Alel acele bütün Abazalar hemen toplandık. İhtiyarlar "Çabuk çabuk !" İpsizin çetesi peşimizde dediler. Bütün Abazalar acele toplandık. Sadece Abjakualılar yoktu. Öbür Abaza köyleri de gelip gemiye bindiler. "Apsuwaa ritshakua!" yani "zavallı Abazalar" yine bir göç yoluna düştüler. Gene sürüldüler. Gemiye binince

mızıka çalıp Ayriğ aşüa söylemeye başladılar. Nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Annem de o zaman genç kızmış. Bindik gemiye gidiyoruz. “Nereye gidiyoruz?” deyince “Midilli'ye gidiyoruz !” demişler. Middilli'ye ayak basınca orada boş evler vardı. O zaman mübadele muhacirlerini buraya gönderdiler. Buradaki Rumları oraya gönderdiler. Boş evlere yerleştik. 150-200 haneydik. Camilere sığmıyorduk. Bunların hepsinin yiyecek içeceğini Yunanlılar verdi. Bir ay bu şekilde Midilli'de kaldık.

Abazalar burada kendi paralarıyla bir şey harcamadılar. Oradaki bütün yeme içme masraflarını Yunanlılar karşıladı. Orada bir ay kaldıktan sonra bir gemi daha gelip tekrara arkuku arkuku diye bağırap limana yanaşmış. Burada kalamayacağız, bizi Selanik yakınlarına götürecekler dediler. (Maviş Teyze bazen Midilli yerine Girit diyordu) Başka çaremiz var mıydı? Tekrar gemiye bindik. Bu sefer Selanik'e doğru yola çıktık. Selanik'te inince bizi otellere yerleştirdiler.

Sonra “Veri” diye bir nahiye vardı. Oraya götürdüler. Abazalar oraya gidince bizi darmadağın etmeyin. Bir köy verin, biz oraya yerleşelim dediler. Burada nasıl Abjakua köyü varsa orada da Abjakua köyü kurdular. Yunanistan'a giden Abjakualılar böylece bir köyde oturdular. 100-150 haneye Yunan hemen yer göstermedi. Orayı gösterdiler beğenmedik, burayı gösterdiler beğenmedik. Sonunda yerleştiğimiz köy bu köye benziyordu. Geniş ve düzlüktü. Abjakualıların yerleştiği bu köye Abazalar Abjakua dese de Yunanlılar buraya “Nove Poydermos” dediler.

Bizim Abazaların da başları vardı. Beynevitli bir Eynepş Memet vardı. Onu önder yaptılar. “Gel sen konuş !” dediler. O Eynepş Memet burada öldü. Orada bulunan üç köyün muhtarları geldi. Bunlar bu köye yakın komşulardı. Bu köyler bizim diye oraya yerleşmemizi istemediler. Üç Rum köyün üç muhtarı da gelip burada toplantı yaptı “Yabancıları istemiyoruz” dediler. “Buralar bizim topraklarımız, hayvanlarımızı burada olatıyoruz, buralar bizim, çıkın gidin!” dediler. Tartışma oldu Yunan muhtar tabancasını çekti. Ama Eynepş Memet hızlı davrandı. Pat, pat diye Yunan muhtarı öldürdü. Ee ne yapacaklardı? İyi yaptın diyecek halleri yoktu. Eynepş Memet'i hapse attılar. Oradaki Abazalar bir olup araya büyükleri koydular ve bir haftaya varmadan, Aynepş Memet'i hapisten çıkardılar.

Ölen öldü. Rumlar bir şey yapamadılar. Yunan hükümeti bunlara ev yaptı. 25er dönüm toprak verdi. İnek verdiler, öküz verdiler, oturun çift sürün, ekin biçin, kazanın, yeyip içip yaşayın benden bu kadar,” dediler.

O zaman evler yapılıncaya kadar çadırlarda yaşadık. Evler yapılıncaya evlere geçtik. Ondan sonra gayet rahat “Allah vere” dedikleri gibi yaşadık. Köyde yaşayanların hepsi Abazaydı ve bir Abaza nasıl yaşıyorsa öyle yaşadık. Örf adet her şey yerindeydi. Düğünleri de tam Abaza usulü yapıyorduk. “ kayınvalidemin anlattığı aynen böyleydi. Ben de orada doğup büyüdüm. Orada evlendim. Beni vermiyorlardı “Mazala” gizli evlendim.

Düğünde beni amharaya oturtular. İki ay sonra mükemmel bir düğün yaptılar. O zamanki düğünler nerede şimdiki düğünler nerede. Şimdi düğün mü yapıyorlar sanıyorsun?

Düğünlere ayriğ aşüa söylerek başlardı. Awraşa yaparlardı. Tsatsaagara aşüa “Woradeyda” yani gelin getirme şarkısı söylerlerdi. Eski oyunlar böyle değildi. Şimdi hoplaya zıplaya oynuyorlar.

Eskiden gelin amharada perdenin arkasında durur, gelenler gelir sabahlara kadar dans edilirdi. Eğlenirlerdi. Gelini perdenin arkasından çıkarıp götürmek mümkün değildi. Perdeyi kaldırıp temennah yaparlardı. Gelinin sağında ve solunda ayüzçüa (nedimeler) bulunurdu. Birlikte eğile kalka temennah (reverans) yaparlardı. Her büyük çıkıp oynadıkça temennah yaparlardı. Oyundan çıktıkça yine temennah yaparlardı.

Awraşa düğün biterken yapılırdı.

Burada düğün Cuma, Cumartesi başlayıp Pazar günü bitiyor. Orada öyle değildi. Orada düğün için hazır olunca haber verilir; o gün sofralar hazırlanır; yemekler pişirilir, abista yapılır; yenip içilir vurup dans edilirdi.

O zaman açma (başlık) vardı hem de nasıl. Beni alırlarken Barçınaaları soyup soğana çevirdiler.

O zaman açma (yani başlık) olarak hayvan alınırdı. 4 sağılır inek, 2 manda, bir at ve eyer, bir tabanca, şimdiki parayla kaç milyonu Allah bilir.

Benim zamanımda gelinlik vardı ve beyazdı.” Eskiden Abazalar nasıl giyiniyordu diye sorduğumda şöyle dedi.

“Annemin dediğine göre, kızlar beli ince, eteği uzun, kuyruklu elbise giyerlermiş. Hani gelinliklerin kuyruğu oluyor ya, onlar da uzun kuyruklu elbise giyerlermiş. Hem de her gün bunu giyerlermiş. Üstünde kırma, fisto gibi süsler varmış. Başörtüsü örterlermiş ve buna sıkmbaş derlermiş. Hiç başlarını açmazlarmış.

Erkekler de axılparç giyerlerdi. Bizim büyüklerin babam dahil buraya gelmek istememelerinin nedeni buydu. Atatürk şapka devrimi yaptı. Biz axılparç yani kalpak giyemeyeceğiz, diye gelmek istemezlerdi.

Herkes axılparç yani kalpak giyerdi. Gençler giymezdi. Yaşlılar giyerdi. Erkekler “kilot pantolon” denen “Awapa eykua” giyerlerdi. Askeri renkte olurdu. Gümüş kemer takarlardı. Yelek de giyerlerdi. “Aşxarp” diye beyaz gömlek giyerlerdi. Bunun sadece bir parmak yakası vardı. Düğmeleri iplikten yapılırdı. Uzun gömlekler giyiyorlar beline kemer takıp geziyorlardı.

Yunanistan'da biraz daha alafranga oldular.

Eski Abjakua'ya “Küçük İstanbul” derlerdi. Buradaki Abjakua o güne göre epey zengindi. O zaman buradaki Abjakua'da (Acıemalık'ta) sadece Beygualar, Barçınlar, Kesbalar çoğunluktaydı. Yürdanaaalar ve Wanaralar da vardı.

Zaten Buradaki Abjakuayı Yuürdanlarla Barçınlar kurmuşlar.” Elif'in adını sorunca.

“Kespha Elif'in adını duydum ama kendisini görmedim.” dedi.

“Buraya Abjakua'ya gelenlerin hepsi Kefken'den geldi.” dedi. “Harmantepe de Kefken'den geldi.” dedi.

Kefken'de karaya ayak basınca hayatta kalanlardan oradaki manav köylerinde kalanlar olmuş. Şimdi bizim akrabalarımız var. “Biz Abazayız” diyorlar. İç güveysi olarak kalanlar da oldu.”

Maviş Teyze bana Selanik'te çekilmiş fotoğraflar verdi.

İpsiz çetesini kuran İpsiz Recep daha sonra Kuvayı milliyeci olmuş.

Kefken'e sembol olan Kesepha Elif'in köyü Abjakua'nın göç serüveni işte böyle. Bu gün Acıemalık yani Abjakua'da Yunanistan'dan dönen bazı Abhaz aileler halen burada yaşamaktalar. Elif'in sülalesinden de bir kişinin kaldığı ve onun artık o köyde yaşamadığı söyleniyor.

Ama Kesepha Elif'in inleyen sesi bu kubbede baki kaldı. O ses bu gün de bütün hüznüyle yankılanıyor.

Ortadaki kızçocuğu Maviş Teyze, Selanik'te

Barçanlar ve

c- Kefken'in Büyük Çerkes Sürgünü'ne Sembol oluşu

Yukarıda bazı bölümlerde değindiğim gibi; Ömer Büyüka'nın yazılarından ve Sakarya, Kocaeli ve İstanbul Abhaz Kültür Derneği ile birlikte Abhazyalı bir heyetin Kefken'i ziyaretinden sonra, haberin Alaşara Dergisi'nde yayınlanması ve bazı gençlerin burası için özel çabalar sarf etmesi, İstanbul Abhaz Derneği'nin başkanı olduğum sırada (97-98) oraya astığımız tabela ve sonrasındaki geniş katılımlı ziyaretler, burada önemli adımların atılmasına neden olmuştur.

Orada yaşanan acıların halkın hafızasına şu ya da bu biçimde yer etmiş olmasına karşın, Ömer Büyüka dışında bu acıları yazmak kimsenin aklına gelmemiştir. Elif'in ağdınının Ömer Büyüka'nın dizelerine yansması, insanları bu mekâna çekmiştir. Böylece bu mekân zaman içerisinde tüm Kuzey Kafkasya'nın ortak acısı olan sürgün'e bir sembol olmuştur. Her yıl 21 Mayıs'ta Türkiye'nin dört bir yanından gelen Kafkas derneklerinin bu mezarları ziyaret etmesi, gece kalıp "Nart Ateşi" yakmaları, sürgün şarkıları söylemeleri, burada ölenlerin anısına denize çiçek atmaları gibi ritüeller halkı bilinçlendirmiştir.

Burada, halk arasında "Abaza Mezarlığı" ve Abhaz hatırasından başka hiçbir şey olmamasına karşın. Burayı Ubih, Abzeh, Şapsığ mezarlığı imiş gibi gösterip neredeyse Abhaz varlığını yok sayma çabaları da gözden kaçmamıştır. Üstüne üstlük "Bir Anıt Projesi" adı altında internet ortamında yapılan tartışmalar insanı hayrete düşürecek bilgisizlikler ve incitici sözlerle doludur. Öyle ki sonunda tartışmalar Müslüman ve Hıristiyan Abazalar konusuna kadar çekilmiş, son derece anlamsız bir ikilem yaratılmak istenmiştir. Oysa bu mezarlık Abhaz sürgün tarihinin delillendirilmesi bakımından Türkiyedeki en önemli mekânlardan biridir. Etkinlikler abartıldıkça gerçek tarih hafızalardan silinir hale gelmiştir.

Bir yandan da; "Pşılarn, paşaların peşinden giderek topraklarımızı terk eden Maan Kamlatlar, Hacı Berzegler, Davit Urghartlar ölmez." diyenler de çıkmıştır.

Hatta 2006 yılında Circassian Canada'nın sayfasında anıt projesi tartışılırken bazı Adige kardeşlerimiz "Kafkas Dernekleri Federasyonu'ndaki Abhaz Dernekleri ayrılсын, herkes kendi

yoluna gitsin !” diye haykırmışlardır. Bu gün de “Abhaz Dernekleri niye ayrı federasyon kuruyor” diye haykıranlar oluyor. Bu durumlar insana, Kesepa Elif’in ağıdındaki şu sözleri anımsatıyor.

“Ağlayacak bir köşeyi de mi çok görüyorsunuz bize ?”

Ben ne zaman burada, bir lokma bir şey yesem, onların burada açlık ve salgın hastalık yüzünden kırıldıklarını anımsarım ve lokmalar boğazıma dizilir. Açlık insana her şeyi yaptırır. Zavallı göçmenler gün gelmiş bir somun ekmek için ırgatlık yapmış, gün gelmiş çalmış, gün gelmiş dilenmiş. Açlık uğruna her türlü basitliğe katlanmış ve hatta açlıktan ne bulursa yemek zorunda kaldığından zehirlenerek ölmüş.

“Yıtataz ar yaaga Nan” “Yumuşaksa getir evlat” diye bir hikâyecik anlatırlar. Güleriz ağlanacak halimize derler ya, aynen öyle bir durum.

Bir gün yaşlı bir kadın torunu ile beraber Karaağaç Köyü'nün içinden geçerken bir evden mis gibi ekmek kokusu duymuş, kendisi Türkçe bilmediği için çocuğu göndermiş, ekmek istemiş. Çocuk yerli kadından bir somun ekmek isteyince, yerli kadın her gün karşılaştığı bu olaydan bıktığı için, *“Ekmek yok, .ok var!”* demiş, Türkçe bilmeyen yaşlı kadın ne dediğini anlamadığı için Abhazca olarak; *“yıtataz ar yaaga nan”* yani *“yumuşaksa getir evlat”* demiş.

Evet, insan böyle bir mekânda neler yaşadığını iyi bilmezse, bazen bilmeyerek hatalar da yapabilir. İlk ziyaretin 93 yılında yapıldığını düşünürsek 2024 tarihi itibarıyla burada yapılan etkinliklerin üzerinden 31 yıl geçmiştir. Bunca zaman içerisinde orada gerçekten çok katılımlı ve görkemli anmalar yapılmış, bir sürgün anıtı dikilmiş, üzerine kısa da olsa sürgün ile ilgili yazılar yazılmıştır. Bir başka mekânda bir tören alanı yapılmış ve yine duvara sürgünü ve sürgün edilen halkları hatırlatan yazılar yazılmıştır. Bunlar iyi gelişmelerdir. Ancak bir Çerkes yazarın da dediği gibi, bu anmalar artık, bir çeşit *“Ruh Yıkama Seansları”*na dönüşmüştür. Ne geçmiş ne de gelecek için hiçbir ciddi çalışma yapılmamaktadır. Kefken'de gerçekte ne gibi acılar yaşanmıştır. Bu acıları yaşayanlar kimlerdir, nereden gelip nereye gitmişlerdir gibi daha sorulması gereken yüzlerce soru ve aranması gereken yanıt vardır. Kefken bu gün de ihmal edilmemesi gereken bir mekândır. Kefken ve çevresi mutlaka taranmalı derlemeler yapılmalı ve sürülecek izin peşinden gerçek sürgün tarihinin sebep ve sonuçları ortaya konmalıdır. Sürgünle ilgili yazılı kaynakların pek çoğu sürgün öncesine dayanır. Bu konudaki Osmanlı arşiv belgelerini değerlendiren Bedri Habiçoğlu'nun kitabı dışında pek bir kayrak yoktur. Oysa asıl trajedi o insanların anayurtlarını terk ettikten sonra yaşadıklarıdır. Bu anlamda Kesepa Elif'in yaşam öyküsü bile başlı başına bir kitap ya da bir film konusu olacak kadar dramatiktir. Abhazya'dan Varna'ya, Varna'dan Kefken'e, Kefken'den Acıemalılık (Abjakua) Köyüne ve oradan da Yunanistan'ın bir köyüne.

Kefken'de yapılan etkinliklerin ses getirmediği düşüncesi ile bir ara 21 Mayıs etkinliklerinin İstanbul'da yapılması gelenek haline gelmişti. Bu düşünceye de saygımız var. Ancak Kefken sürgün tarihinin en önemli bir kanıtı olarak asla terk edilmemelidir. Herkes terk etse de Abhazlar orada yatan atalarının kemiklerinin hatırına burayı terk etmemelidir.

d- Kefken'e Gelen Abhazlar Kimlerdi? Nerelere Dağıldılar?

Bir başka Abjıwaa köyü olan Harmentepe'li Aşamba Orhan Çakar ile 5 Mayıs 2001'de yaptığım bir söyleşi bana Kefken'den dağılan Abhaz köyleri hakkında değerli bilgiler verdi. Rahmetli, Abhazya ve Abhaz halkı için çok değerli çalışmalar yapmış biriydi. Hepimizin alfabe hocasıydı. Çok sevdiğim, çok değer verdiğim Orhan Abi hakkında bu güne kadar bir kitap yazılmamış olması büyük eksikliktir. Abhazca'yı çok iyi bilen, Abhazca okuyup yazabilen bu değerli ağabeyimiz aynı zamanda Türk güreş tarihinin de önemli bir ismiydi.

Orhan Aşamba'dan edindiğim bilgilere göre Merkez Sakarya'ya bağlı Harmantepe köyü halkı Abhazya'nın Abjıwaa halkındandı. Harmantepeliler bu gün de Abjıwaa olduklarını bilirler.

Harmantepe'yi Şarbaliya Alhas kurmuş. Ondan sonra buraya Badataa dedikleri: Harziyaa,

Hagaa, Arsiyaa ve Abalar yerleşmiş. Bu köye ilk yerleşen sülaler Badataa denen işte bu sülalelermiş.

Bu köyün yarından fazlası Kefken Karaağaç Köyü'nden gelmiş, Karaağaç'a da Bulgaristan'ın Varna kasabasından gelmişler. Bunlar Yeşirali ve Abjiwaalı Abhazlarmış. 12 yıl Varna'da kalan Abjiwaalar, Varna Rusların eline geçince oradan kalkıp Kefken'e gelmişler. Bu onların ikinci göçü olmuş.

Bu köye gelenlerin geliş nedeni, akrabalık ilişkileri imiş.

Aşamba Orhan göçle ilgili sorularımı şöyle yanıtladı:

“Babam Şamı İsmail Kefken'e ufakken geldi. Şarbaliya Atike, Şarbaliya Şahan'ın ablasıydı. Kocası ölen dul kadın Şerbaliye Atike, çocukları yetim kalmasın diye kardeşinin bulunduğu köye geldi. Kardeşi Şahan Harmantepe'ye yerleşen ilk kişiydi.

Eşira ve Abjakua'dan çıkan aileler buraya yerleşti. Köyümüz Aşağı, Yukarı, Orta Mahalle olmak üzere üç mahalledir.

Aşağı Mahallede oturan aileler şunlardır. Atanba, Kabaa, Palaa, Mikuba, Hagba, Laguwa, Leyba (Leyba şimdi kalmadı). Beşiktaş futbolcusu Mustafa Leyba buralıydı.

Orta mahalle'de oturanlar: Şamaa, Şerbaliyaa, Sakaniya, Yasaa, Agumaa, Gibniya, Jiyaa, Harziyaa, Kersalaa, Bırsısaa.

Yukarı Mahalle: Kucaa, Argunaa, Aaa (Aba), Calakuwaa, Cargeniaa.

Bu köyü ilk kuranlar, yani buraya ilk yerleşenler. Şerbaliyaa, Hagaa, Aaa, Arsiyaa ve Badataa da denen, Harziyaa, Agumaa, Tsxuaşaa'dır

Tsxuaş yıpa Mustaa Bey Marşandı. Abhazy'a'dan buraya direkt geldi. Zaps Yıpalardandı. Zapsyıpa Data ve Waçanaa göçte geldiklerinde önce Karaağaç'ta oturdular. Tsixuaşba esasen Hirıps-Yıpadır.

Aslında Harmentepilerin çoğunluğu Yeşiralıdır. Köy 1970 sayımına göre 355 nüfusludur. 155 kadın 178 erkek olmak üzere 65 hane, üç mahalle, ova, tepe ve yamaçtan ibarettir.

Köyün kurucuları olarak Şarbaliya Alhas, Arsiya Yakup ve Hagba Jagua'nın adları geçer.

Burada yaşayan aileler yani daha önce gelip yerleşenler 12 yıl sonra Varna'dan gelen akrabalarını buraya getirdiler. Şerbaliyaaların gelişi böyle oldu.

Argunaalar da böyle geldi. Argun Recep Şamı Osman'ın yeğeni idi. O Karaağaçta bir süre oturdu. Sonra Argun Recep'in taifesini de olduğu gibi bu köye getirdi. Argun Hidayet de bunlardandı.

Harmantepe ilk kez 1864-66 yıllarında Abhazy'a'dan gelenler tarafından kuruldu. Bu gün bile su içtiğimiz kuyuya “Hagaa ritseyc” yani “Hagaaların kuyusu” diyorlar. Acıemalı köyüne Abjakua denir. Abjiwaa ile karıştırılmamalıdır.

Karaağaçtan dağılanlar çeşitli köylere gitti. Onlar ilk geldiklerinde Kefken Ovasına yayıldılar, taa Kuza, Dombay Bayırı, denen yerlere kadar yayıldılar. Karaağaçtan etrafa yayılanlar Kolcoğlu, Dombaybaş'da Kucaalar var. Bıçkı köyünün bir kısmı da Kolcalıdır.

Şamı Osman Abhazy'a'da iyi bir lider ve hatipti. O da Abhazy'a'dan Varna'ya oradan da Kefken Karaağaç'a geldi. Şamı Osman 1866 yılında Abhazy'a'daki Lixni ayaklanmasına karışan, oradaki konuşmayı yürüten kişidir. Büyük bir hatiptir. Kılıcı halen ailemizde saklıdır.”

Aşamba Orhan'ın annesi Çanıpha Zülfiye, babası Şamı Rasim'dir. Kendisi Abhazca “Bğartsağa” denen bir çeşit Maraş güreşine benzeyen güreş türünün şampiyonlarından. Abhazy'a ile ilk teması 1970 yılının öncesine dayanır. İlk Abhazca alfabeği Ömer Büyüka'dan alıp öğrenmiştir. Beygua Ömer'in annesi de Şamha'dır ve adı Şamha Mikıd'dır. Abhazy'a'ya 1975 yılında 11 kişilik bir kafiye götürmüştür. Bu kafiye Ömer Büyüka da vardı. 1977 yılında ise 23 kişilik bir grup götürmüştür. Hanımların da bulunduğu bu kafiye Abhazy'a'da çok görkemli bir biçimde karşılanmıştır.

Abhazy'a'da Şamaaların adını taşıyan bir ceviz türü varmış, buna “Aşamira kakan” derlermiş. “Şamaa rira” “Şamaaların cevizi” demekmiş.

Orhan abi Abhazca okumayı yazmayı çok seven biriydi. Bizde ailece birbirimizi pek severdik. Notlar alırdı her zaman. Derlemeler yapardı. Her şeyi kayıt altına alacağına diye uğraşırdı. Günlükler tutardı. Zengin bir fotoğraf arşivi vardı. Abhazca kitapları çoktu. Aşamba Orhan gerçek

bir kültür emekçisi ve yurtsever Abhazdı. Bir o kadar da hümanist bir insandı. Orhan Aşamba biyografisini yazmak Şamba ailesinin birinci görevi olmalı.

Harmantepe'ye başka bir gidişimde, 19 Mayıs 2002'de Cergenia İlhan abi ile söyleşi yaptım.

“Eskiden Koynalı, Sinanoğlu, Limandere, Kuzça ve Adatepe ile Karapınar” Çlov” da Abhaz köyleri imiş. Bunların hepsi Kefken'den dağılan Abhazların kurdukları köylerdi. 60 kişi Çanakkale'ye gitti hiç birisi dönmedi.” dedi.

Gördüğünüz gibi, Cergenia İlhan abi de Kefken'e gelenlerin Yaşırılı olduğunu söylüyor. Ve ilave ediyor. *“Kabık badık taadzooyt”* yani *“Bir kabağa bir manda sığıyor, diye geldiler”* dedi. Bu da benim sürgün konusundaki endişelerimi biraz olsun doğruluyordu.

Kefken'e gelen Abhazlar sadece bunlar değildi. Abjakua yani Acielmalık köyü ve Harmantepe Kefken'den ayrılan köylere küçük bir örnektir. Yukarıda adları sayılan Koynalı, Limandere, Sinanoğlu, Kuzça, Adatepe ve Karapınar, Dombaybayırı, Dombaybaş gibi köylerde şimdi yaşayan Abhaz kalmadı dedikleri için bir araştırma yapamadım. Ancak, başka köylerde yaşayan Abhazların anısında, bu köylerin adı unutulmadığına göre, bu köyleri de bir bilene sormakta yarar var. Bu arada Abhazyanın Cigerda bölgesinden gelen Soğuksu-Cigerda Köyünün de Kefken'den dağılmış olduğunu öğrendim. Köy hakkında internet ortamında bulduğum bazı bilgileri aktarmayı göç tarihini yansıtmaya bakımından yararlı buldum.

Soguksu- Cigerda

Soğuksu-Cigerda Köyü de Kefken'den dağılan köylerden biridir. O köyde yaşayan ve 97 yılında 100 yaşında ölen Gındiya Şevket'in internet ortamına yansıyan köy hakkında anlattıkları şöyledir:

“10 Mayıs 1992 tarihinde 95 yaşında iken anlattığı bilgilere göre, köy 1867 göçünden 8-10 yıl sonra gelmiştir. Son gelen Cigerdalıların ilk karaya çıktıkları yer, her yıl sürgün anmalarının yapıldığı Kefken'dir. Bir kısmı da Karadeniz'in çeşitli limanlarından kara yoluyla Adapazarı'nın belli bölgelerindeki kamplara (Güneşli, Karaağaç gibi) geçici olarak yerleştirilmişlerdir. Zamanla daha önceki göçlerle gelenler, akrabalarının geldiğini umarak konaklama alanına Kefken, Karaağaç Köyü'ne gelmeye başlarlar. Bu gelenlerden biri de önceki Tsabal (1867) göçüyle gelen Sasrikua Gındiya'dır. Cigerdalıların geldiğini duyunca Eskişehir'den ailesini alarak onlara katılır.*

Abhazyadan Adapazarı'na gelen Abhazlar, artık sürekli bir yerde ikamet etmek için bir heyetle İstanbul'a giderek Sultan Abdülaziz'den yerleşim bölgesi talep ederler. Sasrikua Gındiya ve köyündeki Açıybaların dedesi bunlardandır. İki arkadaş atlarına binerler, herkes gibi uygun bir yer bulmak için harekete geçerler. Bu bölgeye, yani bu günkü Soğuksu köyüne geldiklerinde, buraya yerleşmeye karar verirler. Ve Soğuksu köyünün ilkleri olurlar. (1875-1878)

Belki konum olarak beğenerek, belki akrabalık ve arkadaşlık ve Abhazyadaki komşuluk bağları sebebiyle Adapazarı'ndaki Cigerdalılar da buraya yerleşir. Soğuksu-Cigerda ve Godaa mahallesinin temelleri atılmış olur. Soğuksu'nun bu günkü halini alması zamanla olmuştur. Örneğin Arayütaalar ilk geldiğinde bu günkü Hacıkışla köyünün (ilk zamanlarda Soğuksu köyünün mahallesidir ve sonra ayrılmıştır) üst kısmında oturmuşlardır. Hosovalar yine Hacıkışla köyünün alt kısmında kalan Akepta denilen yerde, bir hane Tsıba da bu günkü Çiftlik denilen yerde iskân olmuşlardır.

Sonraki yıllarda bir kısım Cigerdalı, Aktüfek köyünü kurar. Uzuncaorman, Sivritepe, Kurtköy, Soğuksu, Aktüfek köylerine yerleşen Abhazların büyük çoğunluğu Abhazyadaki Cigerda ve yakını çıkışlı olduğu için sayılan köylerin hepsinin oluşturduğu bölge Türkiye'deki Abhazlar tarafından Cigerda diye bilinir.

Cigerda-Soğuksu köyünde yaşayan sülalelerin büyük bir çoğunluğu Abhazyadaki 7 bölgeden biri olan Abjiwaa bölgesindeki Cigerda çıkışlıdır. Soğuksu ismini sonradan almışlardır. Abjiwaa bölgesinde 76 sülale ismi vardır

Soğuksu köyünde Cigerda çıkışlı sülalelerle birlikte Türkiye'den Yunanistan Makedonya'sına göç edip sonra geri dönen Koğonia, Kımçaa ve Haraziyaalar da vardır.

Guma Aştra (Guma kolu): Ajiyba, Tuk-ypa (Gablia), Aguma, Ywanba, Adzınba, Kutalya,

Tsıba, Fönuwa, Tapşiaa, Harazia, Copua.

Pışhü Aştra (Pışhü kolu): Ahba, Adzınba, Arayütaa, Kodza, Papa.

Bzıp Aştra (Bzıp kolu): Palba, Atrişba, Mahariya, Papaa ve benzeri bölge kökenli sülaleler Soğuksu köyünü oluşturur.

Yukarıdaki bilgiler Prof. Şalwa İnalıyıp'a'dan alınmıştır. Bu sülaleler bu gün için anılan bölgelerde yaşamamaktadırlar; sebebi Türkiye'ye göçten önce Abhazya'daki iç göç nedeniyle yer değiştirmiş olmalarıdır. Keza Azınbalar Pışhü ve Guma bölgesi çıkışlıdır. İç göçle Cigerda ve Eşıra köylerine gelmişler bir kısmı da oradan Türkiye'ye göçmüşlerdir. Asıl kökleri yukarıda sayılan bölgelerdir.

Soğuksu köyündeki Abhazlar köklerini Abhazya'daki Cigerda ve yukarıdaki bölgelerde bulabilirler. Soğuksu köyünün sülale yoğunluğunu Abjiwaa ve Guma bölgesi olmasının bir nedeni de iki bölgenin komşu ve siyasi ve tarihsel olarak birlikte hareket etmiş olmalarıdır.

Cigerda köyünün bulunduğu Abjiwaa Bölgesi'nin farklı bir özelliği vardır. Abhaz kralı Çaçba, Abjiwaa Bölgesi'nde Agu-Bedy'a'da oturmaktadır. Tarihte ilk kez feodallere baş kaldırı sanıldığı gibi 1789 Fransız Devrimi ile olmamıştır. 1775 yılında Abjiwaalar kral Çaçba'ya değil de haksız uygulamalarda bulunan Tavad-Aamısta sınıfına karşı isyan etmişlerdir. Bu yüzden yukarılara Psou Bölgesi'nden ilerilere sürülmüşlerdir. Bu bilgiler arşiv belgelerinde kayıtlıdır.

Cigerda-Soğuksu Köyü'nde yaşayan sülaleler.

1- Açıyba, 2- Aguhuwa (köyden çıktı) 3- Aguma, 4- Ahba, 5- Akudba, 6- Amıcba, 7- Ariytaa, 8- Aşba, 9- Atrişba, 10- Ayrınba, 11- Azınba, 12- Babasiya, 13- Barzua, 14- Bev-ypa, 15- Binalaa (köyden çıktı), 16- Bacan-ypa, 17- Capua, 18 Geç-ypa (Haraniya), 19- Cincal, 20- Ças-ypa, 21- Çukanba (Kolipa), 22- Davut-ypa, 23-Fönuwa, 24- Gındiya, 25- Han-ypa, 26- Haraziya, 27- Hıraçaa, 28- Hosova (Dopua), 29- Karaça, 30- Kımçaa, 31- Kımkiyaa, 32- Koçba, 33- Koğoniya, 34- Kozba, 35- Kurniya, 36- Çıça (köyden çıktı), 37- Kutalia, 38- Kutarba (kalmadı), 39- Laçışa (kalmadı), 40- Lazariya, 41- Mahariya (köyden çıktı), 42- Matuwaa, 43- Paçliya, 44- Palaa, 45- Papa, 46- Pithuriya, 47- Puğniya, 48- Tsıba, 49- Şılaraa, 50- Tapşiaa, 51- Kukipa, 52- Yuwanaa, 53- Yuwandza, 54- Mukusa (köyden çıktı)

Köyün popüler isimleri arasında Abhazya'da şehit düşen Efkan Çağlı (Sıba), Beşiktaş Spor Kulübü'nün efsane başkanı Süleyman Saba (Sıba), Ethem ve Hikmet Arutan Kardeşler, Ergün Tapşın, Tayfun Havutçu, Aşoğulları gibi isimler sayılabilir.

- Not: Sasrikua Gındia'nın adı, benim “Apsilya ve Tsabal” adlı kitabıma aldığım Rus Arşiv kayıtlarının çevirisinde, “Cigerda Köyünden Çıkanlar” listesinde de mevcuttur.

Adzınba Kadir Ural ağabeyimiz ise Türkiye'deki Cigerda köylerini şöyle sıralıyor: “1-Cigerda Soğuksu, 2- Cigerda Aktefek, 3- Uzuncaorman, 4- Kayalar, 5- Beynevıt (Gup).

Rus arşivlerinde Tsabal ve Dal'dan çıkan Abhazların kayıtları isim isim mevcuttur. Bunların bazılarını Apsilya ve Tsabal adlı kitabımda belirtmişim. Bu kitapta Dal ve Tsabal'dan sürülenlerin dışında Abzıp, Guma, Abjiwaa, Sohum ve Gulrıpş'tan ayrılan Abhazların da listesi var. Özellikle oradaki Cigerda Köyü'nün listesi yukarıdaki Cigerda sülaleleri ile mutlaka karşılaştırılmalı ve değişikliğin nedenleri araştırılmalıdır.

Ben burada bir Abjiwaa köyü olan Abjakua, bir Eşıra köyü olan Harmantepe ve Cigerda'yı Kefken'den dağılan köylerin öykülerine örnek olması bakımından aldım. Kefken'den dağılan tüm köyleri araştırma olanağım olmadı. Yine de bu küçük çalışmamda buradan dağılan köylerin çoğunlukla Ahçıpsı köyleri olduğunu gördüm. Son zamanlarda gündemde olan 2014 Soçi Olimpiyatları nedeniyle, Olimpiyatların yapılacağı yerin tarihsel halkı olan Ahçıpsı köylerinden bu anlamda da söz etmek istedim. Çünkü bu gün Türkiye'de benim tespit edebildiğim 20'ye yakın Abhaz köyü Ahçıpsı köyü sayılıyor. Bu Ahçıpsı köylerinin tümünün de Kefken üzerinden dağıldıkları söyleniyor. Soçi Olimpiyatları bölümünde bu köylerden biraz söz edeceğim.

Kısaca, Kefken'de yapılan anma törenlerinin yanı sıra bu tür araştırmalar özendirilmeli. Yukarıda küçük örneklerini verdiğim köyler ve aileler geniş bir kadro ile ve daha sıkı bir taramayla

kayıt altına alınmalıdır. Çünkü artık sürgünü yaşayanları, birinci ağızdan dinleyen insanlar gün geçtikçe azalmakta, kalanların da hafızalar zayıflamaktadır. Ayrıca son yıllarda köylerin kentlere doğrudan bağlanması ve köy özelliklerinin yok olması, zamanla bu gibi bilgilere ulaşmayı daha da zorlaştıracağından, bu ilk yerleşim birimlerinin tarihçesi iyi araştırılmalı.

II. BÖLÜM

2014 SOÇİ OLİMPİYATLARI ve AHÇIPSI HALKI

a - Olimpiyat Bölgesinin Haritaları ve Burada Yaşayan Halklar

2014 Soçi Olimpiyatlarının yapılacağı yer olan “Krasnaya Polyana”, “Kızıl Yayla”, ya da “Kızıl Çayır” anlamına geliyor. Buranın asıl adı Abhazca “Gubaadü, Gubaa-dü”. Ruslar bunu telaffuz edemediği için “Kbadaa” demişler ve ondan sonra da yayınlarda hep bu bozuk söyleniş biçimi geçmiş. Gubaa, Agubaa soylu bir Abhaz sülale adı. “Gubaa-dü” Abhazca bileşik isim ve “Gubaaların yeri” demek. Abhazca yer adları genellikle böyle kişi ve aile isimleri ile birlikte anılmakta. Bu aileye Abhazca Agubaa deniyor. Hatta Abhaz folklorunun önemli kaynak kişilerinden biri olan Maadan Sakanya'nın öykülerini derleyen K.S. Şakrıl 1970 basımı kitabında “Agubaa Tıkua” adında bir Abhaz'ın; “O, zamanında hükümet gibi güçlü bir adamdı....” diye başlayarak, onun Ahçipsi Bölgesi'nde başından geçen önemli bir olayı anlatıyor.

2014 Soçi Olimpiyatları, Büyük Çerkes Sürgünü'nün 150. yılına denk geliyor. O nedenle bazı Çerkesler bu sürgünü bir “Çerkes Soykırımı” olarak niteleyerek bazı sivil toplum örgütleri oluşturmuşlar ve olimpiyatlara “Hayır!” diyorlar. Bazı hukukçular da bunu akademik ve hukuksal çerçeveden yoksun bularak, bu günkü siyasi konjonktür gözetilmeksizin soykırım tanımlanamaz, diyorlar. Ben burada konuyu hukukçu ve siyasetçilere bırakarak, yaşayan halklardan söz etmek istiyorum.

19. yüzyılın birinci yarısında Abhazların etno-demografik yapısını anlatan Valeri Beygua, Rus subay F. Tornau'a dayanarak şöyle diyor:

“Bzip ile Hamış arasında, üzerinde insan yaşamayan hiçbir toprak parçası yoktu. Yoğun bir insan nüfusu vardı ve köy köy bölünmüşlerdi.

Mızımta Irmağı'nın başlarında, yüksek dağların eteğinde, sere serpe yerleşmiş olan Ahçipsaalar 200 haneye ulaşıyordu. Ahçipsaalar içinde nüfusu en kalabalık olanı Marşanlardı. Bu Marşanların içinde büyük önemi olan bir kola da Bağırkan-yıpa Darıkua diyorlardı.

Psou Irmağı boyunca Aibgaalar ele geçirmişti. Bunların başında da Bağırkan-yıpalar vardı. Hepsinin üstünde yetki sahibi yöneticiler Marşanlardı. Ancak Marşanlarla rekabet eden Wahühaa, Zlabığuaa ve Kuataa gibi aileler vardı.

Mızımta ırmağına karışan Çüjipsı suyu kıyısında da en az yüz hane yaşıyordu. Bunların yöneticileri de Marşan olmasına karşın Çüjipsaa (Çüciaa) diye anılıyordu. Ahçipsaaa, Aibгаа ve Çüjğüçüaa birbirlerine yakındılar. Bunun nedeni sadece hepsinin Marşanlara bağlı olması değildi. Oturdıkları arazi bakımından da birbirlerine çok yakındılar.

Sonra bütün bunlara topluca Mdayöyaa derlerdi. Psou köyü de Mdayöy sınırları içinde kabul ediliyordu. Ama burada Bağırkan-yıpaların sözü geçmiyordu. Buranın yöneticileri Mas-yıpaçüia denen başka bir Marşan boyuydu. Mdayöyler istilacı, yağmacı bir topluluktü. Adigeleri durmadan rahatsız ediyorlardı. Mdayöyler kendilerini Sadzwalara daha yakın hissediyorlardı. Gerçekte, Bzip ve Gumalılara yakın oturuyorlardı. Hudapsı ve çevresinde yüz hanenin üzerinde insan yaşıyordu. Çımır-yıpa Bağ İslam'ın yönetimindeki Çüciaa, hane sayısı bakımından bunlardan daha fazla olan Mtsa ırmağının kenarında oturan Çuwaa vardı. Onların lideri Açu Beziş idi. Yalnız Çuwaa ve Çüciaa denen sülaleler Abazinlere bağlıydı. Sahil boyunda yaşayan Sadzlarla araları pek iyi değildi.

Şüaçıapsı “Soçi” suyunun her iki yakasında Aublakuç denen bir yerleşim birimi vardı. Bu yerleşim yerinde 450 haneden fazla insan yaşıyordu. Aublakuçların yarısı Sadzwa, yarısı Apsuwa,

diğer yarısı ise Ubih idi. Bunların Beyi Ali Ahmat Ablagu adında bir Adige idi. Soçi ile Bzip arasında ondan daha güçlü bir feodal bey yoktu. Ancak son yıllarda Ruslarla işbirliği yaptığı konusunda halk arasında söylentiler çıkınca biraz itibarı düşer gibi olmuştu.

Mtsa'nın sağ tarafında kalan bölge Haltsıslarıydı. Bunlar 60 haneden fazlaydı. Biraz da Hamışlara bağlı gibi görünüyordular. Hamışlar ise Mtsa'nın sonlarına doğru yamaçlarda yaşıyorlardı. Bunlar sayıca çok değillerdi, Haltsıslardan daha azdılar. Hamışların beyi Hamış Cambulat'dı. Cambulat pek o kadar güçlü bir lider değildi. Ama Abhazlar Hamış ailesini çok eski bir feodal aile olarak bildiklerinden ona değer veriyorlardı.

Hudıpsı eteklerinden biraz yukarılara çıkınca Arıtkuçuların içine gelinir. Buranın sahipleri de Arıdbalardır. Bunlar oldukça haşin bir soydu. Onları zapturapt altına almak mümkün değildi. Nüfus olarak da 200 hanenin üzerindeydiler.

Lyaş ovasında kurulan Arıdbaların köyü büyük bir köydü. Bu köy 430 haneden fazlaydı. Arıdbalar iyi yaşıyorlardı. Toprakları zengindi. Büyük hayvan sürüleri besliyorlardı. Asadzbalanın içinde Arıdbalar kadar zengin olan derebeyi yoktu. Beslan, Sosran ve Çığu adındaki üç kardeş herkesçe tanınan ünlü kişilerdi. Bu aile hayli güçlü ve nüfuzlu bir aileydi. Ruslarla haşırneşir olduklarına dair bazı söylentiler halkın gözünde bunların itibarını biraz sarstı.

Arıdkuç'da insan sayısının çok olmasından ötürü hable denen mahalleler çoktu. Bunlar arasında Karik, Abaahui, Başaarıpş, Hışhuraarıpş, Uçıgu gibi mahalleler en önemlileriydi. Onların doğu sınırı Lyaş ovasına kadar uzanıyordu.

Psou ırmağının sağ tarafındaki sahile Geçripş deniyordu. Burada 80 haneden fazla insan yaşıyordu. Buranın lideri Geçbalardı. Geçler içerisinde en popüler beyin adı ise Edır Bey idi. (Valeri Beygua, Abhaz Tarihi, sayfa: 66-68)

İşte bu gün Soçi Olimpiyatları nedeniyle gündeme gelen bu bölgenin tarihsel sahipleri Rus subay F. Tornau'ya göre bunlardı. Tabii bu 19.yüzyılın birinci yarısı içindi.

Evliya Çelebi ise (1611-1679 yılları arasında yaşadı). 1640 yılında Abhazy'a yaptığı seyahatte sahilde 2000 Abhaz köyü tespit etmiş, gidemediği dağ bölgelerinde ise otuz aşiretin varlığını belirtmiştir. Osmanlıların resmi yayın organı olan Muhit-ül Maarif adlı ansiklopedide bu aşiretlerin bir kısmından söz edilmektedir. Biz burada sadece Soçi ve çevresindeki sülalelerden, Evliya Çelebi'nin deyimiyle aşiretlerden söz edeceğiz. Sahilde Geçler, Arıdlar, Sadşe(Saşe) dediği Sadzlar, Kamış dediği (Hamışlar), Suçeler dediği (Füaşıaa), dağlarda Poşerhi dediği Pıshüa, Ahçıpsaa, Haltsısa, Ayıbgaa, Bağaa, Mıdaa gibi ailelerden söz ederken bugünkü Soçi ve çevresindeki Abhaz halkından da söz etmiş oluyordu.

1640 yılında tanımladığı halklara kabaca bakacak olursak, bu gün de halkımızın gayet iyi bildiği Abhaz boylarından söz ettiğini anlarız. Yalnız bunların bazıları Osmanlıca yazılış ve okunuş hataları nedeniyle söyleniş bozukluklarına sahiptir.

Geç Aşireti: İrem bağı gibi verimli bir vilayettir. 70 pare köyleri vardır. İki bin kadar silahlı askere sahip olup bir de beyleri vardır. Suları ab-ı hayat gibi lezzetli ve güzeldir. Psou adında büyük bir ırmakları vardır ki gemiler girer. Kış günlerinde gemiler yatar, emin yerdir. Geçler kavminden buraya gelinceye kadar bu ırmağın iki tarafı çeşitli meyveler veren gönül alıcı ağaçlarla süslüdür. Bu Geçlerin onbin askeri olup hepsi atlıdır. Ulu bir kavimdir. Gayet zengin hırsızlardır. Bu aşirette Hauk (Taş üstü) adlı bir köyde Zapırha adlı bir Abazanın evinde misafir olduk. Yoldaşlarımıza on koyun kesip ziyafet verdi. Sızbal, şıl (harşıl), hırçı (xırçüü, yoğurt), pasta yedik. Buradan iki konak ötede batıya giderek Arıd aşiretine geldik.

Ardlar: Geçler kavminden çoktur ama onlar kadar şecaatli değillerdir. Çoğu tüccardır. Zerduva avlarlar. Mezhep kitap bilmezler. Alaycıdırlar. Sağ gözlü bir kavim olup otuzbin kadar adamları ve bir beyleri vardır. İskelelerine Ardlar derler. Kuzeyindeki dağlarda Saşe vilayeti vardır.

Bu günkü Adler'in, Evliya Çelebinin söylediği Arıdlar yani Arıdba ailesinin adından kaynaklandığını belirten kaynaklar vardır.

Saşe Vilayeti: Seydi Ahmet Paşa'nın vilayetidir. Kuzey tarafındaki Çerkeslerle alışveriş yaptıkları için Çerkesçe ve Abhazca'yı iyi bilirler. Yedibin cesur ve güçlü yiğittirler bunların şerrinden Çerkesler ve Abazalar çekinirler. Arıd kabilesi bunlara izin verdiğinden Arıdlar iskelesine esir ve bal mumu getirerek ticaret yaparlar. Takako Çerkesleri de izinle gelip gemilerde ticaret

yaparlar. Burada yine deniz kıyısı boyunca - Batıya, iki tarafı ağaçlık ve ormanlık yüksek dağları, nice bayındır yerleri ve köyleri seyrederek- üç konak giderek Kamış (Hamış) aşiretine vardık.

Kamış (Hamış) Aşireti: Bir beyleri olup onbin kadar yiğit korkmaz kavimdir. Melek Ahmet Paşalı Kamış (Hamış) Mehmed Ağa bu kabiledendir. Bu kabiledede hırsızlık yiğitlik sayılıp değer ve saygı kazandırır ve gayet asidirler. Bu Hamış kavmi içinde İstanbul'dan Mısır'dan gelen Tophane Abazaları vardır. Müslümanları mescitleri çoktur. Suyu ve havası güzeldir. Köyleri kıbleye ve denize bakar. Bunların çarşı pazarı yoksa da iskele başlarında pazar yerleri bulunur. Buradan deniz kıyısı boyunca Batıya doğru giderek Suçeler aşiretine vardık.

Suçe (Suşe) Aşireti: Bunların da bir beyleri onbin kadar piyade, namlı askerleri vardır. Yerleri kayalık olduğundan atları azdır. “ diyen Evliya Çelebi'nin buranın öbür yerlerden daha yoksul ve geri kaldığını Hawdaka köyünde kendisine izzet ve ikramda bulunulduğunu, burada altın ve kuruş olmadığını, alışverişin değıstokuşla yapıldığını söyler. “Bu Suçeler'den Batıya deniz kıyısından iki konak gidip Cembe aşiretine vardık.” der ve bunların Bjaduğ (Bozdok) olduklarını söyler. Bu günkü Soçi bölgesinin o günkü Abhaz kıyılarını böyle anlatan Çelebi. Bu kıyının ardındaki dağlarda yaşayan Abhaz Aşiretlerini de şöyle anlatır.

Poşerhi (Pışhü) Aşireti: Magrel'e yakındır. Beyleri var. Yedi bin asi kavimdir.” Çelebinin sözünü ettiği bu kavim Abhazların Pışhü boyudur ve Abhazca “Yeniden Canlanan” anlamına gelir. Tornau da yukarıda Pışhü'dan söz etmektedir.

Ahçıpsı Aşireti: Bunların da beyleri var. On bin kişidirler.” dediği bu Abhaz boyu da Osmanlıca metinlerde Açıpsı, Akıpsı gibi yanlış yazılışlarla kullanılmıştır. Doğrusu Abhazca “Ahçıpsı veya Ahçıpsa”dır. 21 Mayıs 1864'de son intihar savaşı verilen Kbaade (Gubadü) yaylası bunların bölgesindedir. Ahçıpsa sözcüğünün Abhazca “küçük taş” anlamına geldiğini söyleyenler olduğu gibi “sıska, cılız bey” anlamına geldiğini söyleyenler de vardır.

İşte yukarıda adı geçen ve Anapa ile Gagra arasında yaşayan bütün Abhazlar 1862-1865 yılları arasında yurtlarından sürülmüş, Gagra ve Hosta arasındaki bütün Sadzwalar bu topraklardan silinmiştir. Kafkas Rus Savaşları sonunda Mzımta Irmağının başında oturan Ahçıpsı halkı da silahlarını bırakmak zorunda kalmıştır. 45 yıl süren bu Kafkas-Rus savaşları tarihe “İntikam Savaşları” olarak geçmiştir.

1864 yılında Bzıp ırmağının ötesindeki Abhaz halkı, Adigeler ve Ubihlar buralardan tamamen sürülmüştür. Abhazların asıl göçü ise 1966 ayaklanmasından sonra olmuştur. Dal ve Tsabal halkı ise 1867 de sürülmüştür.

“Tornau, Aşısbahu ayağında, Hodzayü Irmağı kıyılarındaki bol yeşillikli üç köy Bağbaların'dı. Buradaki erkek nüfusu 300 kadardı diyor. Başka bir yerde de Gagra'ya gelmeden önce Bağrıps'dan geçmek gerekir. Burada çoğunlukla Bağbalar kalıyordu. Bu köy yüz hanenin üzerindeydi.” diyor. Başka kaynaklar da Bağbaları bu günkü Soçi bölgesinin eski halklarından sayıyor. Bu bakımdan, Çüciaaların beyleri Bağbalar olduğuna göre, Çüciaalar da Soçi ve çevresindeki halktan sayılıyor.

Sonuç olarak: Gagra ile Hamış Suyu arasında uzanan topraklarda yaşayan Abhazlardan söz eden Tornau bu topraklarda 15 yönetim biriminin bulunduğunu, yani 15 Beylik olduğunu söylüyor ve bu topraklarda yaklaşık 2300 hane yaşıyordu diyor. Tabii bu 19.yüzyılın birinci yarısı için geçerli. Tornau bu halkları harita üzerinde de gösteriyor.

19.yüzyıl haritalarına baktığımızda gayet açık bir biçimde Areda, (Arıd), Geça (Geç), Baga (Bağaa), Çüdjia (Çüciaa), Saşe (Füaşıaa), Aybgaa gibi Abhaz boyların adını gayet açık görebiliyoruz. Yine A. Menda'nın 19. yüzyıl haritasında Bu günkü Soçi halkları arasında Çızma, Arlana, Çva, Haltsıs, Eşxorıps gibi Abhaz yer adlarını da görüyoruz.

Bu gün Soçi bölgesinin tarihsel halkı olduğu gayet iyi bilinen Geç, Pışhü, Aibga, Mıdaa, Ahçıpsa adlı Abhaz bölgelerinin halkından artık o topraklarda kimse kalmamıştır. Bu topraklar sürgünden sonra Abhazya dışında kalmıştır. Ancak, bu bölgenin halkları bu gün Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki köylerde yaşamaktadırlar. Halen birçok köy ve sülale adı göçten önceki isimlerini burada yaşatmakta, diyalektlerini bile unutmamaktadırlar. Türkiye'de Ahçıpsı diyalekti ile konuşan 20'ye yakın köy vardır. Kuzuluk, Bıçkıdere, Akbalık, Psırızha, Kayalar-Reşitbey, Kemaliye (Açü

Said Bey) gibi köyler ise Sadz (Ahaltıs) diyalekti ile konuşmaktadırlar. Acıelmalık (Abjakua) ve Harmantepe Abjiwaa diyalektini konuşur. Tsabal köyleri için yazdığımız Apsilya ve Tsabal kitabı Tsabal'dan göç edenleri köy köy, hane hane, isim isim belirtmektedir. Abzıp köyleri ve diyalekti de ayrı bir kitap konusu olmalıdır.

Aşağıdaki satırlar, üzerinden 146 yıl geçmiş olmasına karşın, halkın anılarında bu acıklı sürgün öykülerinin tazeliğini korumakta olduğunu bütün gerçekliği ile gözler önüne sermektedir. Bu anlatılar sürgüne taraf olanların hataları kadar, halkın ve yerel yöneticilerin hatalarını da ortaya koymaktadır. Bu da bir anlamda, bu mağdur halkın kendiyile, daha doğrusu tarihiyle de yüzleştiğini göstermektedir.

Bu nedenle, aşağıda Ahçıpsı köylerini anlatırken, Abhazya'dan gelen büyüklerinden dinledikleri olayları anlatan kaynak kişilerin sözlerini dikkatle okumak gerek. Ben bu sözlerden çıkarılacak önemli dersler olduğuna inanıyorum.

Şair, yazar, tarihçi ve araştırmacı Denis Çaçhalia'nın hazırladığı konuyla ilgili harita

b - Ahçıpsı Halkı ve Kefken

Prof. Şalwa İnalyıpa, "Antroponomia Abhazov" adlı kitabında, Ahçıpsı sülalelerini şöyle sıralıyor.

Aana, Abacaa, Abzaguaa, Abıku-ypa, Agosba (aamista), Agumba, Ağazba, Aegdza(Aegba),

Ajiyaa, Ajöünd, Adzınba, Ayegba, Akuadzba, Akucba, Alaçüüşba, Albataa (Kuadzba), Amşüdbo (amşüid), Anaşaa, Anaşba, Andırbu, Apapaa, Papaa, Apıguaa (Apıgu-ypa) Argun, Atarba, Awaşçüia (Ubih), Awrisaa, Açıwaa, Aşüaa, Babalaa, Barqanaa -Barkanaa (aamista), Biraa (Bir-ypa), Gabniyaa, Gabriyaa, Gigaa, Guasaa, Ğiacba, Jiyaa, Yaşaa, Kamçaa, Kabba, Kota (Aibgaaların aamistası), Kuağıanaa, Kuazba, Kuicba, Kiaçüiaa, Kuaçıaa, Qazlataa(Qaz-yıpa), Qarçaa, Keynag (Çanba), Lmırçüia, Lamırçüia (Maan), Maad-ypa, Mazahüiaa, Naşaa, Pasaniyaa, Paşüiaa, Sabanaa, Şhanıqua (Adzınba), Taskuaçaa (Pabba), Tlabok (Aibga'nın aamistası), Trişşaa, Tıqua-ypaçüia, Tambiyaa, Tanaşıaa, Wanaça, Wardania, Wastsaa, Waxox, Hacıbgeya (aamista), Hac-ypa, Xımsıçüiaa, Xuçıaa, Xımsıçüiaa, Hüncıaa, Hapş (Kuazba), Hacbiyaa, Tsıbaa, Çüimtsaa, Çanba, Çüzımaa, Şıataa (Kuadzaa), Cıraa, Cangıataa, Çüğuryaa.” Adı altında 84 sülale adı saymaktadır.

Gojba Roslan ise Türkiye'deki Abhazlardan söz ederken. Ahçipsı Abhazları hakkında şunları yazmaktadır. *“Ahçipsı halkı Türkiye'ye Gubaadü, Pışüü ve civar bölgelerden gelmişlerdir. Bunların ataları 21 Mayıs 1864'de sonlanan Kafkas-Rus savaşlarında silahlarını bırakmayı en son kabul edenlerdendir. Sadz Abazaları ve Ubihlarla birlikte Türkiye'ye göç etmişlerdir. Hendek ve Adapazarı yöresine dağılmışlardır. Bilinen köyleri şunlardır: Apsara, Tshinara, Pısrıdzha, Hücacbey, Çüzbaa (Karaçökek), Gundzaa, Şaratxua, Kuzça, Kuadzaa, Hacim yıkıta, Kalayık, Çakallık, Bıçkı.”*

Türkiye'de benim tespit edebildiğim, Ahçipsı adı altında sayılan köyler ve bu köylerde yaşayan sülaleler ise şunlardır: (Eksiği, fazlası, doğrusu, yanlış olabilir. İleride kapsamlı araştırma yapmak isteyenler için yol gösterici olur diye olduğu gibi yazmayı yeğledim.

- 1- Kuaraçügia (Yarıca, Yarça) Adzınba Hacı Hasan Bey kurdu.
- 2- Taguarek (Kadirbey Mah.) Zorbek Mahhallesini Adzaguaa kurdu
- 3- Kalyak (Kalayık) Barkan, Müfid, Adzınba
- 4- Bıçkı (Hücac Bey) Koçalar kurdu
- 5- Nüfren-Apsara. Mas-ypa Hacıbat Bey kurdu
- 6- Nüfren -Soğuksu (Wanacaa)
- 7- Apsara Tshinara (Barkan Halil Bey kurdu)
- 8- Apsara Tepsek
- 9- Karadere (Semeyhuaalar kurdu)
- 10- Sümbüllü-(Kucdza) Kucbalar kurdu)
- 11- Çakallık (Kazlataa kurdu)
- 12- Efteniye'nin yarısı
- 13- Karaçökek (Trişşaa-Çüzbaa kurdu)
- 14- Hüsinşih (Hüseyin Şeyh- Çıvaa rıkıta)
- 15- Şabat Bey (Wazdanaa rıkıta)
- 16- Saz Köy (Tıguuaa rıkıta)
- 17-Tavak (Kuarsxelia)
- 18- Guma (Pışüü)
- 19- Kuzça

Bu köylerin Kurucuları arasında Barkan-ypa, Mas-ypa, Adzaxu-yıpa, Kazlat, Kucba, Koçba, Adzınba, Wanaca, Semeyhuaa, Çıwaa, Çüzbaa-Trişşaa, Agumba gibi ailelerin isimlerini sayabiliriz.

1- Kuaraçügia (Yarıca, Yarça) Köyü

Kaynak Kişi: Adzınba Kadir Ural

Bir Ahçipsı köyü olan Kuarçügia Abhazy'a da aynı isimle anılmış. Türkiye'deki Kuarçügia Köyü'nü Adzınba Hacı Hasan Bey kurmuş. Bu bey Adzınbaları Abhazy'a'dan 8 abiypara (baba ismi) ile getirmiş. “Baba ismi ile anılan Adzınbalar şunlardır” diyor, Adzınba Kadir.

“1- Paşüfaa, 2- Batıraa, 3-Cerget'aa (Kadir Adzınba'nın ailesi), Atshanıkuaa, 5- Katmaa, 6- Xoraa, 7-Cerqiquaa 8- Kudinataa.

Bu sekiz aile de Kuarçügia köyüne yerleşti. Bunlardan sadece Batıraa göçtü. Ayrıca, Biraa, Şataa, Almasaa, Kucaa, Mazahaa, Geldizaa, Cıraa, Jakiaa, Albataa, Gintuwaa aileleri de Adzınbadır. Doğrudan doğruya Adzınba diye anılan aileler ise Derbent köyünde Adzınba Saat, Soğuksu'da Adzınba Seyfettin vardır. Bu Adzınbalardan biri Jokey idi. “

Adzınba Kadir, Pafüyıpa Kamil'in oğlu. Abhazy'a'dan gelen kişi, dedesinin babası imiş. Adı Pafü yıpa Hasan, buraya gelince hacca gitmiş. Adzınbaların hepsi Abhazy'a'dan axışapaçularla (yeğenlerle) birlikte gelmişler. “Papaa, Agejbaçüa, Guasaa vardı. Söylemeye utanıyorum bir grup gırwa (köle) de vardı. Onlar Guasaaların gırvasıydı.

1864'de Ahçipsaalar savaşı bitirmedi. Ağustos'a kadar savaştılar. Savaşı kaybettikten sonra buraya geldiler. Kuarçügia'ya yakın Tagorek vardı. Onlar da Ahçipsılıydı. Zaguaa diye Marşanları vardı. Aşübalara da Tagorek de oturuyorlardı. İki aile arasında bir problem çıkmış. O zaman Kalyak, Tagorek, Kuarçügia ve Bıçkı'nın büyükleri toplanmış. Orada Zagualarla Aşübaları barıştırmak için bizim dedemiz Hasan'ı da çağırmışlar. O da bir nedenden ötürü toplantıya geç kalmış. Toplantıya gittiğinde sorun çözülmüş. Dedem de, ne yaptınız diye sormuş. Dedem, Aşübalara başka bir köye göçürülmesine karar alındığını öğrenmiş. Bunu duyunca büyük dedem çok üzülmüş “Ah, bunlar kardeş aileler, bir sorun çıktı diye, ne yaptınız böyle. Aralarında kan davası yok, bir şey yok. Aşübalara göçürmemeniz gerekirdi.” demiş. Bunun üzerine Azaguaların büyüğünün adı Kadir Bey imiş, dedemi de Abhazy'a'dan tanıyormuş. Dedem iyice sitem etmiş “Sen oradayken halkı topluyor bir araya getiriyordun. Buraya gelince topluları ayırmaya, aileleri göçürmeye mi başladın, demiş. Kadir Bey'de Hasan Bey'i kırmamış ve peki öyleyse senin dediğin gibi olsun demiş.

Adzınba Paşü yıpa Kamil'in oğlu Kadir Ural babası Yunanistan'a göçürülen Ahçipsılılardan. Kadirbey Selanik'e bağlı Proydermos köyünde doğmuş. 1937 yılında İstanbul'a dönmüş.

Kadir abi, nasıl gelmişler sorusuna “ gemiyle geldik ve Kuarçügia köyüne yerleştik, bu köye eskiden “Pafüyıpa Hasan Bey yıkıta” derlerdi,” diyor.

“Abacıyapa Rıza Kuas Bey vardı. Abacıyapa Aysa'nın oğluydu. Sendika kurdu, sonra genel başkan oldu. Daha sonra İşçi Partisini kurdu genel sekreterlik yaptı o da Kuarçügia'yı” diyor.

Yarıcanın yarısına “Kadirbey” yarısına “Zorbek” diyorlarmış. Yarıca, Tagorek, ve Kuarçügia üç köy bir arada imiş. Zorbek Adzaguaların olduğu yer imiş.

Kadir Adzınba, Ahçipsılaların dialekt bakımından farklı olduğunu, örf ve adete çok önem verdiklerini, çok savaşçı ve atak bir halk olduğunu söylüyor. “Ahçipsılular kendilerini daha cesur kabul ederlerdi.” diyor. Dialektlerine örnek verirken “Boyunduruğa Ahçipsaalar “Apsınç” derler, Cigerdalılar ise “Auğ” derler.” diyor.

Ayrıca Ahçipsı bölgesinin Marşanlarını Barkan-yıpa, Mas-yıpa, Adazuxua-yıpa, Kazlataa, Kuçdzaa, Çüzbaa, Müfidaa, Semeyhuua gibi aileler olarak belirtiyor. Fakat bizim köyün Marşanı yoktu diyor. Oradan gelen hemen her köyün bir Marşanı vardı ama bizim yoktu, diyor. Niye böyle diye sorduğumda “ Adzınbaların orada Marşanları yoktu burada da yok” diyor ısrarla. Burada sisteme aykırı bir durum olduğunu görüyorum. Bu konuyu araştırmak gerek. Gerçi bazen böyle durumlar olabiliyor, bunun çeşitli nedenleri oluyor ama yine de böyle bir köy olsa bile, çoğunlukla o köy de, bir Marşan'ın nüfuz alanında bulunuyor.

2- Tagorek - Zorbek Bey

Kaynak kişi: 66 yaşındaki Bağha Refika Azak.

“Kalyaklılar geniş bir alana yerleşince bunlardan ilk ayrılan Tagorek köyü olmuş. Bir Yaşba

hayvan otlatmak için o köye gitmiş orada bir pınar bulmuş. Daha sonra köye gelip anlatınca Yaşaa o pınarın başına yerleşip bir köy kurmuşlar.” diyenleri de duydum.

Fakat ben burada Tagorek köyünü, kurucuları olan Azagu-yıpa ailesinin gelini olan 66 yaşındaki Bağha Refika hanımdan nakletmek istiyorum. Refika Hanım, aynı zamanda Abhazya şehidi Abağba Bahadır'ın halası oluyor.

Her ne kadar bana ulaştırılan yazılı bilgide köye “Tegorek” deniyorsa da ben sözcüğün kökü olan “Tagua” çukurdan hareketle “Tagorek” demeyi yeğliyorum.

“Sakarya ilinin, Hendek ilçesine bağlı, Azagu-ypa, Yaşaa, Aşaa, Andırbıwa, Ajiy ve Kap sülalelerinden oluşan 20-25 hanenin yaşadığı küçük bir Abhaz köyü.

Köy, 1864-1870 yılları arasında Ruslar tarafından sürgüne zorlanan ve bu gün Rusya sınırları içinde bulunan Soçi'nin Ahçıpsı denem dağlık bölgesinden göç eden Abhazlar tarafından kurulmuştur.

Tagorek isminin Abhazya ile bağlantısı bulunmamaktadır (yani Abhazya'da bu isimde bir köy yoktur). Yerleşim anında ilçeye bağlı bir tepenin arkası, çukur anlamında, Abhazca bir isim alan köy. Daha çok ilk yerleşen aile olması sebebiyle Azagu-ypa Zorbek Bey veya Zorbek Mahallesi adıyla anılıyor. Bu gün de herkes tarafından böyle bilinip böyle kullanılmaktadır.

Tagorek Köyü ayrıca, tüm Türkiye'ye mal olmuş bir şampiyon subay ve binici yetiştirmiştir.

Azagu-ypa Ziya Azak 1934 yılında Kuleli Askeri lisesini birincilikle bitirmiş, teğmenlikten albaylığa kadar olan askeri hayatında 1948 Londra Olimpiyatlarında takım birinciliği, bireysel ikincilik, İtalya Mussolini Kupası, 1948 yılında Rotterdam uluslar kupasında Arda ve Rüzgâr adlı atlarıyla 2. dünya şampiyonluğu ve Mısır'da Kraliyet kupası sığdırarak Abhazların haklı gururu olmuştur.”

Azagu-ypa Ziya Azak

Mısır'da kupayı Neslişah sultandan alırken gösteren fotoğraf

3-Kalyak (Kalayık)

Kaynak kişi: Mas-yıpa Bülent

Masyıpa Bülent kardeşimiz duyarlı bir genç, bu çalışmada bana pek çok bilgi ve belge veren biri. Ona burada teşekkür etmek istiyorum. Kalyak Köyü'nü bana derleyen o oldu ve bilgileri onun ağzından aktarıyorum.

“Köyün adının anlamı hakkında bir şey bilinmiyor. Kalyak köyünü kimin kurduğu konusunda da çeşitli söylentiler var.

Dikmen, Kadifekale, Yarica, Zorbek Mahalle, Karaçökek, Sümbüllü, Harmantepe köylerinin tümüne birden “Kalayık” köyü deniyormuş.

Kalayık köyüne gelen Abazalar önce Orman Köy'e yerleştirilmişler. Ama sonra sıtma nedeniyle Kalayık köyüne gelmişler ve Abhazy'a'dan geldikleri köyün adını yani “Kalyak” adını takmışlar.

İlk gelenler Kalyak'ta Elmas Mahallesi denen dere kenarına yerleşmişler. Daha sonra geniş bir alana yerleşmişler. İlk ayrılan Tagorek köyü olmuş.

Daha sonra Kuçdzaalar Sümbüllü'ye, Agumbalar da Harmantepe'ye yerleşmişler. Köyde bilinen ilk aileler. Biraalar. Bunların oturduğu yere “Biraa rıxu” Bir Ailesinin Tepesi” deniyor. Aşaa, Şataa, Çamba (Oynagaa) da burada oturan aileler.

Elmas Mahallesinde: Elmasaalar, Xapşaaalar (Kuadzabaların bir kolu olup kırmızı saçlı oldukları için böyle söyleniyormuş) Geguaalar, Xocaa, Xumsaçaa burada oturuyorlar.

Tatar Mahallesinde: Atarbalar, Naşaa, Şataa ve Vassaalar var. Vassaalar aslında Ubih imiş. Şimdi Abaza olmuşlar.

Azaxurxua: Vassaalar, Avrısaaalar, Albatlar, Xabuwaalar burada oturuyor.

Yükıltsa Mahallesi: Agumba, Akucba, Şataa, Kavayaa, Müfidaa, Kımçaa, Hacbiyaa, Gosaa, Barkan-yıpa, Geçaa da burada oturuyor.

Bat Mahalle: Papaalar, Cugriyaa (Yaşaaaların bir kolu), Galdimaa, Gosaa, Müfidaa, Lamırçüüaa, Axaa, Xumsaçaa.

Köyün bu günkü durumu:

Biraa rıxu: 4 hane Agumba, 6 hane Şataa, 4 hane Biraa.

Taraa Mahallesi: 3 hane Tarba, 1 hane Şat, 3 hane Naşaa.

Yekultsaa Mah: 1 hane Hacbiyaa (Marşan), 4 hane Agumba, 3 hane Akucba, 1 hane Axuşaa, 1 hane Papaa, 5 hane Müfidaa (Marşan), 1 hane Şataa, 1 hane Kımçaa.

Bat Mahalle: 2 hane Papaa, 4 hane Çuğriyaa, 1 hane Albataa, 1 hane Gosaa, 2 hane Müfidaa, 1 hane Çalkanaa (Yaşaaaların bir kolu)

Azaxurxua: 5 hane Avrısaa, 2 hane Vassa, 1 hane Akucba.

Kalyak köyünün ünlüleri arasında Agumba Kemal ile Müfidyıpa Yaşar'dan söz ediliyor.

Kalyak merkez kabul edildiği için, sorunlar burada çözülüyor; çevre köyler buraya geliyordu.

Mas-yıpa Bülent, köylerinde halk mahkemesi yöntemiyle sorun çözme “awıs adzbara”nın bir hayvan kesilerek yapıldığını, iki tarafın da çağrıldığını, kim hatalıysa köyden çıkarıldığını. Bu yüzden köyden çıkarılan epey aile olduğunu söylüyor.

Bu arada, sürgün zamanı bir Agumba kaptanın bir gemi gasbederek köyündekileri o gemi ile getirdiğinin söylendiğini belirtiyor.

Yine Mas-yıpa Bülent, köydeki misafir odalarının kapısına yazılan bir şiirden söz ediyor. Bu şiiri Abaza misafir evlerinin kapılarına yazmak adetti, diyor.

Ey yolcu kapımı çalmadan geçersen eğer,
Fırtınalar, boranlar senin üzerine olsun.
Ey konuk! Hanemden hoşnut kalmazsan eğer.
Fırtınalar, boranlar benim üzerime olsun.

Kalyak köyünün bir Ahçıpsı köyü olduğunu söyleyen Sezai Babakuş'un annesi, Kalyaktaki Papapaların soyağacını da yazdırıyor bana. Sezai Babakuş'un annesi bu köydeki aileleri şöyle sayıyor. Gosaa, Caguriyaa, Müfidaa, Naşaa, Şataa, Biraa, Hacbiyaa, Barkanaaa, Papaa (Kadır), Hoçaa, Avrisaa, Xapxiaa, Agumaa.

4- Bıçkı (Hücac Bey) Yeşil Yayla

Bu da bir Ahçıpsı köyü olup yukarıda Abjakua köyü hakkında yazarken adından söz ettiğim Maviş Teyze'nin dedesi Hücac Bey tarafından kurulmuştur. Maviş Teyze'nin babası Kucba Rauf Bey'in babası Hücac Bey Ahçıpsı'dan gelmiş. Bu köy hakkında Maviş Teyze'den fazla bilgi alamadım sadece orada yaşayan sülaleleri öğrenebildim. Yalnız 1864 de gelen bu köyün bir kısmının 1922'de Yunanistan'a sürüldüğünü 1946'da af çıkınca geri döndüklerini öğrendim.

Bıçkı Köyü hakkında internet sayfasındaki şu bilgileri de sizlerle paylaşmak isterim.

“Düzce'nin Gümüşova ilçesine bağlı bir köy olup 1864 yılında Abhazya'dan geldiklerini ve bir Ahçıpsı köyü olduklarını söylüyorlar.

Abhazya'dan bir İngiliz gemisine binmişler ve İstanbul Boğazı'na gelmişler. Bu günkü Beşiktaş sahiline inmişler. Erzak almak için gemi sahile yanaşınca gemide bulunan Abhaz büyükleri sarayda bulunan yakınları vasıtasıyla Padişah'a durumu iletmışler. Sayıları tam olarak bilinmemekle beraber Koçba Hücac Bey ailesinden 29 kişinin Taksim, Beşiktaş ve Nişantaşı'da yerleştiği biliniyor. Buralar o dönemde bataklık yerler olduğu için sıtma tehlikesi baş göstermiş ve oradan ayrılıp kendilerine yeni bir yer aramaya çıkmışlar. Düzce taraflarında daha önceden gelen akrabalarının yerleştiğini bildikleri için bu istikamete doğru gitmişler. Bir süre Düzce'nin Köprübaşı köyünde konaklamışlar. Tarihi İpek yolu ya da Bağdat yolu denen yolu izleyerek işte bu gün yaşadıkları Bıçkı'ya doğru gelmişler. Burada büyük bir çınar ağacı ile karşılaşmışlar. Bu tür ağaçlar Abhazlar için kutsal ağaç kabul edildiğinden, burada yerleşmeye karar vermişler.

Köyün adı başlangıçta köyü kuran Koçba Hücac Bey'in adıyla anılıyormuş. Daha sonra köye Bıçkı demişler. Ağaçları yontmak için buraya bir bıçkı takımı kurulmuş. O nedenle bu köye Büyükbıçkı demeye başlamışlarsa da daha çok Bıçkı demeyi tercih etmişler.”

155 haneli Bıçkı köyünün öyküsünü bu kadar derleyebildim.

Burada yaşayan aileler yani sülaler şunlar imiş: Koçaa, Kabaa, Ayüdzaa, Kodzaa, Hosaa, Yımdızaa, Pıtaa, Yeminaa, Kayüba, Abriskil, Cımaa, Lamırçüaa, Fennibay, Mutayif, Pasaniya, Atrişba, Kucaa, Hosaa, Jiyaa, Axaa (Akhaa), Hagua, Hocaa, Mazaha, Dohma, Turkuaa, Abaşaa, Yaşaa, Saçinaa, Avassaa, Gamsaniaa, Naşaa,

5- Apsara (Nüfren, Hacıbat Bey)

2003 yılının Kasım ayıydı. Abhazyalı tarihçi Valeri Beygua Türkiye'ye gelmiş, bir süre Bursa'da kalmıştı. Bir süre de benim konuğum oldu. Onun Abhazya Tarihi adlı kitabını Türkçeye çevirmiştim. Bir Abhaz köyüne gitmek istediğini söyledi. 06.11.2003 günü Selçuk Genç'in köyü olan Apsara'ya gittik. Ramazan ayıydı annesi nefis iftar yemekleri hazırlamıştı. İkimizde

teyplerimizi ve defterlerimizi aldık. Tabii Kafkasyalıların önemli bir özelliği vardı. Çok iyi not tutuyor ve çok akıllıca sorular soruyorlardı. Bu da başka bir yetenektir. Neyse, köyde Hüatış Cihat Bey adında bir beyle söyleşi yaptık.

Cihat Bey bize köy hakkında bilgi verdi.

“Buraya Apsara derler. Abhazyalıdaki köyümüzün adı da Apsara idi. Bizi getiren beyin adı Hacı Bey idi. Abazaca “Bat” diyorlardı. Mas-yıpa dedikleri Marşan boyundandı.

Burayı orasının havasına benzettikleri için seçtiler. Her taraf yemyeşil olduğu için seçtiler. Burası eskiden gerçekten Apsaraydı yani çamlıktı, şimdi kalmadı. O zaman burada çok meşe ağacı vardı. “Cıran, ac raçüan” dedi. Şimdi o da yok. “Apsa” ve “Ac” ağacı çok olduğu için burayı seçmişlerdi. Şu bizim oturduğumuz yerde “Aja” ve “Araşa” vardı. Burası tam bir “mığranı yıқан” dedi. Yani dikenlikmiş.

“Apsara'ya ilk gelişleri, yani geliş yolları şu tepeden oldu. Bu tepenin altında bir yol olduğu bu gün de bellidir. O zaman İstanbul-Ankara yolu buradan geçiyordu. Abhazyalıdan çıkıp gelince Apsara'ya gelmeden önce bir süre Kefken'de oturdular. Kefken'de üç yıl oturdular. Bizim Apsaralıların ölen atalarının mezarları halen orada. Oradan kalkıp buraya gelirken önce yukarıda adından söz ettiğimiz Hacıbey, daha önce buraya gelip görmüştü. Oradan gemilerle gelenler hep birlikte Kefken'de oturdu. Sonra Hacıbey kendi köylerini yani Apsaralıları toplayıp buraya, Hacıbat Bey'e getirdi. Bu evlerimizin hepsi o zaman “ac” meşe ağacındandı. O zaman evler meşe ağacı kullanılarak yapılırdı. Aşaqalar ve aşxakua yani kereste hep meşe olurdu. Hatta evlerin tavanı ve döşemesi de meşe olurdu. “Atsargılara”lara “açarmık” diyorlardı. Onlara dayayıp tutturuyorlardı. Aşiaqaları dikip (Atsargıla atanı) önce direk dikeyorlardı, onlara yaslanan payandalara da “atsargıla” diyorlardı. Meşe payandaları çatlatıp çatıyı kapatıyorlardı, sonra toprakla sıvıyorlardı. (ac riççanı yırşışwan, nas anfü ala yırşışwan, “Yübanı yeyxagılazma aknı oma?” dedi Valeri, Cihat bey de” aknı yıқан.” dedi, yani evler iki katlı mıydı, tek katlı mıydı? Sorusuna tek katlı yanıtı verdi.

Evler akuaske dedikleri iki katlı olurdu. Abhazyalıdan gelince “hacac” denen “Asasaayırtı”lar yani “misafirhaneler” yaptılar. “Ahacaç açi apsuwa waçak hüa” “Misafirhanelerde Abhaz şöminesi denen ocaklarda ateş yakıyorlardı.” dedi. Hacac sözcüğü Adigelerin “haçış” sözcüğünden kaynaklı olabilir.

Burada misafirhanenin hem Abhazcasını hem de Adigeceğini söyledi. Bu bölüm konumuzla pek ilgili görünmese de Abhaz tarihçi Valeri Beygua: “Bu anlatılanların mimarimiz için çok büyük önemi var. Ayrıca bir yere yerleşmek, orada kalıcı olmak için böyle ağaçlar, hava, su, iklim ve hatta yol önemli kriterler” dedi. Gerçekten de Abhazlar bu kriterleri çok iyi biliyorlardı. O yüzden her anlatıcı, Abhazyalıdan gelince, “Padişah bize Beşiktaş'ı verdi, Bağdat caddesini verdi” gibi muhtelif yerler söyleyip “biz bunları beğenmedik. Abhazyalıdaki köylerimize benzeyen bu köye geldik” diyorlardı.

Abhazyalıdan Apsara (Nüfren'e) gelişlerini Cihat Bey şöyle anlattı.

“Ben Abhazyalıdan gelen 7-8 kişiyi gördüm. Bunlar benim akrabalarımdı. Bunlara şimdi masal diyorlar. Biz çocukken ninelerimiz anlatırdı. Onlar anlatırken ben de masal gibi dinlerdim. Aklıma takılan anlamadığım bir şey olduğunda ben onlara yeniden sorardım. Abhazyada iken edindikleri bilgiler, huylar, adetler Abhazlılar tarafından bilinmiyor. Bizim Abhazyalıdan getirdiğimiz bilgiler alışkanlıklar özellikle Abhazyalıdan gelenlerde kalmadı. Olmamasının nedeni şu: Abhazyadan nasıl çıktıklarını da belki bilmiyorlar. (Sen şimdi bana darılma diyor Cihat Bey, Valeri Beygua'ya, o da darılmam diyor) Ben ne biliyorsam onu söylüyorum. Ben bunu yazılı bir yerde okumadım. Abhazlarla Ruslar **yıfüyxınyüjüeypışba şıkusa yeybaşıt** yani 264 yıl savaştılar. Abhazlar kabul etmeyince toplandılar. O zaman Çarlık dönemi idi. O zaman Çar vardı. Toplantı yaptılar. “Bu Abhazların büyüklerinin kabahati, çünkü Abhazlar büyüklerinin sözünden çıkmazlar” diyerek Ruslar Abhazların içinde yüz yaş civarında olanları toplayıp nereye gittikleri belli olmaksızın yok ettiler. (Sürüldüler, belki de yok edildiler) Bunu bu gün bile kimse bilmiyor. Yok oldu bu Abhaz büyükleri. Böyle yapınca daha da kudurdu bu Abhazlar. Yeniden saldırdılar ve bir beş yıl daha savaştılar. Birbirlerini yok ettiler. **Pşınyejüeyjüx** yılına geldiler. Böyle beş yıl, beş yıl gelirken sonunda **xınyajüeyxubarçı** 1865 yılına geldiler. **Xınyajüeyxubarçı** 1865 yılına gelince Abhazlar

toplandı, burada bizi **haşguağičüakia...** yok edecekler. Kökümüzü kurutacaklar bunlar, dediler. Ne yapacağız deyip her köyden bir delege seçip bu günkü meclis gibi birer temsilci seçtiler. Bu temsilciler kendi köylerinin düşüncelerini isteklerini yansıtmak üzere yetkilendirildiler. Böylece her köyden birer kişi olmak üzere **xınyüjüiyübe** 62 kişi seçtiler. Bunları Abhazy'a'dan Türkiye'ye gönderdiler:

O zaman Osmanlının başında Abdülmecid vardı. Abdülmecid'e gelenlerin arasında bulunan bazı temsilciler küçük köylerin temsilcisi ise üç köyü temsil ettikleri de oldu. İkişer, üçer, hatta daha fazla köyleri temsil edenler de vardı. Böylece köy temsilcileri buraya geldi. Padişaha çıkıp “Başımıza böyle bir şey geldi, biz buraya bunun için geldik, dediler. O zaman sınır mınır diye bir şey yoktu. Çıkıp geldiler. Buraya gelince padişaha çıktılar. Gelenlerin hepsi seçkin adamlardı. Boyu posu, ipi tipi yerinde adamlardı (atey tıpş zmaz, zajüa zdırwaz) konuşmasını bilen kimselerdi. Padişah bunlara bakınca bunların oturuşu kalkışı giyimleri kuşamları göz kamaştırıcı geldi. Bunlar işe yarar adamlar dedi. Sonra “madem öyle gelin” dedi.

Bolu ile İstanbul arasında istediğiniz gibi oturun dedi. Padişah buraya yerleşin deyince gidip köylerini getirdiler. Köylerini alıp gelince oraya oturdular buraya oturdular. Her köy orada (Abhazyada) oturduğu köylere benzer yerleri seçti. Havası suyu kendisine uyan yerleri seçti. Biz şimdi atıpkua diyoruz. Biz “Ahçipsılıyız” Apshüü, Abzıp, Ahçipsı diye ayrılıyorlar. Guma da var. Guma da Ahçipsı. (Wirtgi Apsuvop. Eyndatüla hüa saxışaydzı jüx wibraxi yıqao).

Abzıplar Abhazy'a'da yüksek bir yerde oturuyordu. Ben bilmiyorum. Evet Pısrıdzha diyor Valeri de. Abzıp denen yerde bir akarsu var diyor. Ben bilmiyorum şimdi Sakarya vilayetinde kalan Abazalara Abzıp diyorlar. Nasıl Sakarya vilayetinin adı Sakarya nehrinden geldiyse, Abzıplar da adlarını Bzıp nehrinden aldı. Kendileri de nehrin üst tarafında oturuyorlardı. Onlar orayı boşalttı. Diğer Abzıplar ovada oturuyorlardı şimdi ,... agiy Çlov, Kuzça, Karapınar'da da Abhazlar vardı. O Çlov'a xnizk (üçbin) kişi geldi oturdu. Kuzça, Çlov (Çlowaa üçbin kişi tek fert kalmamacasına sıtmadan öldü.) Guma'ya hiçbir şey olmadı, hepsi kaldı.

Adapazarı'na da füyziyaafüyüük yerleşti. Onlar da sıtmaya yakalanıp hastalananıca oradan çıktılar. Şikusafü yüz yıl orada oturan Abhazlar sıtma bittikten sonra babalarının oturduğu yerler diye yeniden Adapazarı'na inince orada Türklerin yaşadığını gördüler. Bu kez onlarla da toprak yüzünden anlaşmazlıklar oldu. Her iki taraftan ölenler oldu ama orada da yaşayamadılar.

İşte oraya buraya yerleşmeye başladılar. Süleymanbey köyü var Efteniye'de. Şu tepelerin ardında biz soyumuzu kökenimizi biliyoruz. O Süleyman Bey adındaki adam şöyle söyledi. “Wara Hacıbey dedi” bizi bu köye getiren adama yani Hacıbey'e. Senin, köyünü oturduğun yer çok yüksek, toprağı az, suda yok orada. Yarın ekip biçemeyecekler, dedi Süleyman bey. Böyle söyleyince Hacıbat Bey güldü. “İnsanoğlu sağlıklı olursa çalışır ve rızkını kazanıp yer. İstanbul şehri bize yakın. Çok zorda kalırsak insanlar oraya gidip çalışabilir. Senin köyüne gidenler ağaçlara çıkıp yemek yerler. Baksana...dedi.

Demek istediğim benim annem Efteniye köyündendi. Yazın bizi oraya göndermezdi. Bizim sıtmaya yakalanacağımızdan korkardı. Orada da sıtmadan ölen çok oldu. Artık hiçbir yerde sıtma yok. İşte buraya gelip yerleşmemiz böyle oldu. Biz buraya 850 hane gelip yerleştik

Buraya yerleşenlerden 28 hane Abhaz değıl. Bunların arasında Arnavut, Boşnak, Laz ve Rus var. Arnavutlar da Abhazlarla birlikte geldiler. Onlar kendi dilleri Arnavutçayı konuşuyorlar. Bu gelen yabancıların kimilerinin annesi Abhaz, kiminin bacısı, kimi Abazalarla akraba olmuşlar. Ruslarla da orada evlenmeler başlamıştı. Onlar da akrabalarımız nereye gidiyorlarsa oraya gideceğiz diye geldiler. Diğer Abhazlar burada Apsara'da yerleştiler. 63 hane bizim muhtarlığımız. Şurada Çukurhan var orada da 40 hane Abaza var. Gelenlerin içinde yüz hane Abaza var tamamını toplasak. Bizim burada nüfus az, orada nasıl diyor, Cihat Bey. Bizim burada 40 yaşındaki adam delikanlı sayılıyor. Evlenince de en fazla üç çocuk yapıyorlar. Son zamanlarda nüfusumuz iyice azaldı.

Benim büyük dedemin adı Tura idi. Tura Abhazy'a'dan geldi onun oğulları Şahir vardı onun da oğulları var. Sara sıtlıkua (atlakua) yani benim kolum Turaoğlu Sahir. Sahir'in oğlu Murat, Onun oğlu Rıza, ben de Rıza'nın oğluyum. Annem Kuadzapha.” dedi.

Apsara köyünden Cihat Bey'in anlattıklarını kayıt cihazına almıştım, deşifre ederken bazı

sözcüklerin anlaşılmadığını farkettilim. Net olarak anlayabildiğim her şeyi hangi dilden söylenmişse olduğu gibi yazdım, belki etnograflar için bu sözcükler önem arzeder ve yanlışsa da düzeltirler diye düşündüm.

Bu köyü, bir de köyün kurucusu Hacı Bat Bey'in oğlu Aslan Bey'in torunundan dinleyelim. Mas-yıpa Bülent, babası Enver Bey'den duyduklarını şöyle anlatıyor.

“Abhazy'a'dan 70 hane olarak gelmişler. Oradaki köylerinin adı da Apsara imiş. Abhazy'a'da limanda çalışan biri de “Bizim köyün adı “Apsasara” demiş. Bize burada Mamas-yıpa derler demiş. Bunu İnegöl'den Abhazy'a'ya giden bir beyden duydum.” dedi Bülent.

Abhazy'a'ya giden Abgınba Alper'in dediğine göre, Alper orada yaralandığında kendisine bakan bir hanım varmış ve Mas-pha imiş. O da Masaalar için de hem Adige hem de Apsuwalı var demiş.

Şimdiki köyümüz Nüfren. Biz esas Nüfrenliyiz. Amcamlar hala oradalar. 70 hane ile birlikte gelen Masyıpa'nın adı Hacı Bat Bey imiş, önce Kefken'e gelmişler. Kefkendeki görevliler onlara Beyoğlu'nu önermişler. Hacı Bat Bey ile birlikte birkaç kişi gidip Beyoğlu'nu görmüşler. Kayalık, taşlık, olduğundan Hacı Bat Bey “Biz buraya taş yemeye gelmedik.” demiş. Tartışma uzayınca görevli sonunda gidin istediğiniz yere yerleşin demiş. Bizimkiler de tam aksi istikamete doğru gitmişler. Yani Düzce'ye doğru. Nüfren Abhazy'a'daki köylerine benzediği için burayı beğenmişler. Kefken'e dönüp beğendikleri yerin “Nüfren” olduğunu söylemişler. Onlar da gelip Nüfren'e yerleşmişler. Köyün ilk adı “Hacı Bat Bey Köyü imiş”

Hacı Bat Bey geride kalanları almak için gitmiş ama nereye gittiği bilinmiyor. Kaybolmuş. Abhazy'a'ya da gitmiş olabilir. Bazı büyükler geri Abhazy'a'ya döndü ve orada öldü diye düşünüyorlar.” dedi.

Tornaw'a göre Mas'aa Pıshüü ve Mtsı ırmaklarını kontrol ediyordu.

“Hacı Bat Bey Abhazy'a'ya gitmeden önce, burada iş bölümü yapmış. Aslan Bey köyün iç işlerinden sorumlu olacak, Şevket Bey de köyün dış işlerinden sorumlu olacak, demiş.

Masaa her zaman Marşan olarak bilinir. Türkiye'de Nüfren'den başka Bursa'nın İnegöl ilçesinin Osmaniye köyünde de Masaalar var.

Bu Mas-yıpa Abhazy'a'dan 12 yaşında gelmiş. Dedesi ve ninesi Kefken'de kaybolmuş. Onlar orada kaybolunca zengin bir köylünün yanında iki arkadaşı ile beraber çalışmaya başlamış. Bu Mas-yıpanın adı Yusuf'muş. İlerde ne yapmak istiyorsun diye sormuş arkadaşı, Yusuf da, benim amacım bir yere gidip yerleşmek ve soyumu devam ettirmek, demiş. Üçü de belli bir yaşa gelince çalıştıkları çiftlikten ayrılmışlar. Çiftlik sahibi birer at vermiş onlara. Yusuf Osmaniye köyüne kadar gitmiş. Orada bir süre birinin yanında çalışmış. Daha sonra küçük bir toprak almış orada bir ev yapmak için temel kazarken bir küp altın bulmuş. Parayı da bulmuş ya hepsinin de büyüğü olmuş. Yani ahabısı. Yusuf'un yerleştiği bu köyün adı “Quaraköy” Karaköy imiş. Mezit köyüne yakınmış.

Yusuf bir kızı sevmiş ama kızı bir başkasına vermişler. Kız tam gelin olup giderken. Bir tepeye çıkıp gelin alıcı heyetinin yolunu kesmiş ve kızı kaçırmış. Onun için bu tepeye Yusuf'la ilgili bir isim takmışlar. Çerkes Ethem kaçak olduğu sıralarda bu Masaalarda kalmış, pencereleri siyah perde ile kapatmışlar. Bu olayları Mas-yıpa Yusuf'un çocukları anlatmış.” diye bir Kefken mağdurunun öyküsünü masal gibi anlattı Mas-yıpa Bülent. Bu arada bana, Hem Hacı Bat Bey'in soyağacı hem de Mas-yıpa Yusuf'un soyağacını verdi, bazı resimler de ekledi.

Apsara, Nüfren veya Hacıbat Bey, üç ismi olan bu köyün kuruluşunu bir de Ayıgba Fethi Bey'den dinledim. O da “Masaa yıtagaley” diyor, yani köyü “Masaalar oturttu” diyor ve devam ediyor; “Bizim oturduğumuz mahalleye “Habrat Bey” mahallesi deniyor. Bizim Büyük dedemizin adı Hacıkuak'dı. Yagdaaların dedesi Habrat Bey varmış. O burayı kurmuş. Çay Köy ve Efteniye'ye “Aftanya” diyor, gidenler buradan gitmiş. Orada da burada da davamız çoktu. Dedemiz Habrat Bey'di. Büyük annemiz Kuadzaphaydı. Bir olay oldu sonra Afteniye Çayköy'e gittiler.

O zaman Çay Köy yukarıya kadar Albuz Beyin'di oraya gidip yerleşmişler.

Bunlar Ahçıpsı aksanı ile konuşuyorlardı. Örneğin “Sabduw” için “Sabaduww” diyorlardı”

dedi.

(Not: Bu bilgileri 2004 yılında Düzcililer kahvesinde, rahmetli Zeki Batur'un kahvesinde kaydettim.)

6- Karadere

80 yaşındaki Karadere'li büyüğümüz **Ahba Nurettin Tavrak** Bey'e köyü hakkında bilgi sorduğumda: “*Karadere Köyü Ahçıpsı köyü olmayabilir, gerçi Ahçıpsı'dır diyenler de var*” dedi. Karadereyi “*Semeyhua Kazım*” kurmuş. *Karadere'de Semeyhualar, Xıntaa, Tırşaa, Kudaa (Akudba Yusuf ve Şirin), Aguma, Eyrumxua, Nanaa, Ajiyaa, Tsımtsımaa vardı. Bunlara Haltsıs- Ahçıpsı denir. Bu diyalektin özellikleri şöyledir: Ahçıpsılılar; nereye gidiyorsun? Anlamında “wara wabatso?” yerine “wara wabıtso?”, köprüye “atsha” yerine “atsaha”, ormana “abna” yerine “atowra”, duta “amarkusa” der; Tsaballular ise “amjüa” der. “Biz Karadere'ye sonra'dan gittik, bizim asıl köyümüz Malan (Esmâ Hanım) köyü idi. Ben Karadere'de doğdum”* dedi Ahba Nurettin Amca.

“*Köy kurulduğunda burada Abhazlar da Lazlar da vardı*” diye ekledi.

Bizim köylü rahmetli Marşan İhsan Bey'in baldızı, ismini şimdi hatırlayamadım, bağışlasın. Karadere köyünün Çücialara ait olduğunu söylemişti. Çüjıpsı suyunun kenarında oturan Çüciaalar Ahçıpsı bölgesine çok yakın yaşadıklarına göre Ahçıpsı dialektine yakın bir dille konuşmaları çok doğal.

7- Kuzça

Kuzça Ahçıpsı köyü olabilir de olmayabilir de, Ahçıpsı köylerini sayan büyükler, oranın adını da söylüyorlar ama henüz bu köy hakkında ayrıntılı bilgi verecek birine rastlamadım. Bu konuda bilgisi olanlar aydınlatırsa memnun olurum.

8- Çakallık

Kaynak kişi. Kemal Çim

“*Çakallık Köyün'ü Kazlat Halıbey kurdu. Buradaki aileler: Kazlataa, Kap, Çimaa (Kap), Gabniya, Kiaşüa, Lamırçüaa, Laçüşaa, Brakuaa*

Abhazyanın neresinden geldikleri bilinmiyor. Ama Ahçıpsı'dan çıktıkları biliniyor. Köyü Kazlat Halıbey kurmuş.” Kemal Çim'in dedesi Çapyak Bey ile birlikte gelmişler. Önce Samsun'a çıkmışlar, Samsun, Ünye, Kabataş'a gelmişler. Kabataş'ta birkaç yıl kalmışlar. Sonra Çakallık'a gelmişler. Dedesi birkaç yıl sonra geri Kabataş'a gitmiş ve orada ölmüş. Halıbey atlıları alıp oraya gitmiş ve kalanları alıp gelmiş. Oğlunu ve hayvanları da Çakallık'a getirmiş.

Kemal Çim Abhazyadan geldiklerinde olmuş bir olayı fıkra gibi anlattı. Abhazyadan geldiklerinde yaşlı bir kadın oğlunu namaz kılarken görmüş.

“*Oğlum ne yapıyorsun sen öyle, tuhaf tuhaf kendini durmadan yerden yere atıp duruyorsun?*” demiş, oğlu da.

“*Oh anneciğim, Çok iyi bir şey yapıyorum. Namaz diye bir şey kılıyorum.*” demiş.

“*Sen ne kılıyorsun bilmem ama o seni kalmasın sakın.*” demiş annesi.

“*Öyle şey olur mu? Peygamber diye bir şey var. O insanlara iyiliği, doğruluğu öğretiyor.*” demiş oğlan.

“*Oh annen ölseydi. Sen benim “ahımı-beyimi” görseydin kim bilir kendini nasıl yerden yere*

atardın.” demiş.

Bundan da anlaşılıyor ki ilk geldiklerinde henüz Müslümanlığın gereklerini pek de iyi bilmiyorlarmış. Üstelik beylerine de büyük saygı ve sevgi gösteriyorlarmış. Doğrusu ben bile çocukluğumda bu beylere epey saygı gösterdiklerini gözlerimle gördüm. Ayrıca Müslümanlık konusunda her zaman esnektiler. Hiçbir zaman dinsiz değildiler ama bağınaz da değildiler. Benim dedem imam olmasına karşın ben onun kadar gelenek ve göreneklerine yürekten bağlı bir insan görmedim. Hiç kaçgöçü yoktu. Köyümüzden gelen biri için “*kardeşlerin geldi kucakla!*” derdi. Kendisi de çarşının ortasında hangi Abhazla karşılaşırsa, kadın olsun erkek olsun hiç çekinmeden geleneklere göre kucaklaşırdı. Bunu gören cemaatin bazıları onun duymacağını sanarak “*gavur hoca*” derlermiş ama dedem önemsemezmiş. Böyle konuşanlara “*Beni konuşturmayın, gece yarısı pencerelerinize merdiven dayayıp evinize giren delikanlılara göz yumuyorsunuz. Bizim geleneklerimizde böyle bir şey olmaz, herkes kapıdan adabıyla girer, saygı ve terbiye içerisinde oturur; çıkarken de adabıyla çıkar. Ben her sabah camiye en erken giden kişiyim. Sokakta ne olup bittiğini en iyi ben görüyorum. Beni söyletmeyin derdi.*” dermiş. O kuşak için gelenekler din kadar önemliydi, geleneksel vecibeler dini vecibeler gibi yerine getirilirdi. Ayrıca benim bu hoca dedemin en yakın akrabalarından bir kol Hüccac Bey (Bıçkı)köyünde yaşamış. Acaba onlar Ahçıpsı halkının arasına sonradan mı karışmış diyedüşündüğüm gibi, yoksa onlar aslında Ahçıpsılı mıydı diye düşündüğüm de oluyor.

9- Efteniye

Kaynak kişi: Avukat Xumsaça Orhan Kumaş

“*Efteniye bir bölge durumundadır. 5 Abaza köyü vardır. Diğer köylerle birlikte merkezi köy durumunda olan Süleymanbey Köyü'dür ve Abaza köyüdür. Süleyman Bey Aşüba olup köyün kurucusudur. Mezarı köyün merkezinde bulunan caminin girişindedir. Çoluğu çocuğu olmadığı için ondan kalan kimse yoktur. Bu köydeki sülaler. Trişşaa, Aşüaa, Gıyşaa, Kabaa, Ahübataa, Sabana (Haguşi) Aplagua, Kuadşaa, Kumpiriyaa (Beyguaa), Adzınaa (Cır), Jiyaa, Yaşaa, Gogenaa, Harziyaa, Xumsaşüaa, Büttaa, Çündiaa, Kuçdşaa, Kaçüaa, Çüntsaa, Şüquaa, Bu köy Ahçıpsı köyüdür.*

Çay Köy de Ahçıpsı köyüdür. Kurucusu pek belli değil ama Ayıgba Hacı Kuak'ın (meşhur Düzce Kaymakamı) ilk gelenlerden olduğu söylenir. Buradaki aileler: Naşaa, Yagdşaa (Aybşaa), Jiyaa, Yaşaa, Trişşaa, Tsıbaa, Karaşaa, Wardaniaa, Babalaa, Kamasaa, Ayüdzba, Kuadzba, Çümsi, Kuasyıpa (Kamaşaa).

Aslen Süleymanbey köylü olup daha sonra kendi başına, kendi adıyla köy kuran Zekeriya Köyü de Ahçıpsı köyüdür. Bu köyün son zamanlara kadar sakinleri Aşüaa, Wunaşaa, Xracaa, Capraa, Jiyaa'dır.

Yine bu köye bağlı Haraziya Mahallesi de Ahçıpsılı olup bu mahallede oturan aileler Bnalaa, Haraziya, Aşüaa, Çüyaa, gibi ailelerdir.

Başka bir Ahçıpsı köyü de Kurak mahalle olup oranın sakinleri de: Ağanaa, Memetaa, Lapşıaa, Kuadzşaa, Çışaa (Kuadzba), gibi ailelerdir.

Ayrıca burada bir Abzıp köyü vardır. Maan Albuz Bey tarafından kurulmuştur. Şimdi adı değişmiş olup Aksu köyü olarak geçmektedir. Bu köyde Hümaraa, Kupalaa, Kulşıaa, Gubşaa, Apukaa, Kabaa, Cianaa, Xişaa, Gosaa, Pıtaa (Adzınba), Atıyaa (Ateyba), Çüşaa, Taraa, Jiyaa, Cicaa gibi aileler vardır.

Abzıplar 1864'den sonra geldi. İlk gelenler Süleymanbeyliler Ahçıpsılılardır. Bu bölgenin tanınmış kişileri arasında Beygua Ömer Büyüka, Hacı Kuaku (Düzce Kaymakamı), Maan Albuz ve saraylı kızı Behice Sultan, Aşüpha Pırlanta (o da saraylı), Aziz Gümüş sayılabilir.

Burada yok olan sülaleler de var: Aguxuaa, Aşüxuatsaa, Agumaa, Darımbaa gibi.”

Orhan Kumaş; Xumsaşüaalr, bütün Kalyak, Kuarçügia köyleri Varna üzerinden geldi diyor. “*Axumsa*” Şimşir demekmiş. Şimşir ağacından gelme bir sülale, eskiden çok kalabalıktık diyor. Şimdi pek kalmamışlar. Ahçıpsılı olduklarını gayet iyi biliyorlar. “*Pıshüü hayıwan - Pıshülü idik*”

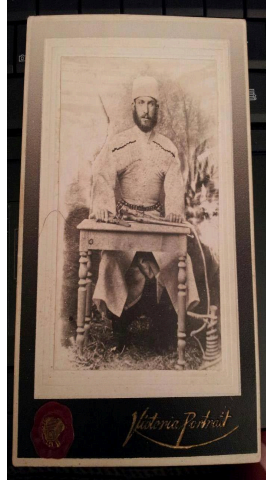
diyor.

Beygua Ömer Büyüka

Çkalapıwa Şirin Efendi mezarı (Abhazca ilk alfabe yapan)

Maan Albuz

Maan Behice Sultan

Efteniye hakkında Tayfun Habiçoğlu'ndan aldığım bilgiye göre Efteniye Abhazca değil Rumca olabilir diyor. Burada Efteniye adında bir göl varmış. "Kuş Cenneti" deniyormuş. İlk

geldiklerinde burası bataklıkmiş. Burayı kurutmak için epey uğraşmışlar.

“Önce Aşüba Süleyman Bey gelip köyü kuruyor. Yaşbalar daha sonra geliyor. Buradaki Yaşbalar Eskişehir kökenli imiş. Bir kan davası nedeniyle önce Düzce Konuralp'e yerleşiyorlar sonra köyden birisi ile evlenip bu köye geliyor. Hatta bizim dede ona ilk toprağını veriyor” diyor Tayfun.

Süleymanbey'in bir tane kızı varmış.

* * *

Kendim köyü ziyaret ettiğimde de bazı bilgiler edinmişim. Burada Tsaballı bir hanımla tanıştım ve ondan bilgiler edindim. Hacı Süleymanbey köyü hakkında anlattıkları diğerlerinden farklı olmadığı için onlara değinmeyeceğim. Yalnız bana ilginç gelen şu bilgileri verdi. Bu bölgeye yakın bir köy olan Karadere köyünün Çüciaaların köyü olduğunu anlatan bu Kuadza-pha hanım. Kendisi aslen Tsaballı İnegöl, Mezitli imiş. Alınca Köyü'nden, yani bizim köyden Marşan İhsan Bey'in hanımının ablası oluyormuş. Bu hanımın benim anne dedem Şerafettin Hoca'nın Bıçkı (Hücac Bey) köyünde oturan yakın akrabaları hakkında bilgisi de varmış ama ben o zaman bilmediğim için not edememişim.

Efteniye Köyü'nün kurucusu Aşüba Hacı Süleyman Bey mezarı

10-Karaçökek

Kaynak Kişi: Tırışba Cemil Kuşak

“Karaçökek Hendek'e bağlı bir köy. Kalayıkla Bıçkı arasında 330 hane, çoğunluk şimdi Karadenizli oldu. Köyü Tırışba Koban Mıstaf kurdu. Köyde Tırışaa, Ajiyba ve Açüzba aileleri var. Açüzbalar Marşandır ve bunlara Çüzbiyipa derler. Kuban nehri ile bir bağlantıları olmalı ki dedemize “Koban” demişler. Karaçökek Ahçipsi köyüdür. Köyde şu an 30-40 hane Tırışba var.”

Tırışba Yahya istiklal gazisi imiş ve madalyası da Cemil Kuşak'ta imiş.

“Ayrıca Rumalı Tırışaa denen bir grup amcaoğlumuz daha vardı. Bunlar Yunanistan'dan

gelmişler. Mehmetali Bey vardı bunlardan vefat etti.

Bizim dede ile beraber Abhazyadan gelen 3 kişi var. Üçü de yolda gelirken Mısır'a gitmişler. Orada paşa olmuşlar, isimleri Tahir Bey ve Mehmet Ali Bey imiş. Halamız da buradan Mısır'a gidip orada evlenmiş. Bunlar Tuman Bey mahallesindeki Saray el-kubbede oturuyorlardı. Nuriye Halam da saraylıydı.” diyor Atrişba Cemil.

“Köyümüzün en popüler ismi Rasim Betil'dir. Annesi Trışha, babası Laz, hanımı da Abazadır. Kendini Abazalara çok yakın hisseder. Diğer popüler isimler Merve Kavakçı'nın babası Yusuf Ziya Kavakçı. Bu adam 9 lisan bilen Gürcü asıllı bir profesördür. Dekanlık da yaptı. Köyümüzde eskiden Gürcüstan'dan gelen bir Papaz vardı. Fransızca biliyordu bize de öğretti. Kazım ve Sait adında iki amcam vardı, Çanakkale'ye gitti ve bir daha gelmediler.” dedi.

Cemil Kuşak ağabeyimizi hepimiz tanırız. Bana göre dünyanın en tatlı hocasıdır. Güler yüzüyle insana dini sevdiren bir adamdır, Cemil Abi şöyleşide unuttuklarını sonradan hatırlamış olmalı ki yazarak getirdi.

Karaçökek Köyünü Artışba Mustaf Bey kurmuş. 7 kardeşten biri imiş. Kardeşlerin üçü bu köye yerleşmiş. Dördü de Mısır'a yerleşmiş. Mısır'a yerleşen kardeşlerin hepsi Paşa olmuş.

Mıstaf Karaçökek'e yerleşince kendi yakınları olan akrabalarını da buraya getirmiş. Daha sonra amcaoğullarını da getirmiş.

Köy 1864'lerde Kobanoğlu Atrişba Mustaf Bey tarafından kurulmuş. İki kardeşiyle Kalyak'a geldiğini, oradan da kendisine Bıçkı ile Kalyak arasında bir köy verildiğini söylüyor. Türkiye'deki ve Mısır'daki Trışba kardeşlerin soy ağaçlarını getiren Cemil Kuşak ağabeyimiz Mısır'daki Paşaların isimlerini de veriyor. Ratip Paşa, Ali Paşa, Tahir paşa, Ahmet Paşa. Ratip paşa Mısır Serdarı yani Genel Kurmay Başkanı imiş. Aynı zamanda da Cemal Abdülnasır'ın üvey babası imiş. Kahire'de Kubbealtı'nda Abidin Sarayı varmış. Bu saray Ratip Paşa tarafından kendi sülalesine vakf edilmiş. Mustafa'nın (Mıstaf) kızı Naime de Mısır'da evlenmiş, kızı doktor olup Mısır'ın Almanya Büyükelçisi imiş.

Köyün diğer önemli simalarından biri de Çüzbiyıpaldan Hüsrev Paşa. Hüsrev Paşa bir Osmanlı generali. Büyük göçte kardeşleri ile birlikte Türkiye'ye geliyor ve Samsun'un Kavak ilçesi Karlı Köyü'ne yerleşiyor. Bir Marşan boyu olan Çüzbi-yıpa Hüsrev Paşa orduya jandarma eri olarak giriyor ve generalliğe kadar yükseliyor. Son görev yerleri arasında Sivas, Musul ve Şam var. Şam'daki görevi sırasında bir Dürzi ayaklanmasını bastırıyor. 1907 de şiripençe hastalığına yakalanarak vefat ediyor.

Hüsrev Paşa çocuğu olmadığı için kardeşi Beslan Bey'in çocukları Mahir ve Hüseyin Beyleri yetiştiriyor. Hüsrev Paşa'nın diğer kardeşi Hacı Alhas Bey Köraçökek köyüne yerleşiyor. Eski Beşiktaş Klübü başkanı Süleyman Seba'nın annesi Nazlı Hanım Alhas Bey'in oğlu Hüseyin Beyin kızıdır. Trışba ailesinin bir kısmı kendilerini Ubih sayıyor. Azaxu Trışaa, Koban Trışaa gibi kollara ayrılıyorlar. Konuştuğum Trışbaların hepsi Trışaaların Abhazca konuştuklarını ve kendilerini Ahçipsılı olduklarını söylediler.

Atrişba Kemal Bey “Trışaa awayü ki dırıltsır, rapxiadza dara dıkurxiwan, awayü gadza dırıltsır dıdırziwan” dedi. Yani “Ailelerinde yüz kızartıcı suç işleyen biri çıkarsa kimseye bırakmadan kendileri yok ederdi, ahmak biri çıkarsa da onu kaybederlerdi.” diyor. Bu da eskiden sülale kavramının ne kadar güçlü olduğunu ve kendi seleksiyonunu kendilerinin yaptığını gösteriyor.

Trışaalarla Çüzbaaların kardeş aileler olduğunu söyleyen Atrişba Cevdet Bey, “Bu kardeşler ikizmişler, zamanında gittikleri yerlerde karıştırılmaya başlamışlar. Sonra bunları ayırmak için ayrı yerlere gönderiyorlar. O zamanlar herkes kendi bıçağıyla et yiyordu. Açüzba'ya öküz kesmişler, bıçağı temiz çıkmış, sen birincisin demişler. Öbür kardeşe koç kesmişler ona da Atrişba demişler” diyor.

Bu öykü eskiden nasıl sülale adı verildiğini anlatması bakımından önemli, birçok ailenin buna benzer öyküleri var. Konumuzu çok ilgilendirmemesine karşın, feodal tarih ile ilgili kitabım için derlediğim sözlü tarih çalışmalarında sülale adı verme işinin nasıl yapıldığı hakkında biraz bilgi edindiğim için bu öykü bana Abhaz dilinin etimolojisi bakımından da ilginç geldi. “Çüzbaa” sözcüğü ilk bakışta Abhazca bir anlam ifade etmiyormuş gibi geliyor, oysa öyküyü dinleyince.

“Açü ve Ahüzba” yani “Öküz ve Bıçak” sözcüklerinin bileşimi olduğunu ve zamanla dil kanunları gereği bazı sesler düşerek “Çüzbaa” biçimine dönüştüğünü gösteriyor. Atrişba sözcüğüne gelince o da “Tiğ ve Aşşa “ yani koç ve yağ (hayvan yağı) sözcüklerinin bileşiminden meydana geldiğini gösteriyor.

Bu öykü sülale adı verilirken uygulanan kriterlerden biri olan bıçağın temiz olması konusuna güzel bir örnek. Tabii bu kriterler sadece sülale adı vermek için değildi. Aynı zamanda sosyal sınıfları belirlerken de böyle kriterler vardı. Bu öyküde iki sofranın kurulduğu, sofraları tercih etme durumuna ve davranışlara göre sosyal statü tayin edileceği anlaşılıyor, bir çeşit sınav sanki. Sofralardan biri başköşeye, diğeri kapiya yakın konuyor, sofranın birinde öküz eti, diğerinde koyun (koç) eti var. Çüzbiyipa'nın en başta duran sofrayı, dolayısıyla öküz etini tercih ettiği, öküz eti daha az yağlı olduğu için bıçağının da temiz kaldığı, o yüzden de Çüzbiyipa'ya Marşanlık verildiği anlaşılıyor.

Atrişbalar aslında Kuzeyli yani Kubanlı sayılır: Daha sonra bir kısmı Soçi'ye iniyor ve Bzıp ile Sadz bölgesine dağılıyor. O yüzden bazı Trışbalara Azaxu Trışaalar ya da Soçili diyorlar. Cemil Kuşak ağabeyimiz böyle diyor. Ancak Atrişba Kemal Bey Trışaalar önceleri Soçi de idiler sonra Kuzeye gittiler diyor. “*Rapxiadza Füaça yıqan nas nixits yıtseyt*” diyor o da Atrişbaların Asadz ve Bzıp'a dağıldıklarını söylüyor. Kobanaa denen Trışbaların ise Kuban'a gittiklerini söylüyor.

Hatta Trışaaları 7 kola ayırırlar da var.

- 1- Kobanaa (Kubanlılar)
- 2- Azaxu Trışaa (Adige Trışaalar)
- 3- Mementikaa
- 4- Şişaa
- 5- Hamışaa
- 6- Danakayaa
- 7- Çüzbaa (Marşan)

Çüzbaaların çoğu Karaçökek'de imiş.

Trış Hanaşü diye biri varmış; “*Yıtaxxariy, Şüaça adzı rağa yışala yırtüweyt*” diyorlarmış onun için, yani “*İstese Soçi Irmağını düşman kanıyla doldururdu.*” derlermiş.

Sonra Kolağası Mustaa Bey hakkında da ilginç öyküler anlattılar, konuyu uzatmamak için buraya almayacağım.

Atrişba Cevdet Bey ile bu söyleşiyi yaptığımda 72 yaşındaydı. Kendisinin mensup olduğu Trışaaların geliş öyküsünü şöyle anlattı.

“*Bizim Kafkasya'dan gelen dedemiz Zaçübla idi. Zaçubla Kafkasya'da idi, çocukları Osmanlıda okuyordu. Kendisini Sibiryaya sürdüler, oradan kaçtı. Hatarçı (tulum) ile denize atladı. Yani tulumla yüzüp kurtuldu. Sorunca, bu tulumun bildiğimiz müzik aleti olan tulum olduğunu söyledi. O zamanlar Abazalar da tulum kullanıyordu, dedi. Her nasılsa Sibiryadan kaçan Zaçüpla bir biçimde Abhazyaya kıyılarına ulaşıyor ve bu tulumla yüzerek Abhazyada Kuadzaaların yaşadığı bir kıyı köyüne geliyor. Ve burada karaya çıkıyor. Denizden çıkınca çıplak kalan Zaçüpla, adembaba gibi köye doğru ilerlerken bir genç görüyor, yerden bir topak toprak fırlatıyor gence. “Oğlum buraya gel, bana giyecek bir şeyler getir. Sonra da Kuadza Katsiya'ya haber ver, ben çıplak kaldım, diyor. Bu durumda oraya gelemem diyor. Sonra Kuadza Katsiya giysiler getirip Zaçüblanın yanına geliyor. “Beni Türkiye'ye götür, Rus'un eline düşersen beni idam edecekler diyor. O da Barkanyıpa Zorumhan'ı kendisine arkadaş vererek Türkiye'ye gönderiyor. Beraber gelirlerken Zaçübla yolda uyumuş. Uyuyunca gözleri açık kalıyormuş, kaşları da birbirine iyice karışmış. Barkanyıpa Zorum onu böyle görünce korkmuş, bırakıp gitmiş. Adam Zaçübla'yı bırakıp geri köye gidince Zaçübla'da arkasından geri gitmiş, gidip o Akuadzba'yı bulmuş. Bana verdiğin adam beni yarı yolda bıraktı, demiş. Hacı Zaçübla genç biriymiş o zaman. Sonunda o Akuadzba Zaçübla'yı Türkiye'ye getirmiş. Oğulları İstanbul'da imişler ve eğitim görüyorlarmış. Osman, Ömer ve Mistaa Beyler. İstanbul'a önceden okumak için gelmişler. Babaları Hacı Zaçübla da yukarıda anlatıldığı gibi gelmiş. İşte Atrişbaların gelişi böyle.” dedi.*

Bu da bana çok ilginç geldi. Demek ki göç ve sürgün kapsamında olmayan gelişler de olmuş. Başka ilginç bir konu da Abhaz müzik tarihi için çok önemli. Bu durumda Abhaz ulusal

çalgılarına bir tane daha ekleyebiliriz. Abhazca Tulum sözcüğünün etimolojisi çalgı olan aleti çok güzel tanımlıyor. “*Hatarçı*” sözcüğü, “*hata*” (deri torba) ve “*rçı*” şişirilmiş anlamına gelen sözcüklerin bileşiminden oluşuyor.

Trışbalar Türkiye'ye ne zaman geldi? Diye sorduğumda, Cevdet Bey Pşinyajüaxıpa (83'de) geldiler, dedi. Trışalarla ilgili başka da bilgiler edindim ama onları başka bir yazıda ele almayı düşünüyorum.

Bu köylerin dışında Hüseyin Şeyh, Şabat Bey, Saz Köy, Tavak ve Tshinara köylerinin de Ahçıpsı köyü olduğunu söyleyenler oldu ama o köyler hakkında ayrıntılı bilgi edinme olanağım olmadı. Benim amacım burada sadece Kefken ile bağlantısı olan Ahçıpsı köylerini anlatmaktı. Hepsini araştırabilme olanağım da olmadı. Ben bir adım attım, bundan sonrasını gençler araştırır umudundayım.

Tshinara Köyü, Apsara köyü ile yanyana imiş ve bu köy de Ahçıpsı dialektiyle konuşuyormuş. Tshinara köyünü Barqan Halil Bey kurmuş. Apsara'yı Masyıpa Hacı Bat Bey kurmuştu. Apsa Abhazca çam demek, sözcük çam ağaçlarının bol olduğu bir yer anlamına geliyor. Sarıçam (amza) ve “Apsij” yani selvi ağacı da çokmuş burada.

Şimdilik Ahçıpsı köyleri hakkındaki bilimiz bundan ibaret.

Karaçökek köyü

Karaçökek Köyü

c- Ahçipsı Köyleri ve Sülaleleri

Abhazya'daki Ahçipsı köyleri ve sülaleleri hakkında çok fazla bilgim yok. Elimdeki yazılı kaynaklardan edinebildiğim bilgiler de yok denecek kadar az. Prof. Şalwa İnal-Ypa'nın "*Antroponomya Abhazov*" adlı kitabından aldığım Ahçipsı bölgesindeki sülale isimlerini yazdım. Gojba Ruslan'ın Tür'kiye'den derlediği bir iki paragraflık bilgiye de değindim. Onun dışında bir iki folklorik öykünün de sadece adından söz ettim. Bu arada, Abhazyalı bazı araştırmacılara bu konuda bir kitap olup olmadığını sordum. Belki ufak tefek makaleler vardır ama bir kitap yok dediler. Bu durumda benim Abhazya'daki Ahçipsı köyleri ve sülaleleri hakkında söyleyebileceğim pek bir şey yok. Tek bildiğim Pışhü ve Ahçipsı isimlerinin sıkça yan yana kullanıldığı.

Az da olsa derlemeye çalıştığım Ahçipsı köyleri ve sülaleleri hakkındaki bilgiler bana şöyle bir fikir verdi. Yukarıda adını andığım, Apsara, Kuarçügia, Tshinara, Kalyak gibi köy isimlerinin Abhazya'da da var olduğu anlaşılıyor. Demek ki göçten sonra Ahçipsı bölgesinde kimse kalmayınca köy isimleri de bir anlamda yok olmuş. Sadece Kbaada Savaşı nedeniyle "*Gubadü*" köyünün adını biliyoruz. Bu adın da Agubaa adındaki soylu bir Abhaz ailesinden geldiğini Madan Sakanya'nın anlattıklarından anlamış oluyoruz. Madan Sakanya Agubaa Tkua adında bir Abhaz soylusunun öyküsünü anlatıyor. Öykünün tamamını burada yazmak gerekmiyor ama sonunda şöyle bir paragraf var. "*Bütün bu olaylara neden olan Agubaa Tikua'da böyle kalmadı. Halk (anxaçüa) birlik olup bir gece Tikua'ya saldırıp öldürdüler. Beyliği de kendisi de (yahra gi yargi) yok olup gitti. Tikua'nın kaldığı yere de "Tikuey yıpsıy axitırgaz" yani "Tikua'nın canını aldıkları yer" anlamında "Tikuaps" dediler.*" (M. Sakanya, sayfa 56) Tuapse adının kaynağı olarak gösterilen bu öykü Tuapse'ye kadar Abhaz izlerinin varlığına değinen bazı araştırmacıları doğrulamış oluyor.

Türkiye'deki Ahçipsı köyleri hakkında kabaca da olsa biraz bilgi edindik. Bu köylerin sayısı ve sülale adları bir eksik bir fazla olabilir, önemli olan bu öykülerden çıkarılacak derstir. Burada ortaya çıkan bir gerçek var. Savaşlar bu bölge insanlarını buraya gelmeden önce de yerlerinden etmiş. Aşağıda Gumba sülalesinin öyküsü bunu gayet güzel gösteriyor. Türkiye'de 20'ye yakın Ahçipsı köyü olduğu biliniyor. Bu köylerde Ahçipsılı olmayan birkaç aile varsa da genel olarak Abhazya'nın Ahçipsı bölgesinin insanlarından oluşuyor.

Burada, dikkatimi çeken başka bir konu var. İnternet'ten edindiğim bilgilere göre Agumba

sülalesi kendilerini Ahçipsılı kabul ediyor ve Agumbalar hakkında şunları okuyoruz.

“1864 göçüne Ahçipsı bölgesi katılmamış, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası zorunlu göçe tabi olmuşlardır. Orada kalanlar Ruslar tarafından gösterilen iki yere yerleşmişlerdir. Yani aile iç göç yaşamıştır. Bunlardan biri Gudauta bölgesindeki Durupş köyüdür. Burada 70 hane Gumba var. Diğeri Gagra'ya bağlı Lihni köyü, burada da yaklaşık 70 hane Gumba var. Ünlü kompozitör Rajden Gumba, prof. Guram Gumba bunlardan.

Gumba sözcüğünün anlamı dilbilimci Nanu Lakoba'ya göre “Yumuşak kalpli, kalbinin sesi duyulmayan, kalbi olmayan, acımasız” gibi anlamlar taşıyormuş.

Göçte önce Samsun'a gelmişler, sonra Bolu ve Kocaeli arasındaki dağlık bölgeye yerleşmişler. Bu gün Düzce-Darıyeri, Sazköy, Efteniye, Adapazarı. İzmit havalisinde, Hendek ilçe merkezi başta olmak üzere Hendek Harmantepe-Apşaalar, Kalayık, Balballı, Aktefek, Çoban Yatak, Çakallık, Gebeş, Kayalar, Kepekli, Kuzuluk, Orman köy, Beylikkişla, Karapınar, Soğuksu, Koynalı, Uzuncaorman köyleri ile birlikte Bursa İnegöl ilçesinde yoğunluktadırlar.

Göç Sırasında Ahçipsı bölgesinde aynı ocaktan çıkan Agumbaların bir kısmı önce Hendek Kalayık ve Harmantepe köylerine yerleşmişler. Burada o dönemde ailenin en büyüğü “Apş”adıyla anıldığından bu mahalle Apşaalar adı ile kurulmuştur. O dönemde Kalayık köyünün kurucuları olan Müfidaalar ile Agumbalar kardeş sülalelerdir. Bu kardeşlikleri Abhazya'dan beri devam etmektedir. Agumbalar için töreler kutsaldır.

Büyük göç sırasında Apşaalar Mahallesi olarak bilinen ve 1960 yılına kadar Kalayık köyüne bağlı olan mahalleyi kuran Agumba ailesi gemi ile Abhazya'dan hep birlikte Türkiye'ye gelmişlerdir. Bu yolculuk sırasında aile büyükleri Tog ve Kobzaç Gumbaların babaları Şaşrıkua (Sasrıkua olabilir) ve Murad Abhazya'da kalmıştır.

Bu yolculuk sırasında, ailenin en yaşlısı Apş gemiden suya düşmüş ve kurtarılmış, yolculuk sırasında Tuguj Gumba'nın bir oğlu dünyaya gelmiş ve adına Kaptan koymuşlar. Apş, Kuabzaç ve Toguj Gumba Abhazya'dan evli olarak gelmişler. Yanlarında gelen kardeşleri Tog ve Maşuk Türkiye'ye bekâr olarak gelmiş.

Agumbaların kardeş sülalesi olan Müfidaaların aile büyüğü Vozokan ve ailesi de Apşaalar Mahallesine yerleşmişler.”

Kaynak: İnternetten “Agumba” maddesi.

Ben burada daha fazla bilgi almak isteyenler için, Abhazya'daki Ahçipsı halkının yerleşmiş olduğu yerleri belirten, Denis Çaçhalia'nın “19. yüzyılda Soçi bölgesinin, dolayısıyla Ahçipsı bölgesinin tarihsel yer adları” konusundaki makalesini önereceğim. Bu makaleyi bulabileceğiniz linkleri ise kaynaklar bölümünde bulacaksınız.

d-Ahçipsılı Abhazlar ve Abhazlık Kodeksi

Abhazyalı etnolog Alina Açıba'nın kaynaklarından yararlanarak sunmak istediğim bu bilgiler. Ahçipsı halkının Apsuvara yani Abhazlığı nasıl tanımladıkları bakımından ilginçtir. Alina Açıba'nın Türkiye'de bulunduğu sırada yaptığı derlemeler ve Abhazya'ya buradan giden Abhazlarla yapılan söyleşiler, bunları anlatan kişilerin çoğunun bu gün hpayatta olmaması bakımından da çok önemlidir.

“ Kafkas dağlarının eteklerinde yaşayan Dal, Tsabal, Guma, Pışhüi, Ahçipsa, Çücüaa, Aybgaa, Asadz-Haltsıs köylerinde yaşayan Abhazlar topyekün olarak anayurtları Abhazya'dan Türkiye'ye sürüldüler. Oraya gittiklerinde dağınık olarak yaşamak yerine bir arada birer köy halinde yerleşmiş olmaları onları bu güne kadar korumuş oldu.

Türkiye'deki Ahçipsı köyleri Hendek-Düzce yolu üzerindeki ovalara yayılmış durumdadır. Onların söylediklerine göre, Abhazya'dan geldikten sonra Ahçipsı halkının yerleştiği köyler şunlardır: 1-Kalyak, 2-Çakallık, 3- Yarica, 4- Tagorek, 5- Yeşilyayla, 6- Bıçkı, 7- Efteniye, 8-

Tavak, 9- Nüfren, 10- Tepsek, 11- Bıçkıakit, 12- Çaybaşı, 13- Bıçkıdere, 14- Akbalık gibi köylerde yaşıyorlar.

B.Ajüanba'nın yazdığına göre Ahçipsililer Abhazyada iken 1864 yılına kadar Sadz bölgesinde yaşıyorlardı 900 haneye yakındı. Bunlara Mdayöyler derlerdi (Zvanba, 1982.c.8)

21 Mayıs 1864 yılında onların tamamını topraklarından sürdükten sonra Gubadüü (Krasnaya Polyana) köyünün meydanında bizzat Rus Çarı Mihail Nikolay, oğlunun da içlerinde bulunduğu bir grup Kafkas Savaşı'nın kendileri için zaferle sonuçlanmasını kutluyorlardı (Dzirdzerya 1982 c.192)

Abhazların şöyle bir huyu vardı. Bıraktıkları köylerin yer adlarını gittikleri yerlerde de kullanıyorlardı. (S.P. Basarya 1967. s82).

Türkiyedeki Ahçipsililerin da yaşadığı köylerin Türkçe adları olmasına karşın Abhazca isimlerini de Türkçe isimlerin yanısıra kullanıyorlardı. Tshinara, Apsara, Kuarçüagi, Acaa rıkıt, Maankıt, Aşüaa rıkıt gibi

Köylerde de sülaleler kuşaktan kuşağa yaşıyordu. Kendi deyişleriyle “Atlakua atlakua” yaşıyorlardı. Ne var ki zamanla köyden kente göç, **urbanium** ve asimilasyon tehlikesi doğuyordu. Buna rağmen dillerini geleneklerini örf ve adetlerini yaşatmaya çalışıyorlardı.

1990 yılında Türkiye'de Ahçipsi köylerinde buldum. Onların bütün köylerini gezdim. Çok güzel Abhazca konuşan ve Abhaz gelenek ve göreneklerini yaşatan insanlara rastladım.

Türkiye'de müslüman olan bütün halklar Türk sayılıyor. O yüzden Abhazlar da gerçek soyadlarını kullanma hakkına sahip değiller ama Abhazlar ulusal bilinçlerinin farkındalar ve soyadlarını unutmuyorlar. Gelenek, görenek, tutum, davranış farklılıkları hemen göze çarpıyor. Buldukları toplumda oturuş ve kalkışları ile bile, hemen farkediliyorlar. Diğer Kafkas halkları ile içiçeler. Hatta sülaleler aileler tek tek soyağaçlarını 7-8 kuşak ötesine kadar sayabiliyorlar. Anayurtları ile sürekli ilgililer. Gidip geliyorlar, dünya görüşleri ortak noktaları olan “Apsuwara” yani “Abhazlık” noktasında birleşiyor.

Abhazyada bulunan pek çok sülalenin yanısıra orada artık Abhazyada kalmayan sülalelere de rastlanıyor. Awıblaa, Müşifidaa, Kazlataa, Barkanaa, Mıkuçaa, Mışüxuaçüaa, Açıwaa, Ateyaa, Lamırçüaa (Maanların bir kolu) Masaa, Sixuaşaa, Abasiaa, Tanaşiaa (Açbaların bir kolu), Guasaa, Kuasaa, Waşçaa, Wırısaa, Xılpaxçüa, Wazdanaa, Wazdaniyaa, Kuciaa, Xuaçiaa, Kıntsaa, Jündzaa, Arıdaa, Arınaa, Aşübıxuaa gibi Ahçipsililer arasında kendilerinin dışında hiçbir yerde rastlanmayan sülaleler de var. Kavayaa, Savayaa, Kımçaa gibi.

Benim söyleşi yaptığım kişiler 30 yaş ve 90 yaş arasıydı. Bunlar arasında bu gün yaşayan sadece 4 kişi kaldı.

Özellikle söyleşi yaptığım kişiler arasında: Agumba Kenan (Kalyak köyü), Müfid yıpa Necdet (Kalyak Köyü), Adzınba Yaşar Hoca (Kalyak), Anaşba Necmettin (Kalyak), Şat Tavfik (Kalyak), Kuçba Ruhi, Kuçba Akın, Kuçba Kevser (Kalyak köyü), Aykusba İsmet (Akbalık Köyü, (buraya Açaarkıt da diyorlar), Yaş İrfan, Batır yıpa Şemsettin (Hacı Süleymanbey), Ayıgba Nafiz (Çay köy), Awıbla Hikmet (Sümbüllü), Gabniya Faruk (Kayalar), Aylakırba Hayıt (Sarıyer), Kuaresxelyia Hacı, Kabba Fazıl (Tavak), Kabıpha Sabriye, Kabıpha Ayten, Kab Zeki (Düzce), Ajiyba Hakkı (Apsara), Kuç solmaz (Bıçkı), Mıxuaçha Emine, Kaveyha Fikret, Kucba Cezmi, Adzınpha Nazide (Yarça-Kuaraçügi köyü).

Sözünü ettiğim Ahçipsi derlemeleri 70 kayıttan fazla. Bunların hepsi Abhaz Araştırmaları Enstitüsünde dialektoloji laboratuvarının arşivinde. Bu derlemeler bize Ahçipsi dialektinin Abhaz dilindeki yerini gösterecek.

Türkiye'de yaşayan Abhazların yaşamı “Apsuwara” yani “Abhazlık” anlayışı nedir? Gibi soruları da yanıtlıyor. Ahçipsililer “Apsuwara” konusunda çok hassaslar ve çok iddialılar, kendilerini adeta birinci sayıyorlar.

“Ahçipsiye gidersen, arxışna (Çövenin asılı olduğu zincir) yüksekteyse hemen indirirler” Bu konukseverlikle ve izzet ikramla ilgili deyiimi Türkiye'den Abhazyaya gelenlerden duydum diye yazıyor, bilim insanı Vladimir Ağırba.

Onlar yaşadıkları bölgede, dağlarda, tepelerde yaşıyorlardı. Oralarda nasıl yaşanıyordu biliyorlardı. Kahramanlık yapmayı, şan ve şöhret kazanmayı seviyorlardı.

Filoloji doktoru V. Koğonia, Endokya Tarıpha'dan derlediği Sadzlara ilişkin tarihsel bir öykü

de “*Dağlarda yaşayanlar en iyi dans edenlerdi, derdi ninem. Ahçıpsılılar bu konuda çok iyiydi. Biz düzlükte yaşayanlar tarım yapıyoruz, darı üretiyoruz, dağda yaşayanların böyle bir şanssı yok. Onlar hayvancılıkla uğraşıyorlar, akşama kadar keçilerin peşinde “repeditsya” yani prova yapıyorlar. Onlar her an oynuyor, dans ediyorlardı, bizim dans edecek vaktimiz yoktu. Pamuk ekiyorduk, dokuma yapıyorduk. Ama Pıshülilar hepsinden daha iyi dans ederdi.*” (Koğoniya 2008.s.186)

2006 yılında Abhazyaya gelen Atrişba Talat'dan derlemeler yapan bilim insanı Emma Kılıpha yazıyor.

Aleyfüa: Oturup kalkma ile başlar

Akiabza: Güzel, konuşma ile ilgilidir (hitabet)

Akunaga: İzzet, ikram, konuğa yapılan hizmet, (at hediye etme, şerefine kurban kesme gibi şeyler).

Ahçıpsılılar bu konuda yani Apsuwara ve Aleyfüa konusunda bütün Abhazlar arasında seçkin bir yere sahiptirler. Hatta Abhazyadan Türkiye'ye gelince Kuçdzaalar (Marşan), Şaratıxua oğulları Sümbüllü adındaki köye yerleşince köye büyük iki katlı bir ev yapmışlar. Bu evde “Apsuwara” ve “Aleyfüa” eğitimleri vermek için kurslar açmışlar. Burada eğitim gören gençler Abhazca “*Yalkaau arpara*” yani “*Seçkin delikanlılar*” olarak tanınırlarmış. Bu tür gençler her zaman her yerde sorunları çözen, topluma iyi hizmet eden kişilermiş. Batır-yıpa Şemsettin de bundan söz ediyordu. O Abhazlık tarihini iyi bilen biriydi. Gagra'dan gelen Habıgu Açıba'nın oğlu Rıza Bey Akbalık, Abhazca “Açaarkıt” dedikleri köyde yaşıyordu. Rıza Bey'e ulaşan hiçbir sorun çözümsüz kalmıyordu. En kanlı bıçaklı düşmanları bile barışırdı. Büyük küçük herkes onu tanırdı, dedi. (2008 yılında Abhazyaya gelen Kalyaklı, Taskuaç-yıpa Cihan'dan derleme).

Harmantepe'de yaşayan Fethi Açıba'ya, Rıza Bey'i sorunca: “*O, bir insan belinden ikiye ayrılrsa onu yapıştıran biriydi. Sabaha kadar oturur konuşur, herkes onu can kulağıyla ayakta dinler, ondan bir şey öğrenebilir miyiz diye çabaları. İşte böyle yetiştirirdi eski insanlar kendilerini. Rıza bey de babasından öğrenmişti. Şu Sümbüllüdeki okul gibi bir okula gidemediyse de onlar kadar eğitimliydi Rıza Bey. Onun okulu baba ocağıydı.*”

Bir Abhaz gibi yetişmenin öneminden söz eden Aşxarıwa Abhazlarından olan ve ünü dünyaya yayılan ve Abhazyanın da en büyük devlet ödülllerinden biri olan “Axdz-Apşa” madalyasına sahip olan Murat Yağan da bu konudaki eğitimlerden söz ediyor. Kanada'da yaşayan ve “*Kebze Toplumu*” üzerine yazılar yazan Murat Yağan, kendisini bu konuda yetiştiren öğretmenlerin başında sayıyor Ömer Büyüka'yı ve onun için: “*Ömer Büyüka olmasaydı ben Apsuwaramı (Abhazlığımı) yitirmiş olacaktım.*” diyor kitabında.

“*Apsuwara bir yokuştur, ama üşenmeyin evlatlar, sizler gençsiniz. Apsuwaraya kurban olayım, Apsuwara, tatlıdır, hoştur*” diyen Pıshülü Apsuwa rahmetli Batır-yıpa Şemsettin'in sözleri hala kulağımda çınlıyor.

Ahçıpsaalardan söz edilirken “*Apsuwa Duwkua*” yani “*Büyük Abhazlar*” diye söz ediyorlar. Apsuwalıği bu güne kadar getiren insanlar arasında Açıba Rıza Bey, Batır-yıpa İdris, Çiç-yıpa Musa, Kuçba Şaratıxua gibi isimler tekrar tekrar anılıyordu.

Ahçıpsı halkının “*Apsuwara*” kavramının yanında genellikle “*Aleyfüa*” terimini kullandıklarını gördük. Apsuwara ile aleyfüa kavramları iç içeydi sanki.

Bilim insanı V. Bganba da 1994 yılında Türkiye'ye gittiğinde Ahçıpsılıların “*Aleyfüa*” terimini kullanış biçimlerine dikkat etti. O bu konuda şöyle diyordu “*Bu terimin kapsamı Avrupalı soyluların kullandığı adabı muşeret, ya da Japonların “Busido” dedikleri sistemin kökleri olsa gerek*” diyordu.

Şahsen, “*Apsuwara*” dedikleri olgunun kapsadığı kavramlar, özellikler, moral-etiket, (aleyfüa) kuralları bir anlamda gerçek uygar insanın uyguladığı adabı muşeret kuralları.

Apsuwara kavramı içerisinde bulunan bütün tanımlamalara baktığımız zaman kullanılan sözcüklerin son eklerinin “*şia*” ile bittiğini görüyoruz. Örneğin. Yıtüaşıa (oturuşu), yığılaşıa (kalkışı), yıçıkütüaşıa (Ata binişi) yıkuşaşıa (dans edişi) gibi. Ve yine bu sözcüklerin “*Psıwop*” sözcüğü ile yani “*Abhaz*” sözcüğü ile birleşip zenginleştirildiğini görüyoruz. Yani oturuşu, kalkışı, dans edişi ata binişi Abhaz stili demek istiyor. Bu tür tanımlamalar bize Abhaz “*moral*” yani

“aleyfüa” bilincini yansıtan insani değerler olduğunu gösteriyor. Genel olarak söylecek olursak: İyi-kötü, güzel-çirkin, şan-şöhret, İnsanın dünyada değer verdiği kavramlar, namus, hatır-gönül, konuk ağırlama ve benzeri şeylerin toplamı “moral-etiket” dediğimiz kuralları oluşturuyor. (Bakınız: Bganba V.M “Apsuwara adzi guaanaguarakuak - Abhazlık konusunda bazı görüşler”. Alaşara dergisi. No.1.2009, s.142)

Atrişba Kemal

Atrişba Kemal ve .,,, Hanım

Aleyfüa, Kiabza, Akunaga

Bu sözcüklerin anlamları ve onların yansıttığı dünya görüşü üzerinde biraz durmak istiyoruz. Aynı zamanda bu sözcüklerle birlikte sıklıkla kullanılan kavramları da biraz açmak istiyoruz. Agatsla, Tüxı, Guaşianısa, Awıblaa, Awıblanıhüara, Aşıta alımhaxçüara, azkaşüara, aştia axıkutsara, axıbjı, cmaçüa aymakra, atatsamhara, atatsatgara, apardaknağa, atakua, amahütatüa, anapgudzra, akaltagudzra, ağıy alabey rıla Apsuwa kuaşara gibi sözcükler üzerinde de durmak istiyoruz.

Ahçıpsı halkı bu sözcüklerin anlamını Türkiye'ye giderken de biliyorlardı, çünkü Abhazya'dan götürmüşlerdi bu kavramları. Ama bu gün anlıyoruz ki o sözcükler bu gün Abhazya'da oldukça anlam değiştirdi, anlamları daha daraldı ya da zayıfladı. Çünkü bütün bu sözcüklerin anlatmak istediklerinin tümü “Apsuwara” kavramının içine girdi. Türkiyede yaşayan Abhazlar arasında özellikle de Ahçıpsılılar arasında bunlar daha sağlam kaldı. Anlam olarak güçlendiler, kapsam olarak da genişlediler.

Bu sözcüklerin anlamlarını kavrama konusunda bunlarla ilgili derlediğimiz metinlerin tümünü okuyup karşılaştırmalar yapınca bu sözcüklerin çok değişik etaplardan geçtiğini anladık. Önceleri ayrı ayrı fonksiyonları vardı, bir zincirin halkları gibi birbirlerine bağlı oldukları halde bir etapta üç gruba ayrılıyor ve birbirlerini zenginleştiriyorlar.

Daha sonraki etapta üç sözcük de tek bir anlamda birleşiyor, o da “Aleyfüa” sözcüğü.

Böylece önce üç ayrı sözcükle ifade edilen “aleyfüa”, “akiabza”, “akunaga” sözcükleri birbiri ile kaynaşıp birleşince, üç sözcüğün anlamı tek bir sözcükle ifade edilir oldu. O da “Aleyfüa” diyor, Alina Açıpha.

Bu arada Ahçipsı halkından yaptığı derlemelerden örnekler veriyor. Ben de burada hepsini olmasa da birkaç örneği sizinle paylaşmak istiyorum.

1- "Aleyfüa aşiapı axıpirqaz Apsnop- Aleyfüanın ayağı Abhazy'a da kesildi" Kuçba R. Kalyak köyü.

2- "Apsfüa leyfüa Pıshüi-Ahçipsı op yaxırşa.- Aleyfüa dili Pıshüi ve Ahçipsı'da doğdu" Ayıgba Nafiz. Çayköy.

3- "Aleyfüa axatsaraçı Ahçipsaa yeyha yıxatsakop- Ahçipsılilar aleyfüada daha yığittirler" Aylakırba Hayıtbey, Sarıyer

4- "Ahçipsı Apsuwa leyfüa yagarop- Ahçipsı Apsuwa leyfüanın beşiğidir." Kuçba Ruhi, Kalyak

5- "Leyfüala Ahçipsaa, xatsarıla Tsabalaa" yani " Aleyfüada, Ahçipsılilar Yığitlikte Tsballular ünlüdür" Abgınba Cengiz. Kobaşlar.

6- "Aleyfüa cıkala yaaxuadzom, wıçüa yaladzarop- Aleyfüa tuzla alınmaz, insanın içinde olmalı." Açışba Celal. (Eskiden Abhazlar para yerine tuzla alışveriş ederlermiş)

7- Apsuwa dıgılan dannühüao rampxiadza Apsuwa leyfüa ançüa yıwmurdzın yhöoyt. Bir Abhaz ayağa kalkıp dua ederken önce "Tanrım Abhaz leyfüasını kaybetme" diyor. Gunba Kenan (Kalyak).

Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür. Son zamanlarda gelenek ve göreneklerin değiştiğini, bu yüzden sıkıntı çektiklerini, aleyfüa denen usullere bağlı iken herşeyin daha düzgün gittiğini, İnsanların birbirlerini dinlediğini, birbirlerini anladıklarını, herkesin yerini bildiğini, o zamanlar küçüklerin de saygı gördüğünü, büyüklerin ise benim diye kasılıp oturmadığını, söylüyorlar

Eskiden birine Abhaz olduğun nasıl anlaşılır dediklerinde "Aleyfüamdan" derlerdi. Büyüğün sözünü dinlediğin zaman, aleyfüa yapmış olurdun.

"Hadırıra haleyfüaop, apsuwarop. Haçapan zıaxırçüazgi Aqudiy abısteyrop" yani "Bilincimiz, leyfüamız, apsuvalığımız, göbeğimizi de fasülye ve abısta ile kestiler" diyorlardı.

Batır yıpa Şemsettin ise "Bildiğim gündən beri aleyfüada Ahçipsı ve Pıshülilar öndedir." diyordu.

Bazen de "aleyfüa ve akunaga" ya "aleyfüa ve akiabz" ya da "akiabz ve akunaga" terimlerinin birlikte kullanımı ile "Apsuwara" kavramını yansıtıyorlardı. Örnek verecek olursak.

1- "Bir Abhaz ailesi içinde yetişmiş biri, "aleyfüa" yönünden de yetişmiş olmalı. "Akunaga"yı da uygulamalı, insana değer verirse, kendisine de değer verilir". Kuçba A. Kalyak.

2- "Halkımız toplanıp aleyfüa ve akebz konusundaki kuralları saptarken, devletimizin de onaylayacağı biçimde yapıyorlardı." (Açışba C. Adapazarı)

3- "Büyük küçük yoktur. Büyük olan aleyfüa ve akunagadır". (Kabba F. Düzce)

4- "Ata nasıl binilir, büyüğün üzengisi nasıl tutulur; büyük yemek yerken karşısında nasıl ayakta durulur diye akunaga ve akiabzaya uygun davranışlar öğretilirdi". (Batır-yıpa Şemsettin. Hacısüleymanbey köyü).

5- "Abhazlarda Apsuwara, aleyfüa, akiabz uğruna baş koyan insanlar dilden dile anlatılırdı". (Çıkuniya V.)

Aleyfüa, akiabz, akunaga sözcüklerinin üçünün bir arada kullanılarak Apsuwara tanımının yapıldığı örneklere de bir bakalım.

1- "Padişahlık zamanında, burada Hendek'in üst taraflarında Sümbüllü denen bir köyde Kuçdzaa, Şaratıxua oğulları büyük bir ev yapıp aleyfüa, akiabz, akunaga dersleri, kursları verirlerdi. Bu derslere katılmak için Eskişehir'den, Adapazarı'ndan, İzmit'den, Düzceden gelen Abhazlar Şaratıxualarda ders görürlerdi, 6 ay kurs görürlerdi. Altı ay sonra evlerine dönerlerdi. Tam öğrenemeyenler bir müddet daha kalırlardı." (ilgili derlemeye bakınız).

Çok ilginçtir ben de Cumhuriyet öncesi Anadolu'ya dolaşan gazeteci Ahmet Şerif'in "Anadolu'da Tanın" adlı kitabında Kuçdzaaların köyü hakkında, eğitilmiş kişileri ve evleri hakkında

övgü dolu yazıların yanı sıra ilginç saptamaların yapıldığı satırlar okuyup notlar almıştım. Bu notlardan birinde Çerkes ve Abazalar'dan söz ediyordu, önceki paragrafta Beynevit Köyü'nü ve Kuçba Mahmut Bey'i anlatıyor ve köyün o sırada matem içinde olduğunu, savaşa giden 20-30 kişiden ancak dördünün döndüğünü, belirtiyordu. Kitabın ilgili sayfalarındaki paragraflarda Çerkes ve Abazalardan söz ederken: "...yolumuzun iki kenarında dağınık evleriyle, köyler birbirini takip ediyor, İnsanın büyük bir şehri görmekte olduğu zannı meydana geliyor. Evlerin içinde konaklar da var, köylerin yapılış biçimlerine, halkın giyinişine ve var olan kurumlarına bakar bakmaz Türk, Laz, Abaza, Gürcü, Çerkes diye ayırır, sınıflayabilirsiniz. Her taraf yemyeşil ekili arazidir... İtiraf etmelidir ki, özel vasıfları sayesinde, diğerlerine göre en iyi ve düzenli, en medeni yaşayanlar da yine Çerkes ve Abazalardır. Ne evleri, ne köyleri, ne kıyafet ve hayat biçimleri, ötekilere, özellikle Türklere hiç de benzemez... Türklere sonra en kalabalık bunlardır. Büyük göçten beri, çeşitli senelerde bu bölgeye dökülüp gelmişler. Birbirlerini pek sevmeyiz, devamlı şekilde hoş geçinmezler, fakat ortak tehlike ve zararlar karşısında geçici olarak herşeyi unuttur, ortak savunma durumu alırlar". Diyordu. (Bakınız: kitabın 380, 384. 385. Sayfaları)

2- "Şaratixua kendisi bizzat, atının ayağını bir kez olsun bulanık suya basmamıştı. Bütün yaşamı aleyfüa, akiabza, akunagala ile geçirdi. Küçüklerine de uyguluyordu. O yüzden büyük bir ev yaptırmıştı." (Kuçba A. Kalyak köyü).

Özetle söyleyecek olursak; "Bizim eskiden Apsuwara diye tanımladığımız Abhazlık kavramının üç ayağı vardı. Bunlar: aleyfüa, akunaga ve akiabza idi. (Bunlar, bir Abhazın olmazsa olmazlarıydı). Ondan sonra eğitim ve din gelirdi. Ançüa dedikleri tanrıya çok değer verirdi, hiçbir zaman dillerinden düşmezdi. Biz küçükken büyüklerimizden hep bunları dinlerdik," demiş, (Batır-yıpa Şemsettin).

"Aleyfüa, akiabz ve akunaga kurallarına öylesine değer veriliyormuş ki bunlardan biri eksik olursa bir evin temel direklerinden biri yıkılmış gibi olurmuş. Dağılır gidermiş. Bu üç kavramı birbirinden ayıramazsın, bu üç kavram da birbirini zenginleştirir" diyor, Alina Açıba'nın derleme yaptığı büyükler.

Ben burada Alina Açıba'nın derleme yaptığı metinlerden size özetler aktarmaya çalıştım. İleride Ahçıpsı ile ilgili 70 parçadan oluşan bu zengin metinleri çevirip paylaşma olanağı buluruz umduğundayım, zira çok değerli bilgiler var.

Ben de, Ahçıpsılı Atrişba Talat Bey'den bu konuda bir derleme yapmıştım, onu sizinle paylaşmak isterim.

Atrişba Talat Bey 85 yaşındayken, Bulvar Çarşısı'ndaki ofisimizi ziyarete gelmişti, o zaman yaptığımız sohbet sırasında aleyfüa, akabze, akunaga ile ilgili bazı notlar almıştım. Bu notlardan biri "Mükemmel bir Abhaz erkeği nasıl olmalıdır?" ile ilgiliydi.

"Mükemmel bir Abhaz erkeği nasıl olmalıdır?"

"Açıba Girgual Afonda, Açıba da Lıkhni'da oturuyordu. Aleyfüa; oturma kalkma ile ilgili, Kabze; hitabetle ilgili, akunaga; da İzzet ikram ile ilgilidir. Bu konulardaki usuller, kurallar Lıkhni'da kabul ve tatbik edildi. Lıkhni'daki "Atüa Tsla*-İhlamur Ağacı"nın altında yapıldı tüm oturumlar. Bu kurallar kırk yılda tamamlandı" dedi. Sonra ayağa kalkıp "Oturup kalkarken karşıdaki adam başını görmeyecek" diye nasıl oturulup kalkılması gerektiğini gösterdi.

Sonra "Apsuwa Eykuşüa yani "mükemmel Abhaz" nasıl olmalıdır?" diye bir Abhaz erkeğinde olması gereken özellikleri şöyle saydı:

Apsuwa eykuşüa akrywırop: Mükemmel Abhaz çalışmalıdır.

Yınanamga diyıxuarop: Muhtaç kişiye yardım etmelidir

Yımgua yıxwanı yıybao yımfarop: Karnını ağrıtabacak şeyi yememelidir.

Yıçı yıçfüao tsabırgıdzarop: Ağzından çıkan söz doğru olmalıdır.

Yıxı yıpsı dakuytdzaroup: Aklına ve nefesine hâkim olmalıdır.

Yızeyğimdzargi amts yımhüarop: Kendisine zarar da verse yalan söylememelidir.

Dızırıpxaşaşia yıkayımtsarop: Kendisini utandıracak şeyi yapmamalıdır.

Yıphüs arraknı (awaaraknı) dıymırciarop: Eşini toplum içinde yermemelidir (kötülememeli).

Yıphüs ayaxışa laypş dıybazarop: Eşini kız kardeşi gibi görüp öyle davranmalıdır.

Yeyxuartamzargi yeyçıtsriyop: Eşler anlaşamıyorsa ayrılmalıdır.

Apsuwa dıçılaşşı dımnıkuayriop: Abhaz uyuşuk bir biçimde yürümemelidir.

Yıkuşüaz awayü dımaçımşarop: Karşına çıkan bir insanı küçümsememelidir.

Yeyhazdırwa dıydızırıyüop: Kendisen daha iyi bileni dinlemelidir.

*(Bu ağaç 2023 yılında bazı caniler tarafından katledilmek istenmiş ve gövdesi elektrikli testere ile kesilmiş, bütün ülke ayağa kalkmıştı, ağaç adeta serumlarla tedavi edilmiş ve baharda yeniden yeşermiştir)

Not. Bazı sözcükler Ahçipsı diyalektiyle söylendiği için aslına sadık kalınarak yazılmıştır.

III. BÖLÜM

KAFKAS SÜRGÜNÜNÜN KÜLTÜR ALANI PROJESİ

a- Geçmişini Unutmamak Geleceğe Bakmak

Kefken'in sürgün tarihimizin hafıza mekân oluşturması sonucunu getiren tarihsel olaylara baktığımız zaman 1877-78 yıllarına gitmemiz gerekiyor. 12 Nisan 1877 günü ikinci Aleksandr, Rusların Osmanlılara savaş ilan ettiğini Padişah'a bildiriyor. Savaş iki cephede cereyan ediyor, biri Balkanlar'da, diğeri ise Kafkasya'da. Abhazlar savaşın patlamasına iki gün kala Abhazya'da

yerleşen Rus Birliği'ne karşı ayaklanıyorlar. Bu Abhazlar'ın Osmanlı'nın yanında yer aldığı şeklinde algılanıyor. 1867 yılında anayurdundan sürülen Abhazlardan yararlanan Padişah, Maan Özbek ve Maan Kamlat önderliğinde göçmen Abhazları tekrar Abhazyaya'ya çıkarıyor. Planlı bir şekilde Abhazyaya içlerine dağılıyorlar. Ruslarla savaşıp “*Rus'u ülkeden sökersek, Osmanlı Padişahu Abhazyaya'yı bağımsız kılacak, eski Abhaz Krallığını tanıyacak*” diye söyleyince halk silahlarını Ruslara çeviriyor. Fakat başlayan savaş Abhazların aleyhine bitiyor. 19 Şubat 1878 de Osmanlılar ve Ruslar ateşkes anlaşması yapıyorlar. Abhazyaya Ruslara kalıyor ve yeni bir sürgün başlıyor. Yeni sürgün dalgasının en önemli duraklarından birisi de Kefken koyu oluyor. Burada yaşanan olaylar hakkında pek fazla yazılı kaynağa rastlamıyoruz. Genellikle halkın anılarında kalan acı olaylar, Karaağaç Köyü'ndeki iki mezarlık ve mağara duvarına kazınan yazılar var. Bu yazıları okuyup aydınlatan var mı bilemiyorum. Tek yazılı kaynak rahmetli Beygua Ömer Büyüka'nın yazıları ve şiirleri. Yazar oradaki olayları bizzat yaşamış olan annesinden ve diğer Abhazlardan duyuyor, o günkü acıklı olaylar bu halka miras olarak kalıp bugüne kadar unutulmaz oluyor. Bunu okuyan gerek Türkiye'de, gerekse Abhazyaya'da yaşayan aydınlar Kefken'i merak ediyor. Yukarıda ayrıntılarıyla belirttiğimiz Kefken ziyaretleri ve anmalar günümüzü de kadar aralıksız devam ediyor.

Haliyle bu konu, başta Ömer Büyüka ile 35 yıl birlikte çalışan biri olarak beni de etkiliyor ve üzerinde çalışmama ve araştırmama neden oluyor. Böylece ben de hem Kespha Elif ile ilgili bilgileri arttırmak, hem sürgün tarihini öğrenmek, hem de Kefken de yapılan anmaları yakından takip edip katkıda bulunmak için çabalıyorum. Sonunda, Kespha Elif hakkında bazı önemli bilgilere ulaşıyorum ve bu bilgilerin bana verdiği yoğun duygusallıkla ben de bir yazı yazıyorum, yazı digital ortamda çok okunan ve yorumlanan bir yazı oluyor. Hatta bu yazımdan ve diğer sürgünle ilgili yazılarımdan etkilenen ve sürgün konusunda bir belgesel yapmak isteyen bir hemşehrimiz, ekibiyle evimize gelerek çekimler yapıyor, sanırım belgeselin başına bir talihsizlik geliyor ki izleme şansımız olmuyor.

Bu gün Elif öykülere, ağıtlara, bestelere, resimlere, şiirlere, heykellere konu olarak, bu acıları gelecek kuşaklara taşıdı. Gelecekte bu olayların yaşanmaması için bir umut oldu.

Aşağıda; Ömer Büyüka'nın yazılarından sonra, benim yeni bulduğum bilgileri de ekleyerek yazdığım “Kefkende Yükselen Elif'in Sesi” başlıklı yazımda Kespha Elif'in sürgün yaşamının nerede başlayıp nerede noktalandığını okuyacaksınız, ayrıca Abhazyaya'da ve Türkiye'de yaşayan Ketsba ailesine mensup kişiler hakkında da kısa bir bilgi vermeye çalışacağım.

Elif, gerçekten Kefken'de sürgünün sembolü oldu. Ünal Akbulut kardeşim de onun hakkında çok güzel bir şiir yazdı. “Warada” adlı Adige-Abhaz halk şarkıları korosunun değerli şefi, emekli müzik öğretmeni Ruhet Gürbüz Elif'in ağıtlarından birini besteledi ve kızı Burçak Gürbüz, harika sesi ile seslendirerek, gönüllerimizi titretti. Abhazyalı ressam Boris Aşuba, Ömer Büyüka'nın yazılarından edindiği bilgilere dayanarak, elinde açamguru ile ağıt yakan Elif'i, arkasında sürgüne uğrayan hüzünlü soydaşlarıyla resmetti.

İlk kez 1993 yılında Abhazyaya'dan gelen konukların ziyareti ile başlayan Kefken ziyaretleri ve anmaları günümüze kadar kesintisiz devam etti. Bu zaman zarfında bazen Kefken'in dışında, değişik mekânlarda sürgün nedeniyle anmalar yapanlar da oldu ama Abhazlar hiçbir zaman bu mekânı terk etmedi. Çünkü burada onların atalarının mezarları ve Elif'in gözyaşları vardı.

Bu gün gelinen noktada sürgünün yaşattığı acılar umuda döndü Elif'in gözyaşları dindi. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Başkanlığı, Turizm ve Doğal Alanlar Şubesinin “Sürgün Yollarında Hüznün Umuda Yolculuğu” projesi ile “**Babalı Sürgün Anıtı**” ve “**Babalı Mağarası**” sergileme uygulama projesi gerçekten umuda yolculuk için büyük bir adım oldu. Babalı Sahili'ne dikilen ve Elif öyküsü ve sürgüne ilişkin bilgilerden esinlenen “**Sürgün Anıtı**” da gelecek kuşaklar için umut ve sevinç gözyaşları oldu. Bu anlamda, bu projede emeği geçen herkese yürekten teşekkür ediyoruz.

Bu proje, özellikle günümüzde dahi, bir türlü bitmek bilmeyen savaşlar nedeniyle yaşanan sürgün, göç, iltica gibi insanlık tarihinin en acı olaylarının bir daha yaşanmaması için de bir umut oldu.

Bu kitapçığımızda Ünal Akbulut'un "Ketsepha Elif" adlı şiirini, Levent Belin'in "Sürgün" şiirini ve Boris Aşüba'nın resmini de göreceksiniz. Umarım Ruhet Gürbüz'ün bestelediği Ketsepha Elif Ağıt'ı da bir anma gününde Kefken'de söylenir ve ataları sürgüne uğrayan katılımcıların acılarına merhem olur.

b- Sürgün Yollarında Hüznün Umuda Yolculuğu

Bugün gelineen noktada, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Başkanlığı, Turizm ve Doğal Alanlar Şubesinin; **"Sürgün Yollarında Hüznün Umuda Yolculuğu"** adlı projesi ile sürgünün yaşattığı acılar umuda döndü, Elif'in gözyaşları azıcık da olsa dindi. Babalı Sürgün Anıtı ve Babalı Mağarası sergileme uygulama projesi gerçekleşti. Öncelikle belirtmeliyim ki proje alanı Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi'nin ilgili biriminin hazırladığı, aşağıdaki metindeki gibi oldu. Proje öncesi, Abhaz Dernekleri Federasyonu tarafından talep yazısının hazırlanması aşamasında çorbada bir nebze tuzum olduğu için ayrıca mutlu olduğumu belirtmek isterim. O yazıyı da buraya almanın ileride meraklı araştırmacıların işine yarayacağını düşünüyorum.

KAFKAS SÜRGÜN YOLU

Papapha Mahinur Tuna

Bilindiği üzere Kefken uzun süredir "Büyük Kafkas Sürgünü" nün sembolü haline gelmiştir.

Osmanlıların Kırım'ı fethiyle başlayan Osmanlı-Rus rekabeti 300 yıl süren Kafkas-Rus Savaşlarına dönüşmüş, bu acımasız savaş 21 Mayıs 1864 tarihinde Kafkaslıların aleyhine sonuçlanmıştır. Topraklarından büyük kabileler halinde sürülen Kafkaslılar, başta Trabzon, Samsun, Sinop, Varna, Köstence gibi merkezlerde karaya çıkmışlar, uygunsuz yaşam koşulları ve hastalıklar nedeniyle çok büyük nüfus kayıplarına uğramışlardır.

Bu trajedinin yaşandığı yerlerden biri de Kocaeli'nin Kandıra İlçesi'nin Karaağaç ve Babalı köyleri olmuştur.

İlk kez, kendi annesi ve babası da bu kıyılara sürülen şair-yazar Ömer Büyüka'nın yazı ve şiirleri ile gündeme gelen bu mekân Abhazların çok büyük kayıplar verdiği bir yer olarak hafızalarda yaşamıştır.

Yazarın belirttiğine göre; 1864 yılında sürülen Abhazların Sadz, Ayıbga, Ahçıpsı, Abjıwaa ve Abzıp boyları önce Varna kıyılarına gitmişler, orada 13 yıl kaldıktan sonra Kefken'de karaya çıkmışlardır. Burada karaya çıkan Abhazlar o günlerde Koynalı, Limandere, Sinanoğlu, Kuzça, Adatepe, Karapınar, Dombaybayırı ve Dombaybaş gibi köylere dağılarak bir süre oralardaki kulübelerde yaşamışlar, daha sonra çoğunlukla Sakarya'ya bağlı köylere yerleşmişlerdir.

Dediklerine göre, bu kıyılarda bir gecede 400 kişi açlıktan ve hastalıktan ölmüş, toplu olarak gömülmüşlerdir. Karaağaç köyünde bu gün bile "Abaza Mezarlığı" diye bilinen bir yer mevcuttur. "Ketsepha Elif" adlı bir kadının sabahtan akşama kadar elindeki sazıyla ağıt yakarak ağladığı, olayı öğrenen padişahın kadını saraya çağırdığı ama kadının Padişaha teşekkür ederek **"Gülmeyi unutan birine ağlamayı çok görmeyin, bırakın mezarlarımın arasında yaşayayım"** diyerek gitmediği Ömer Büyüka'nın şiirlerine konu olmuştur.

Bu şiirsel ağıtları okuyan Abhazyalı bir grup aydınının 21 Mayıs 1993 tarihinde Karaağaç ve Babalı köylerine gelip bu sürgün mekânını ziyareti bir dergide yayınlanınca, İstanbul'daki Kafkas Derneklerinin bazı üyelerinin dikkatini çekmiştir. Önceleri küçük gruplar halinde yapılan ziyaretler, daha sonra sürgünü anma etkinlikleri olarak çığ gibi büyümüştür. 26 yıldır ülkenin birçok kentindeki Çerkes ve Abhaz Derneklerinin yüzlerce üyesi sürgünü anma mekânı olan bu yere akın etmiştir.

Karaağaç köyündeki mezarlıklar, sürgün anıtı, Babalı sahilindeki mağara ve çevresi, her yıl 21 Mayıs'ta yurt içinden ve yurt dışından gelen yüzlerce acılı insan tarafından ziyaret edilmekte. Gecede kalınarak, burada "Nart Ateşi" yakılmakta, denize çiçek atılarak burada yitirilen atalar anılmaktadır.

Biz de bu etkinliklerin bir düzen içinde yürütülmesi için Karaağaç köyündeki sürgün anıtından mağaraya kadar **"KAFKAS SÜRGÜN YOLU"** adıyla bir rota hazırladık. Rotamızın tamamı 9 km'dir. Yol üzerinde iki noktada içilebilir su kaynağı bulunmaktadır. Rotamız 4 mevsim yürünebilir niteliktedir. Bu rotanın yanı sıra anıtsal ve görsel materyaller, müze, sergi ve konferans salonu gibi mekânlar da gelecekte projelendirilebilecektir

"Kafkas Sürgününün Kültür alanı Projesi"

1864 yılında Karadeniz kıyılarından Osmanlı topraklarına göçe zorlanan halkların yaşadıkları acının unutulmaması ve her yıl 21 Mayıs'ta düzenlenen anma törenlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla Babalı Kültür Alanı Projesi hayata geçirilmiştir.

Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı Doç. Dr. Tahir Büyükakın tarafından hayata geçirilen proje; Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Kültür ve Sosyal İşler, Park ve Bahçeler, Emlak İstimlak, Ulaşım, Yapı Kontrol Daire Başkanlıkları ve ilgili sivil toplum kuruluşları ile koordineli olarak yürütülmüştür.

Proje aşamasında alanın konsept çalışmaları, Herritage firmasından küratör **Murat Akan** ile yürütülmüştür. Alanda şu bölümler mevcuttur.

Meydan ve Tören Alanı

Anma törenlerinin yapıldığı **Kandıra Babalı**'ya bir hafıza mekanı yapıldı.

Kafkas Sürgünü Anıtı

Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi **Doç. Dr. Ceyhun Konak** işbirliğinde üç aylık bir çalışma sonucunda sürgünü temsil eden bir anıt hazırlandı. Anıt; kapı çağrışımı yapacak sütunlar arasında hem Anadolu'nun kucaklayıcılığına vurgu yapan, hem de bölgede anlatılan Elif'in hikayesi ile Nart Destanı'nda yer alan Setanay Guşe karakterlerini çağrıştıran, 8 metre uzunluğunda bir anne figürü olarak tasarlandı.

Mağara Sergilemesi

Sürgün sonrası Kafkas halklarının Babalı Sahili'nde sığındıkları mağaranın çevre düzenlemesi yapıldı. Mağaraya giden ahşap yol üzerine tarihsel süreçle ilgili bilgilendirme panoları hazırlandı. Pano içerikleri Kocaeli Üniversitesi Tarih Bölümünden **Dr. Oğuz Polatel** tarafından çalışıldı."

Bu metinde de belirtildiği gibi, başta Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı **Doç. Dr. Tahir Büyükakın**'a, alanın konsept çalışmalarını yürüten Herritage firmasından küratör **Murat Akan**'a, Sürgün heykelini yapan Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi hocalarından **Doç. Dr. Ceyhun Konak ve ekibine**, tarihsel süreçle ilgili çalışmaları ve pano içeriklerini hazırlayan Kocaeli Üniversitesi Tarih Bölümü hocalarından **Dr. Oğuz Polatel**'e sonsuz teşekkürler.

Bu projeye destek veren sivil toplum örgütlerine, başta **Kocaeli Abhaz Kültür Derneği Başkanı Hasan Konca** olmak üzere emek vermiş tüm dernek ve federasyon başkanlarına ve üyelerine de teşekkürler.

21 Mayıs 2023 tarihinde görkemli bir anma töreni ile açılışı yapılan proje alanına, Abhazyadan da konuklar katıldı. Ben de Sayın **Doç. Dr. Ceyhun Konak**'ı kutlamak ve teşekkür etmek için yaptığım telefon görüşmesinde, Abhazyalı yazarların merak ettiği soru olan anıtle ilgili duygu ve düşüncelerini sordum.

Sayın Konak; "Bu trajedinin ve başka sahillerde, başka coğrafyalarda yaşanmış çok sayıdaki Kafkas sürgün trajedisinin yüreklerde yarattığı yangın, bizi de bu projeye başladığımızda derinden etkiledi. Bu duygularla geliştirdiğimiz eserin odağına, hüznün ve tükeniş içerisindeki bir Kafkas kadını yerleştirdik. Bu eserle sürgünün yıpratıcı etkileri, konu edindiği Kafkas kadını üzerinden gösterilmek isteniyor. Onun kederli duruşu, yalın ayak oluşu ve yıpranmış kıyafetleri ön planda sergileniyor. Anıt, yurdundan edilmiş ve gelecekte kendilerine yurt edinecekleri yeni yerlere göç etmek zorunda bırakılmış Kafkas halklarının, Karadeniz'i aşmış Babalı sahiline ulaşabilmiş az sayıdaki mensubu içerisinde yer alan bu kadının yaşadığı kederli duygu üzerinde vücut buluyor. Bu eserle sürgünün yıpratıcı etkileri konu edindiği Kafkas kadını üzerinden gösterilmek isteniyor." Dedi.

Heykeltraş Doç.Dr. Ceyhun Konak

Doç. Dr. Ceyhun Konak: 1980 yılında Trabzon’da doğdu.1999-2012 yılları arasında sırasıyla, Lisans, Yüksek Lisans ve Sanatta Yeterlik eğitimini Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Heykel Bölümü’nde tamamladı.

Geliştirdiği projelerle uluslararası heykel sempozyumlarından davetler aldı. 3 kıtada, 12 ayrı ülkede, farklı teknik ve malzemelerle heykeller üretti. 2015 yılında Çek Cumhuriyeti’nde katıldığı 17. Zlin Uluslararası Ahşap Heykel Sempozyumu’nda, En İyi Heykel Ödülü, 2018 yılında Japonya’da katıldığı 18. Nayoro Uluslararası Kar Heykel Sempozyumu’nda, Belediye Özel Ödülü kazandı. 2023 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde katıldığı Minnesota World Snow Sculpting Championshipte 3. lük ödülü alarak üç ayrı kıtada ödül alma başarısı gösterdi. Ayrıca “Erek” isimli kısa filmiyle 14. Adana Uluslararası Altınkoza Film Festivali’nde, En iyi Deneysel Kısa Film ödülünün sahibi oldu.

Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak çalışan sanatçı, 2018 yılında Güzel Sanatlar temel alanında Doçent unvanı aldı. Kocaeli Üniversitesi Senato Üyeliği, Güzel Sanatlar Fakültesi Yönetim Kurulu Üyeliği, Plastik Sanatlar ASD ve Heykel Bölüm Başkanlığı gibi idari görevlerde bulundu. Bilgisayar Destekli 3D Tasarım ve çeşitli atölye dersleri veriyor, aynı zamanda sanatsal çalışmalarına devam ediyor.

Değerli Hoca’yı ve ekibini yürekten kutluyor, çok çok teşekkür ediyoruz.

Dr. Öğretim Üyesi Oğuz Polatel

Dr. Öğretim Üyesi Oğuz Polatel: Kocaeli Üniversitesi Tarih bölümü hocalarından Dr. Oğuz Polatel ise projenin başladığı günden itibaren tanıdığım ve çalışmaların çok takdir ettiğim ve yüzyüze görüşme imkanı da bulduğum değerli bir bilim insanı. Gösterdiği titiz çalışmalar nedeniyle ayrıca teşekkür ediyorum, hiç bir ayrıntıyı kaçırmadı. Beni özel olarak açılışa davet etti, ben ona minnettarlığımı bildirdikçe O da; *“Süreci bugünlere getiren sizlerin büyük emeği, ben en son noktada bütün bunları tekrar gündeme taşıyıp akademisyenliğin verdiği disiplin ve titizlikle tarihsel bir zemine oturtmada ve en önemlisi de tören alanının yapılıp hayata geçirilmesinde kurumları motive etmede elimden gelen gayreti göstermeye çalıştım.”* diyerek tevazu gösterdi. Dr. Öğretim Üyesi Oğuz Polatel Lisansını 1994-98 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde tamamlamış, Yüksek lisansını Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde bitirmiştir (2008-2010) Doktorasını ise Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih bölümünde tamamlamıştır (2010-1017)

Tezini 19. Yüzyılın 2.yarisında Kocaeli Sancağına Göçler ve Göçmenlerin İskanı konusunda yapmış olup yüksek lisansı da “İzmit Kazası Ermenilerinde dinsel yapı ve eğitim faaliyetleri” ile ilgilidir. Pek çok bilimsel yazı ve makaleleri vardır. Yaptığımız sohbet sonucu Kafkas göçleri ile de ilgili çalışmaların ilgisini çektiğini öğrenmiş bulunmaktayım. Kendisini tanımaktan çok mutlu olduğum bu değerli bilim insanına yürekten teşekkür ediyorum, başarılarının devamını diliyorum.

Bu güzel çalışmaların ileride bir sürgün kitaplığı ve müzesi gibi döküman derleme merkezi haline gelebileceğini de umut ediyorum.

Gerçekten, bu büyük acıları anlayan, hisseden, heryıl bu anmalar için başka kentlerden akın akın buraya gelen, ilgi gösteren halkımız, sivil toplum örgütlerimiz, devletimizin ilgili birimleri, belediyeler, üniversiteler, değerli sanatçı ve bilim insanları ve daha pek ama pek çok insan olmasa hiç bir şey olmazdı, böyle güzel bir eserin ortaya çıkması, samimi ve fedakar kolektif bir çalışmanın ürünüdür.

Ben özellikle Dr. Oğuz Polatel’in ve Kocaeli Belediye’sinin ilgili birimi tarafından davetli olduğum halde yaşım ve sağlık sorunlarım nedeniyle törene katılamadığım için üzgün olduğumu ve kendilerinden af dilediğimi belirtmek istiyorum.

Burada, Abhazy’a da halen yaşayan Ketsba ailesine mensup insanlarla da konuşmak, onların sürgün konusunda bildiklerini de anlatmayı çok isterdim, ne yazık ki böyle bir çalışma olanağım olmadı.

Anıtın açılış törenine Abhazy’a’dan pek çok konuk katıldı fakat kendisi de bir Televizyon programcısı olan Ketspha Astanda’nın bu açılışa katılımının sağlanamaması üzücü oldu. Ketspha Elif Anıtı’nı haber alan Ketsepha Bella’da Elif’in Abhazyalı en yakın akrabalarından biri olarak sürgünle ve aile ile ilgili mutlaka anlatacağı çok şey vardı, ne yazık ki buda mümkün olmadı. O günlerde hüznü mesajlarını okumak beni de üzdü. Umarım bundan sonraki törenlerde unutulmazlar.

Acıemalılık köyünde yaşayan Ketsepha Elif’in birinci derecedeki akrabalarından da biraz söz etmek istiyorum. Bu bilgilerle tarihsel bir hüznü ete kemiğe bürünmüş olacak diye düşünüyorum.

Ketsepha Elif hakkındaki yazımda, onun Makedonyaya gidiş öyküsüne de değinmişim. “Makedonya’daki Abhazlar” ile ilgili Abhazcadan çevirdiğim bir kitapta buradaki Abhazların Abhazy’a’ya dönmek için o günkü hükümet yetkililerine bir dilekçe yazdıklarını, bu dilekçede belirtilen isimler arasında “**Ketsba Şahan Mansur Yıpa**” adlı birinden de söz edildiğini gördüm. Ketsepha Elif’in Ketsba Mansur’un oğlu Şahan ailesine mensup olduğunu düşünüyorum.

Nitekim Acıemalılık Köyü’nden **Ketsba Ferruh** ile yaptığım söyleşide bu isimleri

büyüklerden işittiğini ve kendisinin Elif'in yaşayan en yakın akrabalarından biri olduğunu söyledi. Kendisi de Abhazyalı bir hanımla evlenmiş ve iki kızından birinin adını Elif koymuş. Ferruh Ketsba'nın babası Fuat Ketsba, Fuat Ketsba'nın Ferahnaz adında bir kız kardeşi varmış ve o da Abhazların Yuvanba ailesinden biri ile evliymiş. Cihat ve Nihat adında iki oğlu varmış. Ketsba Fuat Pkinpha Pakize ile evlenmiş Sevinç, Sevgi, Sema adında üç kızı ile Ferruh adında bir oğlu olmuş. Abhazya'nın Lıhni köyünden Arsiyapha Gunda adında bir hanımla evlenen Ketsba Ferruh'un Lara Elif ile Mrana Meral adında iki kızı var. Ketsepha Sevinç Çızımaların gelini, Ketsepha Sevgi Ayrığaaların gelini, Ketsepha Sema ise Şlaraaların gelini olmuşlar. Yani buradan da anlıyoruz ki Türkiye'deki Ketsba ailesinin adı maalesef Ferruhtan sonra kaybolacak gibi görünüyor.

Öte yandan, "Apsilya ve Tsabal" adlı kitabımda Rus arşivlerinden alınan belgelere dayalı bazı bilgiler var, bunlardan biri de 1867'de göç edenlerin listesi. Burada Abjakua köyünden göç eden **Hacadlı Ketsba, Gedlaç Ketsba, Kutla Ketsba** adlarına rastlanıyor. Ancak bu isimler bu gün yaşayan hangi ailelerin ataları bilinmiyor. 70 li yılların başından itibaren Abhazya'ya göç gelişler artmaya insanlar akrabalarını bulmaya çalıştı ama bu bilgiler sadece aileler arasında kaldı bir bilgi ve belge niteliğine bürünemedi.

Abhazya'ya ilk gittiğimde tanıdığım **Ketsepha Bella** ve daha sonra tanıştığım **Ketsepha Astanda** bu konularda bilgili insanlar. Öyle inanıyorum ki bu anımlar zaman içinde daha kapsamlı araştırmaların da yapılmasını sağlayacak ve tarihin karanlığında kalmış birçok soru ve sorun aydınlığa kavuşacak. Böylece "**Sürgün Yollarında Hüznün Umuda Yolculuğu**" geçmişin karanlığından geleceğin aydınlığına çıkılacak bir güzel yolculuk olacak.

Ketspha Astanda Abhaz TV programcısı

Ketspha Bela

Ketsba Fuat

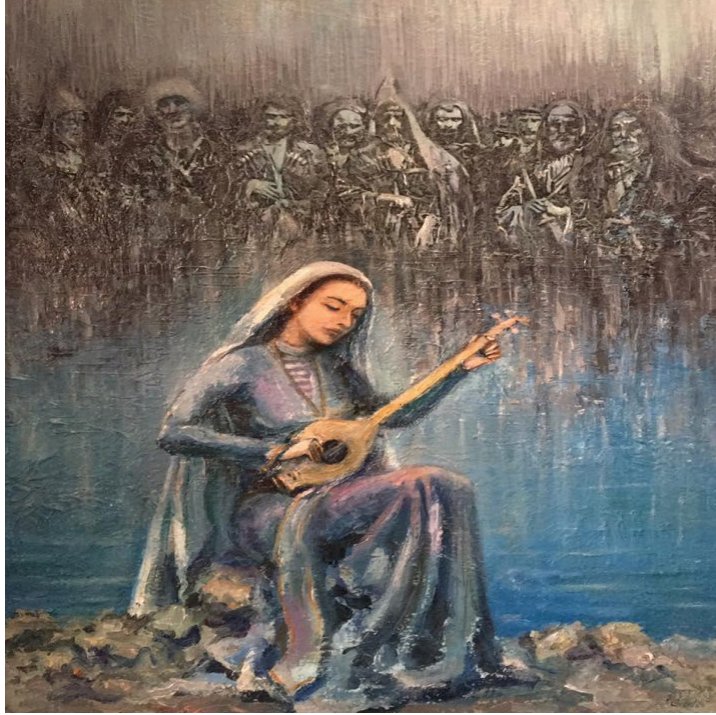

Pkinpha Pakize

Ketsba Fuat ve eşi Pkinpha Pakize, oğlu Ferruh ve kızları Sevinç, Sevgi, Semra

c- Öyküler, şiirler ve görseller

Resim Abhazya'lı ressam Boris Aşüba'ya aittir. Ketsepha Elif ile ilgili Abhazca yazı ve şiiri okuduktan sonra yaptığı bir resimdir.

Kefken'de Yükselen Elif'in Sesi

Papapha Mahinur Tuna

Her 21 Mayıs Elif'i düşünürüm.

Abhazya'nın Abjakua köyünde sessizce dünyaya gelen, Kefken kıyılarında sesi göğü delen, Kespha Elif'i düşünürüm.

Elif milyonlarca Kafkaslının gözyaşındır. Elif sürgün ağıdır. Elif yaşamdır, Elif ölümdür, Elif acıdır, Elif hüzdür, Elif insanlık tarihinin en acımasız sayfasıdır. Elif dünyayı yönetenlerin yüz karasıdır, Elif Kefken'in ruhu, sürgünün sembolüdür.

Derler ki Abjakua Sohum'a çok yakındır. Orada Kesba, Beygua, Barçın, Harazia gibi aileler yaşar. Köy küçüktür ama çok güzeldir. Köyün dört bir yanı ormanlarla kaplıdır. İçinden Basla suyu geçer, suyun üzerinde tarihi Basla Köprüsü vardır, bu kemerli köprü, üzerindeki yeşil sarmaşıkların aşağıya sarkmasından ötürü bir taça benzer, köprünün üzerinde bilinmeyen alfabelerle bilinmeyen yazılar vardır. Kral Bagrat'tan bu yana ne sular akmıştır bu köprünün altından. Abjakua'da evler, kocaman avlularıyla birbirine pek yakındır, insanları da öyle.

Yine derler ki Sohum'da top patlarsa Abjakua'dan duyulur. Sohum Kalesi yerle bir olunca Kafkas-Rus savaşlarında, acımasız vapur düdüğü susmaz olur. Sohum limanlarında, **“Hadi gelin! Hadi gelin!”** der gibi acı acı bağıır. Önceleri duymazdan gelir Abjakualılar bu kötü sesi ama rahat bırakmazlar, kiminin evi yakılır, kiminin çocukları rehin alınır, kimini zorla kovalar, kiminin beynini yıkarlar. Öyle ya da böyle, canına tak eden Abjakualılar dökülür yollara, ilk durak

Bulgaristan'ın Varna kıyılarıdır. 13 berbat yıl geçer Varna'da. Plevne de mezar olur Abhazlara, savaş biter, **“Hadi gidin Türkiye'ye!”** derler. Kalan sağlar yeniden yollara dökülür. Bu kez sürgün, Kefken limanına atar Abjakualıları diğer Abhazlarla birlikte. Kespha Elif de içlerindedir sessiz sedasız.

Kırık, dökük, gıcırdayan gemilere bir yük gibi doldurulur Abhazlar, aç, susuz, hasta, yorgun ve bitkindirler. Yol alır gemiler, bata çıka. Yarısı yollarda tükenir. Sonunda görünür Kefken'in ıssız kıyıları. Gemiciler boşaltır insanları bir yük gibi, her biri birer çuval misali atılır sahile. Kefken can pazarıdır. Her ağacın altı, her mağaranın dibi, her kum tanesinin üstü bitkin bedenlere mekân olur. Hırçın dalgalar şamar gibi kovukları döverken, açlıktan ve hastalıktan bir gecede dört yüz insan ölür. Gözyaşı, acı, keder, Kefken'de bir orman, bir gecede ölen dört yüz sürgüne mezar olur. Kefken'de bir çığlık kopar, Elif'in suskunluğu biter, feryadı göğü deler.

Elif kaşlarını çatar, öyküsü sineme batar. Ak elleri açamgur tutar, inler;

“Naaan, naan, naaan !” diye.

Acılar öfkeye dönüşür. Bu kez titreyen dudaklarından beddualar dökülür.

“Şüara abas şükusxız yapsuwofüa yeykunçüaayt!”

“Sizi böyle yok eden Abhazlar gibi yok olsun !”

“Elif'in sesi arşa çıkar, göğü yırtar, paramparça eder, onunla da kalmaz, yayılır ha yayılır. Her gün mezarların başında ağıt yakan Elif'in gözyaşları ırmak olup padişaha ulaşır. Padişah adam gönderir.

“Getirin onu, sarayımda himaye edeyim” der ama Elif'in derdine derman olamaz.

Elif kaşlarını çatar, ak elleri açamgur tutar, yeniden inler **“Naaan, naan, naaan!”** diye. Bitmez balaban bakışlı yavruların acısı, gitmez gözünden yayla çiçeği kokan kızları, her dem tüter burnunda Abjakua'nın ocağı. Kefken ovaları insan pazarıdır, açlık, yoksulluk, hastalık ve bitmeyen ölümlerden geriye bir avuç insan kalır. Sonu yoktur bu kulübelerde sürünmenin, ayhabılar çare arar, başlarını sokacak yuva sorar, padişahın onay çıkar.

“Siz Adapazarı'na yakın, Acıelmalık köyüne yerleşin” der Padişah.

Elif mezarların başından ayrılmak istemez. Herkes bir yerlere dağılır, geriye Elif ve açamguru kalır. Elif epey direnir, direnir ama nereye kadar. O da köylüleriyle birlikte gitmek zorunda kalır.

Acıelmalık köyüne **“Abjakua”** derler Abjakualılar. Bütün güçleriyle Abhazya'daki köylerini yeniden kurmaya çalışırlar. Başarırlar da. Köy öyle güzel olur ki **“Küçük İstanbul”** demeye başlarlar. Köyün ünü etrafa yayılır, ta uzaklardan duyulur. Ahırlar, ambarlar dolu, bağlar, bahçeler ekili, hayvanlar beslidir. Zengin köy diye çıkar Abjakua'nın adı. Bu kez eşkıyalar dadanır köye. Bunlardan biri İpsiz Recep'tir. İpsiz'in derdi köyü göçürmektir. Abjakualılar bir gece ansızın köyü terk eder. Emir büyük yerdendir. Bir baş hayvan, bir avuç un, bir tekerlek peynir, küçük bir bohça, yollara koyulurlar. Adapazarı'na gelindikte hayvanlar ortalıkta kalır.

“Haydi, şimdi İzmit'e, hayvanlarınızı burada kalsın!” derler. İzmit'e gelince yine o acı vapur düdüklüğü duyulur, tanıdık gelir bu kötü ses sürgün çocuklarına **“Yine mi?”** diye ürperirler.

Çok geçmeden başka köylerden geldikleri anlaşılan birçok Abhazla birlikte vapura binerler. Nereye gideceğini bilmeyen zavallı insanlara koca dünya dar gelir.

Sormazlar bile nereye gideceklerini ama götürenler söyler.

“Şimdi Selanik'e!” derler.

Selanik'in Kaylarya Köyü'nde kocaman bir çayıra bırakılırlar. Elde yok, ayakta yok, üstte yok, başta yok. Bu kez Yunanlı yerliler gelir.

“Burası bizim!” derler, tartışma büyür, iki el ateş, birileri ölür. Güç savaşını Abhazlar kazanır, Yunanlılar geri çekilir. Devlet yetkilileri onlara arazi ve bir miktar para verir. Evler yapılıp ve yaşam yeniden başlar. Burada da Abhaz gibi yaşarlar, yemekler aynı, gelenekler aynı, mızıka ve danslar aynıdır, dillerini de korurlar. Üç sürgünden sonra artık bu sondur derler ama durum hiç de öyle olmaz. **“Mübadele”** diye bir sözcük dolaşır bu kez dillerde, hadi gerisin geri Türkiye'deki köyelerine. Adapazarı'nın Acıelmalık köyü artık sadece bir Abhaz köyü değildir, başka göçmenler de vardır orada. Ama yine de Birkaç hane Abhaz, kendi köyelerine **“Abjakua”** der.

Yıllardan bir yıl, yolum bu köye düşer. Akraba olurum Abjakualılara. Beygua İzzet'in kızını

kardeşim Beybulat'a alırım. Köye sıkça gider olurum, gece sohbetlerinde köy hakkında bilgiler edinirim.

“Bu köyde Beyguuaa, Kesba ve Barçın aileleri kaldı” der İzzet amca. *“Kesba”* sözcüğünü duyar duymaz irkilirim.

“Sen. Kesepha Elif’in adını duydun mu İzzet amca ?” derim.

“Duymaz mıyım? Gördüm bile” der İzzet amca. Heyecandan ölecek gibi olurum.

“Ben daha genç bir delikanlıydım, köyümüzde bir de Ajiyba Mahtı vardı. Elif 100 yaşını geçmişti. Mahtı da öyle, ocak başında oturur sohbet ederlerdi, yüz yıl gerilere giderlerdi, arada bir birbirlerine takılıp alaf söylerlerdi. Elif Selanik’te Kaylarya köyünde öldü, orada gömülü” dedi.

İçim cızz etti, az derdim birden çoğaldı. Ah Elif ah! Kuşkanadı kalem olsa yazılmaz senin derdin. Bir anda Elif’in tüm yaşamı gözümün önünden bir film şeridi gibi geçti, bir sürü kopukluk vardı bu şeritte, kopmayan tek şey hüznüyle başlayıp hüznüyle biten sürgündü. Oradan oraya kuru bir yaprak gibi savrulup durmuştu Elifçik.

Ben her 21 Mayıs Elif’i düşünürüm. Sessiz sedasız Abhazya’nın Abjakua köyünde doğup sessiz sedasız sürgün yollarında sürünen Elif’i düşünürüm. Kefken kıyılarındaki haykırışını düşünürüm. Bir gecede ölen dört yüz kişiye yaktığı ağıtları, ettiği bedduaları düşünürüm. Ak elleri açamgur tutan **“Naan, naan, naaan!”** diye inleyen Elif’in acıklı öyküsünü düşünürüm.

İsterim ki Elif’in ağdı şiir olsun, şiiri beste olsun, bestesi dillerden düşmesin, İsterim ki Elif’in çileli sürgün yaşamı öykü olsun, roman olsun, romanı film olsun, filmi bütün dünya izlesin. İsterim ki Elif Abjakua’da, Varna’da, Kefken’de, Selanik’te heykelleşsin, heykelleri kıyılarına dikilsin ak köpükler onu okşasın, bir daha hiçbir Elif bu acıyı yaşamasın.

Hiçbir Elif doğup büyüdüğü, havasını soluduğu, suyunu içtiği, toprağını ektiği yurdundan koparılmasın. Anayurdundan, anadilinden mahrum olmasın.

Ben her 21 Mayıs Elif’i düşünürüm. Elif’i sürgüne sembol eden Ömer Büyüka’yı düşünürüm. Bütün Eliflerin öyküsü yazılsın isterim. Yazılsın ki unutulmasın, unutulmasın ki bir daha bu acılar yaşanmasın, isterim.

Not: **Açamgur**: telli bir çalgı. **Alaf**: Espri, şaka

Bu yazı İlk kez 2014 yılında yayımlandı.

Ketsepha Elif

Basla köprüsündeki bilinmez “kara yazı”
Solarsa sarmaşıklar tutamaz ki Elif’i
Sohum’dan duyulurken ahalinin avazı
Muhacir olmak meğer acının zor tarifi

Beyaz kale surları inlerken top sesiyle
Cennet vatanım yazık, döndü mahşer yerine
Yalvarsam Yaradan’a ömrün son nefesiyle
Çürüyüp toprağında düşebilsem derine

Çocuklar olmasaydı masum “Elif” misali
Yutmasa zalim deniz o tahta beşikleri
Tarih yalnızca bize yükleydi vebali
Sahille bıraksaydık günahsız sabileri

Plevne son nefeste, Paşa çıkmam diyordu
O Balkan ayazında öyle üşüdü Elif

Savaşın ardı sıra mazlumlar göçe durdu
Bize ne yapsın sürgün diye düşündü Elif

İstanbul çok mu uzak uğramaz mı gemiler
Yelkensiz dalgaları buharla aştı yeni
Bu kara gecelere yalnız ecel demirler
Sahile savrulurken onca “Abhaz” bedeni

Bir geceye bunca yas hangi yüreğe sığar
Yine “Elif“ yetirir her mezara bin dua
Açamgur’un telinde sanki zalimi boğar
Feryadın bu alemi kuşatıyor Ketsepha

Acıemalılık köyüyle ”Abjakua” hemşeri
Çok acı senelerin belki en güzel çağı
İpsiz hem eşkiyaydı, hem de hain, müfteri
Zalimin bu toprakta belki de en alçağı

Emir ne büyük yerden, sürgün üstüne sürgün
İzmit’i hiç görmeden Selanik’te neresi
Yerli halk düşman olur daha geldiğimiz gün
Kavgaya sebep güya kara ağaç gölgesi

Sanki Abjakua’a Kaylarya’ya taşınır
Ağıtları dilinden hiç düşürmedi “Elif”
Tarih bu zulme doğru her fırsatta aşınır
Mübadele ne diye sordu, görmedi ” Elif”

“Elif” hala sesini bekler Basla köprüsü
Açamgur teli sensiz, sana ağlıyor “Elif”
Sürgünlere dolaşan o saçının örgüsü
Sarmaşıklarda bizi sana bağlıyor “Elif”

Bınala Ünal Akbulut (Gurgulia) 2 Ocak 2014

Ölüme Sürgün

Kızıl Çayır
Bizden aldı

Rengini
Karadeniz
En çok
Bize karadır
İnsanlık
Bizimle öğrendi
Bebeklerin
Öldükten sonra da
Ninniye hakettiğini
Biz
Böyle öğrendik
Sürgünlerin
Ölünce bittiğini

Atrışba Levent Belin

d- fotoğraflar

1993 yılında Sakarya, Kocaeli Kafkas Derneği ve İstanbul Abhaz Derneği birlikteliğiyle başlatılan Kefken şehitlik ziyaretleri her yıl genişleyerek devam etmektedir. 21 Mayıs 1864 Sürgünü'nün anma törenleri kesintisiz günümüze kadar gelmiştir. Bu zaman zarfında yapılan etkinliklerin kapsamı bu etkinliklere ilişkin yazılı ve görsel belgeler gerektiği gibi derlense bir sürgün müzesi hazırlanmış olurdu.

Biz bu küçük çalışmamızla “Söz uçar, yazı kalır” deyiminden ilhamla bildiklerimizi ve bulduklarımızı sizlere aktarmaya çalıştık. Umarım 1993 yılından bu yana, 31 yıllık süre içerisinde yapılan etkinlikler her türlü belgeleriyle ve bilgileriyle toplanır, değerlendirilir ve gelecek kuşaklara bırakılır ki, onlar da geleceğe daha emin adımlarla yürüsün ve bu acılar bir daha yaşanmasın diye sorunlara sahip çıkarlar.

Kefken'i ilk ziyaret eden gençler.

1993-21-MAYISIN DEĞERLİ GENGLERİ
KOCAELİ- KANDIRA KEFEN KARAAĞAÇ
ŞİRKİN ANISINA DENİZE GELEN BİRAKILAN
FOTO- KADİR ARZIKBA

